

**Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov**

*Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja:
Agenda 2030*

Sustainable Development Goals: The 2030 Agenda

**Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov**

***Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja:
Agenda 2030***

Sustainable Development Goals: The 2030 Agenda

Zborník vedeckých prác
Volume of Scientific Papers

Bratislava
2017

Recenzenti/ Reviewers: Ing. Kristína Baculáková, PhD., Ing. Mikuláš Černota, PhD., Ing. Mgr. Dorota Harakaľová, PhD., Ing. Ľubica Harakaľová, PhD., Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD., Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc., doc. PhDr. Marta Zágoršeková, CSc.

**Vedecká redaktorka/
Scientific Editor:** Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

**Zostavovateľka zborníka/
Editor:** Mgr. Eva Vlková

Zborník vychádza za podpory Slovenskej asociácie pre Organizáciu Spojených národov

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

© Ekonomická univerzita v Bratislave, 2017

Vydavateľ/Publisher:
Vydavateľstvo EKONÓM, 2017

ISBN 978-80-225-4489-4

Obsah

Educational Management in Ukraine: the Place of Displaced Universities <i>Larysa Abyzova – Oksana Babenko – Tetyana Nestorenko – Iryna Reshetova – Mariia Semeniuk – Olha Shevchenko</i>	5
Voda ako konfliktný faktor rozvoja Strednej Ázie <i>Lubomír Čech</i>	16
Implementácia Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj zo strany Čínskej ľudovej republiky <i>Tomáš Dudáš</i>	24
Snahy o posilnenie postavenia žien v Spojených štátoch amerických <i>Gilbert Futó</i>	32
Ciele udržateľného rozvoja na Slovensku <i>Natália Hlavová</i>	44
K morálno-právnym aspektom spravodlivosti (Hľadanie spravodlivosti) <i>Jarmila Chovancová</i>	54
Nerovnosť v Latinskej Amerike a Karibiku v rámci Agendy 2030 <i>Barbora Janubová</i>	65
Znižovanie nerovnosti medzi krajinami a medzinárodné organizácie <i>Milan Kurucz</i>	72
Čínsky pohľad na ciele udržateľného rozvoja <i>Juraj Ondriaš</i>	80

EDUCATIONAL MANAGEMENT IN UKRAINE: THE PLACE OF DISPLACED UNIVERSITIES

Larysa Abyzova^a – Oksana Babenko^b – Tetyana Nestorenko^c –
Iryna Reshetova^d – Mariia Semeniuk^e – Olha Shevchenko^f

^a Faculty of Philology, Donbas State Pedagogical University, 19 Batuka st., 84116 Slovyansk, Ukraine,
e-mail: sgpi@slav.dn.ua

^b Slovyansk Pedagogical Liceum, 44/38 Komyahova st.,
84109 Slovyansk, Ukraine, e-mail: obabenko2002@gmail.com

^c Faculty of the Humanities and Economics, Berdyansk State Pedagogical University,
4 Shmidta st., 71100 Berdyansk, Ukraine, e-mail: tetyana.nestorenko@gmail.com

^d Faculty of Psychology, Economics and Management, Donbas State Pedagogical University,
19 Batuka st., 84116 Slovyansk, Ukraine, e-mail: irina_sotskaya@ukr.net

^e Department of Practical Psychology, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical
University, 5/33 Druzhby narodiv sqr, 25015 Kropyvnytskyi, Ukraine, e-mail: mariyasemenyuk91@gmail.com

^f Physical Training Department, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University,
3 V.Permska st., 25015 Kropyvnytskyi, Ukraine, e-mail: gimnast.olga@gmail.com

Abstract: The military-political crisis in Ukraine as a result of external interference has led to a decrease in the availability of higher education for people living on territories temporarily uncontrolled by the authorities and the deterioration of the conditions for the activities of higher educational institutions that were relocated to move from such territories to other regions of the country. The purpose of the study is to analyze the activities implemented by the Ukrainian authorities in the field of higher education management to address such issues as ensuring the availability of high-quality higher education for people living on the uncontrolled territory and the adaptation of higher education institutions relocated from such territories to other regions of Ukraine. The classification of universities, that have changed their location depending on the nature and purpose of such change, was also proposed.

Key words: 2030 Agenda, displaced university, management, Ukraine

JEL: I23, J62

Introduction

In September 2015, new goals for sustainable development for the countries of the world were approved at the United Nations Summit on Sustainable Development, which held at the 70th session of the UN General Assembly. The resolution *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* was approved. This resolution consists 17 sustainable development goals and 169 targets.¹ The Goals and targets will stimulate action over the next 15 years in areas of critical importance for humanity and the planet.

One of the main goals was proclaimed the goal *Ensure inclusive and equitable quality education and promote of lifelong learning opportunities for all* (SDG 4). Within the framework of this goal, there was proclaimed the target to achieve the equal access for all women and men to affordable and quality technical, vocational and tertiary education, including university by 2030 (target 4.3).²

Ukraine as UN member country has joined the global sustainable development process. For the purpose of the inclusive process of adaptation of the Sustainable Development Goals, the strategic framework of the national development of Ukraine for the period up to 2030 was

¹ *Transforming our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (2015), p. 1.

² *Ibid.*, p. 17.

determined, 86 national development targets were set up and 172 indicators were determined for their monitoring.³ Within the scope of the target 4.3 there is proposed to provide access to vocational education (including higher education) as one of the indicators to use the indicator *Share of households suffering from lack of funds to receive a family member of any vocational education* (indicator 4.3.1). The fulfillment of this task will be determined if in Ukraine the share of such families will decrease from 7.6% in 2015 to 5% in 2030.⁴

Ukraine's aspiration to achieve the goals set in Agenda 2030 takes place on the background of the Crimea annexation and anti-terrorist operation in eastern Ukraine. These events of 2014-2017 led to massive displacement from some regions of the country to others, not only hundreds of thousands of people, but also dozens of enterprises, organizations, institutions, including higher education institutions (universities). The availability of higher education for people residing in the country's temporarily uncontrolled territory has also greatly diminished.

The goal of the paper is to study the measures implemented by the Ukrainian authorities to the field of higher education management in order to solve such problems:

ensuring the availability of high-quality higher education for persons living on the territories, temporarily uncontrolled by the Ukrainian authorities,

the adaptation of higher education institutions that have relocated from temporary uncontrolled territory by the Ukrainian authorities to another part of Ukraine.

For this first part of the article examines how to interpret the university, which changed its location for political reasons or due to military conflicts. The second part analyzes the measures taken by the Ukrainian authorities to increase the availability of higher education for people living in a uncontrolled territory and to create conditions for further adaptation of displaced universities in new places.

1 Universities in exile, divided or displaced universities?

Universities, which change their location as a result of hostilities, violence, political repressions, etc., were called differently in different situations and in different countries.

In order to determine the peculiarities of the activity of such universities, in the researches there are such terms as *universities in exile* (Mikhailov, 2009; Goncharova, 2014; Kostomarov, 2015), *divided universities* (Dodonov, 2015; Svyrydenko, 2017), and *displaced universities* (Samosonok, 2016; Nestorenko, 2017).

To study what Ukrainian relocated universities are represented in essence, let's consider the peculiarities of the application of each of these terms.

1.1 Universities in exile

The term *university in exile* is most often used to emphasize that this university is located outside of its country in which the university was founded.

In the post-Soviet area, the university, which positions itself as a university in exile, is the European Humanities University (EHU). Established in 1992 in Belarus (Minsk), in 2005 this university had to move to Lithuania because of pressure from Belarusian authorities. The exiled university found its new home in Vilnius.⁵ EHU successfully develops with the support of the Lithuanian government and various international organizations. The question of the come back home is not yet up to date for EHU – at least until the change of the political regime in Belarus.

Another example of a university in exile is the Polish University Abroad in London (Polski Uniwersytet Na Obczyźnie – PUNO). This university serves all generations of Poles

³ *Cili stalogo rozvytku: Ukraina (2017): Nacionalna dopovid, p. 2.*

⁴ *Cili stalogo rozvytku: Ukraina (2017): Nacionalna dopovid, p. 35.*

⁵ KRYVOI, Ya. (2011): EHU: Belarusian University In Exile or For Exile?

who, outside their mother country or the land of their forebears, wish to continue their academic studies, broaden their knowledge of the contemporary world and maintain contact with Polish science and culture.⁶ The history of PUNO dates back to December 1, 1939, when the inauguration of the first academic year Polish University Abroad took place. As a result of various transformations and relocations of this university PUNO received all the rights of a private academic school in the United Kingdom on December 15, 1952.

After the fall of the communist regime in Poland in 1989, PUNO continued its activities in the UK, developing active cooperation with Polish universities, but it didn't return to Poland. Thus, today PUNO continues to formally remain a university in exile, but in fact it is not being a university of this type now.

Another case is university in exile that was founded in a safe country. The goal of its founding was the organizing of training and research activities of scientists and students migrated from countries where there was a threat to their life and activity. A vivid example of such kind of university is the University in Exile. This University was founded in 1933 under the New School for Social Research (US). It was specifically founded for scientists forced to leave Nazi Germany and fascist Italy.⁷ The University in Exile was sponsored more than 180 individuals and their families, providing them with visas and jobs. Some of these refugees remained at the New School for many years and some moved on to other institutions in the United States.⁸

Sometimes such universities, which formally cannot belong to this category, are considered as universities in exile. For example, we can recall Tibetan monastic universities.⁹ Major of them are Gaden, Sera, and Drepung, all located in southern India. However, from a formal point of view, these universities are not universities in exile: they were founded on the basis of educational centers of Buddhist monasteries or monastic colleges after the emigration of monasteries from Chinese Tibet to India.¹⁰

So, a university in exile is a university relocated to other country. On the one hand, main activity of a university in exile is aimed at serving to the interests of its home country. On the other hand, after stabilizing the situation in its home country, the university in exile does not usually come back home.

1.2 Divided Universities

The term of *divided universities* is not common. From our point of view, the use of such a term is justified only in the case, when on the basis of one university two universities are formed in different countries, and each one further functions in accordance with the legislation of its country. The reasons for dividing of the university into two independent ones can be military and political conflicts.

The use of the term *divided universities* for contemporary Ukrainian universities is not advisable, because after displacement of some part of teaching staff and students from uncontrolled territory to other regions of country, only displaced universities act due to current Ukrainian legislation.

To some extent, Silesian University of Technology (SUT) and Lviv Technical University can be attributed divided universities. The inauguration ceremony of Silesian University of Technology's first academic year was held in Gliwice in 1945. Didactic curricula

⁶ The Polish University Abroad in London. Our mission and tasks.

⁷ RUTKOFF, R. M. – SCOTT, W.B. (1986): *New School: a History of the New School for Social Research*.

⁸ The New School for Social Research. History. <https://www.newschool.edu/nssr/history/>

⁹ ETSI Overview and Curriculum. In: *Advancing the Convergence of Science and Spirituality*.

¹⁰ About The Re-establishment of Drepung Gomang Monastic University in India.

and plans were based on the standards from Lviv Technical University. The academic staff of the SUT comprised almost solely of the former academics from Lviv.¹¹

Another example of divided universities is Nicolaus Copernicus University in Torun and Stefan Batory University in Vilnius. The history of Nicolaus Copernicus University in Torun is inextricably linked with Stefan Batory University, functioning in the years 1919-1939 in Vilnius, when Vilnius was part of Poland. In 1939, after the occupation of Vilnius by the Soviet Union, the staff and students of Stefan Batory University had to leave their alma mater. Stefan Batory University was closed on December 15, 1939 by the authorities of the Republic of Lithuania. Then in its place a new university, named Vilniaus universitetas, was created.¹² Later it was opened as Vilnius University. The historical date in the history of Nicolaus Copernicus University is May 9, 1945, when the first group of former employees of Stefan Batory University arrived in Toruń.¹³

Displaced Universities

One more term for relocated university is *displaced university*. This term should be used when a university transfers its activities from uncontrolled territory to regions that are controlled by the authorities. Sometimes these universities are called evacuated universities. The main feature of the relocated university is that it moves within the country. Once the occupied territories have been liberated and the authorities have established control over them, the displaced universities come back home.

From the end of 20th century to the beginning of 21st century political and military conflicts on the territory of countries – former Soviet republics – led to the emergence of uncontrolled territories and, as a consequence, to the displacement of some universities from these territories to other regions of the home country.

After the political events of 1989 Georgian sector of University with the majority of professors and students seceded and on May 14, 1989 on its base was established Sokhumi Branch of Tbilisi State University, which since December of 1993 continued functioning in Tbilisi. On July 31, 2007 Sokhumi branch of Tbilisi State University by the regulation of Georgian government re-established as Legal Entity of Public Law – Sokhumi University. The newly established Sokhumi University obtained License for educational activity (04.01.2008) and Governmental Accreditation (08.01.2008). On December 10, 2008 by the Provision #239 the Georgian Government adopted an amendment to the provision #160 (2007) after which the Legal Entity of Public Law Sokhumi University has been renamed as the Legal Entity of Public Law Sokhumi State University.¹⁴

An example of a displaced university is Tiraspol State University (TSU) too. During its history this university were displaced (evacuated) twice. The WWII led to the evacuation of university in Orenburg region (Russian Federation). After the liberation of Moldova in August 1944, the TSU returns to Tiraspol and activates as the Pedagogical Institute.

From May 1992, the Institute received a university status, and in July 1992, following the outbreak of military conflict by anti-national forces, Tiraspol State University was evacuated in Chisinau in accordance with the Government Decision no. 480 of 9 July 1992.¹⁵ On the material basis of the Tiraspol State University in the territory of the unrecognized Pridnestrovian Moldavian Republic, T. G. Shevchenko Transnistrian State University was founded. But training activity of this organization is unrecognized all over the world.

¹¹ History. Silesian University of Technology.

¹² LIEKIS, S. (1 January 2010). *1939: the year that changed everything in Lithuania's history*. Rodopi. pp. 174-175.

¹³ Wileńskie ślady w Toruniu, czyli krótka historia powstania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (2015).

¹⁴ Brief History of University.

¹⁵ History. Tiraspol State University.

In Ukraine at the beginning of 2017 the status of the displaced university was given to 18 educational institutions from Donbas and one from Crimea – V. I. Vernadsky Taurida National University. Last one came back to Kyiv – the city, where this higher education institution was established in 1918.¹⁶

Taking into account the peculiarities of the reasons for the transfer of universities to other regions or countries, the study proposes the following classification of such universities (Table 1).

Table 1: Classification of university, which changed their location due to political reasons and/or violence, military-political conflicts

<i>Type of relocated university</i>	<i>Direction of displacement</i>	<i>Displacement characteristic</i>	<i>Examples</i>
University in exile	To another country	University relocates to other country. Historical experience shows, that after stabilizing of the situation in its home country, the university in exile does not usually come back home.	European Humanities University (relocation from Belarus to Lithuania), University in Exile (US)
Divided university	To another country. Often a name of relocated university has been changing.	After relocation of a university to another country a new one is founded on the basis of old university. Each university acts in accordance with the law of its present country.	Silesian University of Technology (Poland) – Lviv Technical University (former USSR / Ukraine); Nicolaus Copernicus University in Torun (Poland) and Vilnius University (former Stefan Batory University) (Lithuania)
Displaced university (evacuated university)	To another region of country	In the territory from which the university moved, a twin university may remain and work (fake university) outside the law. Diplomas of fake university are not recognized by any country or most countries. Displaced university is planning to come back home after the legitimate authority restoration there	Tbilisi State University (Georgia), Tiraspol State University (Moldova), Donetsk National University (Ukraine)

Source: Authors' own

Given characteristics of various types of relocated universities, it should be noted that at the legislative level the peculiarities of changing the conditions of activity of the universities, relocated from the uncontrolled territory, were defined quite accurately. According to the Law

¹⁶ NESTORENKO, T. – NESTORENKO, O. – PELIOVA, J. (2017): Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine, p. 266.

of Ukraine,¹⁷ the temporarily displaced university is the state, municipal or private institution of higher education, which in the period of temporary occupation or the anti-terrorist operation has changed its location (relocated) from temporarily occupied territory to the territory, controlled by Ukrainian authorities.

Displaced universities in the context of increasing accessibility of higher education in Ukraine

Military actions, international armed or frozen conflicts in the country dramatically reduce access to education for the population. However, under such conditions, the state should define and implement a strategy and appropriate set of measures to provide citizens with access to quality education.

Since 2014 in Ukraine, access to education (in particular, higher education) for people living in temporarily occupied territories or in the area of an antiterrorist operation has sharply deteriorated. According to the Law "On Higher Education", admission to study for a postgraduate or undergraduate degree is carried out on the basis of complete general secondary education based on the results of an external independent assessment of knowledge.¹⁸ Therefore, citizens living in temporarily occupied territories or in the area of an anti-terrorist operation are not able to obtain a certificate recognized by the Ukrainian authorities and physically unable to undergo an external independent assessment of knowledge. Certificates issued by secondary schools in areas beyond the control of the Ukrainian authorities are not recognized in Ukraine. So they are not a certificate of secondary education.

In post-Soviet territories Ukraine is not the first country to face the problem of recognizing or not recognizing education documents from uncontrolled territories.

In countries – former Soviet republics – the problem of access to education for citizens living on uncontrolled territory, is decided differently. Thus, in 2010 Georgia, as a country facing this problem in the 90's of the twentieth century, decided to resolve it in the framework of the implementation of the strategy of "Engagement through cooperation" in relation to the occupied territories. According to this strategy, Georgia provides residents of the occupied territories with opportunities for education in their native language, Georgian, Abkhaz and Ossetian. In addition, Georgia recognizes certificates and diplomas which confirm the education of Georgian inhabitants of Abkhazia and Tskhinvali / South Ossetia, and allows residents of these occupied territories to continue their studies in other regions of Georgia or abroad.¹⁹

Moldova is differently concerned with the recognition of documents certifying the level of education received by residents of the unrecognized Transnistria. If the certificate of secondary education, which was received by a person in Transnistria, can be legalized in accordance with the established procedure of Moldova, the Transnistrian diplomas are not recognized in Moldova. Graduates from Transnistria apply to the Moldavian universities, where they are asked to pass academic differences, including the Romanian language, and pay for the Moldovan diploma.²⁰

In Ukraine, any educational documents issued in settlements on the territory temporarily uncontrolled by Ukrainian authorities are considered as unavailable.²¹ In order to provide access

¹⁷ Pro vnesennia zmin do deiakyh zakoniv Ukrainy shodo diyalnosti vyshih navchalnyh zakladiv... (2016). Zakon Ukrainy

¹⁸ Pro vyshiu osvitu (2014). Zakon Ukrainy, st. 44.

¹⁹ Mezhdunarodnaya konvenciya o likvidacii vseh form rasovoj diskriminacii. Shestoj-vosmoj periodicheskie doklady gosudarstv-uchastnikov, podlezhashie predstavleniyu v 2014 godu. Gruzija.

²⁰ Legalizacii pridnestrovskih diplomov ne budet.

²¹ Poriadok prodovzhennia navchannia osib, yaki navchalsia u vyshih navchalnyh zakladah, sho roztashovani u naselenykh punktah, na terytoriyi yakych organy derzhavnoi vlady tymchasovo ne zdijsniuiut svoi povnovazhennia (2017): Nakaz MON Ukrainy, № 74, 19. 01. 2017.

to secondary education the external and distance learning forms were offered to the citizens living on such territories.

Thus, for the Ukrainian authorities the task was, on the one hand, provide the opportunity for persons from uncontrolled territories to get into universities of Ukraine, on the other hand, to support displaced universities, which, as a result of moving from uncontrolled territories of the government, were in a difficult situation.

That is why at the legislative level it was established that the norms of the number of persons studying on one position of scientific and pedagogical worker in temporarily displaced universities are determined by the Cabinet of Ministers of Ukraine with a coefficient of 0.8 from the established norms.²²

Namely, the required number of students per one teacher of the displaced university will be 20% less than for an other universities. Also, temporarily displaced universities have retained the status of national and have continued accreditation. That is, they continue to work in the legal field.

To solve the problem of access to higher education from 2016, entrants from uncontrolled territories by Ukrainian authorities were given the opportunity to get into universities through a simplified procedure.

For this purpose, *Crimea – Ukraine* and *Donbas – Ukraine* educational centers were created. In 2017, such centers worked from June 19 to September 30 for the graduates from temporarily occupied territories of the Crimea and the city of Sevastopol and the territory of antiterrorist operation.²³

35 *Crimea – Ukraine* educational centers were created on the basis of some universities of Zaporizhzhya, Dnipropetrovsk, Kyiv, Lviv, Mykolayiv, Odesa, Kharkiv, Kherson regions and on the basis of the Taurida National V. I. Vernadsky University, which is a displaced university and located in Kyiv since 2016.

Donbas – Ukraine educational centers were created on the basis of the universities of Donetsk and Luhansk regions (17 centers) and on the basis of displaced universities (17 centers), regardless of the region in which the university is located now. The Taurida National V.I. Vernadsky University became the only university in which the *Crimea – Ukraine* and *Donbas – Ukraine* educational centers were created.

Thus, the state supports displaced universities, because half of the *Donbas – Ukraine* educational centers have been created precisely at these universities.

This model of facilitating access to higher education for graduates from uncontrolled territories and supporting displaced universities has already demonstrated its effectiveness. In 2017 1,550 students from temporarily uncontrolled and occupied territories joined Ukrainian universities.²⁴ Almost 4,000 persons applied for consultations to *Donbas – Ukraine* educational centers and 1346 persons got into various Ukrainian universities. In comparison with 2016 the number of enrolled students increased by 1.5. In particular, 224 persons were enrolled to Taras Shevchenko Luhansk National University (displaced to Starobilsk), 154 students were enrolled to Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (displaced to Severodonetsk), 106 persons were enrolled to the Luhansk National Agrarian University (displaced to Kharkiv), 96 persons were enrolled to Donetsk National Technical University (displaced to Pokrovska) and 83 persons were enrolled to Taurida National V. I. Vernadsky University (displaced to Kiev).

²² Pro vnesennia zmin do deiakyh zakoniv Ukrainy shodo diyalnosti vyshih navchalnyh zakladiv... (2016). Zakon Ukrainy.

²³ Finansuvannya osvithnih poslug, a ne rektoriv hochut u Minosviti. 12. 06. 2017.

²⁴ U 2017 roci do ukrainskyh VNZ vstupylo 1550 studentiv z tymchasovo nepidkontrolnyh ta okupovanyh terytorij (2017).

The educational center *Crimea – Ukraine* has provided consultations to more than a thousand people. There were 204 university entrants in 2017, which is 51 persons more compared to 2016. The most popular universities for graduates from Crimea were Kyiv National University named after Vadym Hetman (31 persons) and Taurida National V.I.Vernadsky University (67 persons).²⁵ Through educational centers, university entrants from temporarily uncontrolled and occupied territories can enter both on the basis of external independent testing (to any university) and without it – on the basis of entrance exams (to a university or college on the basis of which an educational center was created).²⁶

That is, such entrants can choose the option of admission, according to which she/he has a greater chance of enrolling at a university under government order (namely, studying for free). At the same time, through the educational centers the entrants can't get into any university, but only in the one in which from the list of educational center. This limits their choice.

Conclusion

Achieving the goals and targets set out in Agenda 2030 has the ambition to eliminate extreme poverty, reduce inequality including ensuring equal access to higher education. Ukraine, like other UN member states, has joined the global process of sustainable development. Ukraine, like other UN member states, has joined the global sustainable development process, one of the goals of which is to provide everyone with access to quality education.

The military-political crisis in Ukraine as a result of Revolution of Dignity, annexation of Crimea by Russia as well as formation of quasi-republics of the East of Ukraine has led to worsening access to higher education for citizens living in uncontrolled areas of power. Also these events led to the relocation of 17 universities from uncontrolled territories by Ukrainian authorities to other regions of Ukraine. We considered the differences between some possible definitions of such universities (university in exile, divided university, displaced university or evacuated university). And we defined, that the closer to the Ukrainian reality definition for relocated university is displaced university.

To support displaced universities, the Ukrainian authorities applied a simplified mechanism for admitting entrants from the Crimea and temporarily uncontrolled territories to such universities. For university entrants from the temporarily uncontrolled territories and Crimea a separate model of admission to university institutions was implemented in 2016. For this purpose, educational centers were created on the basis of the displaced universities. University entrants from the temporarily uncontrolled territories may get into a university either in general or in a simplified procedure.

References:

1. About The Re-establishment of Drepung Gomang Monastic University in India. [accessed 25. 10. 2017.] available at: <http://drepunggomang.org/about-us/77-re-establishment-of-drepung-gomang-monastic-university-in-india>
2. Brief History of University. [accessed 25. 10. 2017.] available at: http://old.sou.edu.ge/index.php?lang_id=ENG&sec_id=6
3. ETSI Overview and Curriculum. In: *Advancing the Convergence of Science and Spirituality*. [accessed 25. 10. 2017.] available at: <https://Tibet.Emory.Edu/Emory-Tibet-Science-Initiative/Overview-And-Curriculum/Index.Html>
4. GONCHAROVA, O. (2014): Donetsk National University finds refuge, no cash. In: Kyiv Post. Nov.13, 2014. [accessed 1. 11. 2017.] available at:

²⁵ U 2017 roci do ukrainskyh VNZ vstupylo 1550 studentiv z tymchasovo nepidkontrolnyh ta okupovanyh terytorij (2017).

²⁶ Instrukciyi yak otrymaty dokumenty pro osvitu i vstupyty do VNZ dlia zhyteliv Krymu i Donbasu.

- <https://www.kyivpost.com/article/content/war-against-ukraine/donetsk-national-university-finds-refuge-no-cash-371745.html>
5. History. Silesian University of Technology. [accessed 10. 10. 2017.] available at: <https://www.polsl.pl/en/Pages/History.aspx>
 6. History. Tiraspol State University. [accessed 10. 10. 2017.] available at: <https://sites.google.com/site/ustrmeng/>
 7. KRYVOI, Ya. (2011): EHU: Belarusian University In Exile or For Exile? In: *Belarus Digest*. Dec. 21, 2011. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <https://belarusdigest.com/story/ehu-belarusian-university-in-exile-or-for-exile/>
 8. LIEKIS, S. (1 January 2010). *1939: the year that changed everything in Lithuania's history*. Rodopi. pp. 174–175. ISBN 978-90-420-2762-6.
 9. MIKHAILOV, A. (2009): University in Exile: The Experience of the Twenty-First Century. *Social Research: An International Quarterly*, Volume 76, Number 3, Fall 2009.
 10. NESTORENKO, T. – NESTORENKO, O. – PELIOVA, J. (2017): Displaced and Fake Universities – Experience of Ukraine. In: *Economic, political and legal issues of international relations*. Volume of Scientific Papers. Vydavateľstvo EKONÓM, 2017, 265 – 271. ISBN 978-80-225-4404-7
 11. RUTKOFF, R. M. – SCOTT, W.B. (1986): *New School: a History of the New School for Social Research*. New York: Free Press, 1986, 314 p.
 12. SAMOSONOK, L. (2016): Displaced Universities of Ukraine. Opportunities and Challenges for Arab and European universities in fulfilling their societal mission, 25 – 27 May 2016. [accessed 12. 10. 2017.] available at: <http://www.ub.edu/aeche/aeche3/documents>
 13. SVYRYDENKO, D. (2017): Divided Universities: The Postcolonial Experience of Contemporary Ukrainian Higher Education. In: *Future Human Image*, Volume 7, 2017, 128-135.
 14. The New School for Social Research. History. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <https://www.newschool.edu/nssr/history/>
 15. The Polish University Abroad in London. Our mission and tasks. [accessed 3. 11. 2017.] available at: <http://puno.edu.pl/the-polish-university-abroad-in-london/>
 16. *Transforming our world : the 2030 Agenda for Sustainable Development*, UN General Assembly, 21 October 2015, A/RES/70/1, [accessed 5. 11. 2017.] available at: <http://www.refworld.org/docid/57b6e3e44.html>
 17. Wileńskie ślady w Toruniu, czyli krótka historia powstania Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (2015). [accessed 2. 11. 2017.] available at: <https://thoruniumetbalticum.wordpress.com/2015/12/07/wilenskie-slady-w-toruniu-czyli-krotka-historia-powstania-universytetu-mikolaja-kopernika/>
 18. DODONOV, R. (2015): Rozdileni universyteti: povernutysia ne mozhna zalyshytisia. *Dzerkalo tyzhnia*. – 13. 12. 2015. – (№ 48). – St. 13.
 19. Instrukciyi yak otrymaty dokumenty pro osvitu i vstupyty do VNZ dlia zhyteliv Krymu i Donbasu. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/dlya-zhyteliv-donbasu-i-krimu/instrukciyi-yak-otrimati-dokumenti-pro-osvitu-i-vstupiti-do-vnz-dlya-zhyteliv-krimu-i-donbasu.html>
 20. KOSTOMAROV, A. (2015): Universitet v izgnanii. In: *Ostrov*. 26. 10. 2015. <https://www.ostro.org/lugansk/culture/articles/484433/>
 21. Legalizacii pridnestrovskih diplomov ne budet. [accessed 1. 11. 2017.] available at: <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/legalizacii-pridnestrovskih-diplomov-ne-budet>
 22. Mezhdunarodnaya konvenciya o likvidacii vseh form rasovoj diskriminacii. Shestoj-vosmoj periodicheskie doklady gosudarstv-uchastnikov, podlezhashie predstavleniyu v 2014 godu. Gruzija. [accessed 1. 11. 2017.] available at:

- <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsuh9J2cqmL1NA4hM%2B%2FajGw6%2FVsKqpvs5Cmv0G4SU7OoBP%2Bn9pMfKfVlkMQzWCqM0M01wZjHq2jKpU4mL8H0j54SLk>.
23. Pro vnesennia zmin do deiakyh zakoniv Ukrainy shodo diyalnosti vyshih navchalnyh zakladiv, naukovykh ustanov, peremishenyh z tymchasovo okupovanoyi terytorii ta z naselenykh punktiv, na terytorii yakyh organy derz
 24. havnoi vlady tymchasovo ne zdijsniuiut svoi povnovazhennya. Zakon Ukrainy (2016): Vidomosti Verhovnoi Rady, 2016, № 51, s. 840.
 25. Poriadok prodovzhennia navchannia osib, yaki navchalysia u vyshih navchalnyh zakladah, sho roztashovani u naselenykh punktah, na terytoriyi yakyh organy derzhavnoi vlady tymchasovo ne zdijsniuiut svoi povnovazhennia (2017): Nakaz MON Ukrainy, № 74, 19. 01. 2017. Zatverdzheno 13. 04. 2017. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <http://mon.gov.ua/>
 26. Pro vyshiu osvitu. Zakon Ukrainy (2014): Vidomosti Verhovnoi Rady, 2014, № 37 – 38, s. 2004.
 27. U 2017 roci do ukraïnskykh VNZ vstupylo 1550 studentiv z tymchasovo nepidkontrolnykh ta okupovanykh terytorij (2017). 19. 10. 2017. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <http://mtot.gov.ua/u-2017-rotsi-do-ukrayinskykh-vnz-vstupylo-1550-studentiv-z-tymchasovo-nepidkontrolnykh-ta-okupovanykh-terytorij/>
 28. Finansuvannya osvitnih poslug, a ne rektoriv hochut u Minosviti. 12. 06. 2017. [accessed 5. 11. 2017.] available at: <https://1kr.ua/news-33734.html>
 29. *Cili stalogo rozvytku: Ukraina (2017)*: Nacionalna dopovid. [accessed 1. 11. 2017.] available at: http://www.un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

Contact:

doc. Larysa Abyzova, PhD.

Faculty of Philology
Donbas State Pedagogical University
19 Batuka st.
84116 Slovyansk, Ukraine
e-mail: sgpi@slav.dn.ua

Oksana Babenko, PhD.

Slovyansk Pedagogical Liceum
44/38 Komyahova st.
84109 Slovyansk, Ukraine
e-mail: obabenko2002@gmail.com

doc. Tetyana Nestorenko, PhD.

Faculty of the Humanities and Economics
Berdyansk State Pedagogical University
4 Shmidta st.
71100 Berdyansk, Ukraine
e-mail: tetyana.nestorenko@gmail.com

doc. Iryna Reshetova, PhD.

Faculty of Psychology, Economics and Management
Donbas State Pedagogical University
19 Batuka st.
84116 Slovyansk, Ukraine
e-mail: irina_sotskaya@ukr.net

Mgr. Mariia Semeniuk

Department of Practical Psychology

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

5/33 Druzhby narodiv sqr.

25015 Kropyvnytskiy, Ukraine

e-mail: mariyasemenyuk91@gmail.com

doc. Olha Shevchenko, PhD.

Physical Training Department

Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University

3 V.Permska st.

25015 Kropyvnytskiy, Ukraine

e-mail: gimnast.olga@gmail.com

VODA AKO KONFLIKTNÝ FAKTOR ROZVOJA STREDNEJ ÁZIE¹

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

Abstrakt: Problematika vody v Strednej Ázii bola vždy v minulosti problémom, ale vývoj regiónu po rozpade ZSSR tento problém ešte zvýraznil. K viacerým rezíduám regionálneho charakteru z minulosti pribudli súčasné globálne problémy – najmä zhoršujúci sa stav životného prostredia a globálne otepľovanie. Konfliktný charakter vodnej problematiky zhoršuje pôsobenie komplexu vzájomne prepojených sociálnych, politických a ekonomických faktorov. Článok sa zaoberá súčasným stavom vodnej problematiky v postsovietskej Strednej Ázii a upozorňuje na neochotu zúčastnených krajín dohodnúť sa a hľadať spôsoby riešenia.

Kľúčové slová: vodné zdroje, distribúcia vody, využívanie vody, dedičstvo minulosti, potenciál konfliktu

Abstract: Topic of water on Central Asian has always been a problem in the past, but the regional development after the fall of USSR even highlighted this problem. Several residues of the regional character were supplemented by the current global problems – mainly worsening environment and global warming. Conflicting character of water topic worsens the impact of complex of mutually interconnected social, political and economic factors. The article deals with the current state of water topic in post-Soviet Central Asia and it points at the unwillingness of participating countries to agree and look for means of solutions.

Key words: water sources, water distribution, water usage, heritage of the past, conflict potential

JEL: P48, Q56

Úvod

Predpoklady odborníkov, že hlavným determinantom geopolitiky postsovietskych republík Strednej Ázie po rozpade ZSSR bude ropa a zemný plyn, sa celkom nenaplnili. Stále viac sa hovorí o staronovom fenoméne, ktorým je voda. Na teritóriu týchto republík žije asi 55 miliónov obyvateľov, ktorých spôsob obživy výrazne určovalo poľnohospodárstvo a chov dobytka. Otázka dostatku vody bola preto v danom klimatickom prostredí vždy na programe dňa. Stredná Ázia zaberá plochu viac ako 4 milióny štvorcových kilometrov a púšte, polopúšte a suché stepi zaberajú viac ako 70 % celého územia.² Klimatické podmienky v regióne súvisia s kontinentálnym charakterom klímy. Hlavné zdroje vody v stredoázijskom regióne závisia od horských systémov, ktoré sa čiastočne alebo úplne nachádzajú na území krajín Strednej Ázie a prilahlých regiónov (viď obrázok 1). Vodné zdroje predstavujú povrchové vody (rieky, jazerá), podzemné vody a ľadovce. Horské systémy Ťan Šan, Altaj a Pamír, presnejšie ich ľadovce, zohrávajú dôležitú úlohu pri udržiavaní rovnováhy vodných zdrojov Strednej Ázie.

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

² SULEJMEN, M. B. (2011): Vodnyje resursy kak faktor bezopasnosti v Central'noj Azii.

Ako uvádza vo svojej štúdií M. Laruelle, teoreticky by Stredná Ázia nemala mať problém s vážnym nedostatkom vody: región má dostatočný prísun vody – 20.525 m³/rok. Na porovnanie, Blízky Východ má iba 7.922 m³/rok a Severná Afrika ešte menej – 2.441 m³/rok.² Problémom je, že vodné zdroje Strednej Ázie sú nerovnomerne rozdelené. Kazachstan, Turkménsko a Uzbekistan patria do krajín s nedostatočnými vodnými zdrojmi, zatiaľ čo Kirgizsko a Tadžikistan ich majú relatívny dostatok. Obe krajiny sa nachádzajú v pásme tvorby vodných tokov (vďaka riekam Amudarja a Syrdarja), zatiaľ čo zvyšné republiky sa nachádzajú v zóne prietokovej disperzie. Existujú aj základné rozdiely v hlavnom využívaní vody v regióne. V prípade Tadžikistanu a Kirgizska sa voda využíva predovšetkým na výrobu elektrickej energie, Kazachstan, Turkménsko a Uzbekistan ju potrebujú na fungovanie poľnohospodárstva.

Obrázok 1: Základné schéma vodného potenciálu Strednej Ázie

Prameň: MacWilliam, I. (2004): *Central Asia's river rivalry*.

1 Základné údaje

Podiel hydroenergetických zariadení na výrobe energie regiónu dosahuje 27,3 %; v Tadžikistane a Kirgizsku je to 75 – 90 %, ale v Kazachstane, Uzbekistane a Turkménsku je podiel vodnej energie malý a nepresahuje 10 – 15 % celkovej produkcie. Viac ako 50 % vodných zdrojov Kazachstanu vzniká mimo krajiny, vrátane najväčších riek Kazachstanu (Irtyš, Syrdarja a Ili). Iba malé množstvo vodných zdrojov vo forme riek, jazier a ľadovcov má svoj pôvod priamo v krajine.

Uzbekistan má viac ako 17,7 tisíc prírodných vodných tokov, z ktorých najväčšiu časť tvoria malé toky s dĺžkou menej ako 10 kilometrov, asi 505 jazier s plochou menšou ako 1 km². V súčasnosti je v krajine postavených 53 vodných nádrží najmä na účely zavlažovania.

V Kirgizsku je 1 923 jazier s celkovou rozlohou 6 840 km². Najväčšie jazerá sú Issyk-Kul, Son-Kul, Čatyr-Kul. Rezervy sladkej vody, koncentrované v jazerách, sa odhadujú na 1 745 km³. Najväčšie jazerá v Kirgizsku tvoria viac ako 55 % plochy jazier v Strednej Ázii.³ Hlavnými vodnými tokmi oblasti sú rieky Amudarja a Syrdarja. Z toku rieky Syrdarji získava Uzbekistan 50,5 %, Kazachstan 42 %, Tadžikistan 7 % a Kirgizsko 0,5 %. Vodné zdroje Amudarje využíva Uzbekistan na 42,2 %, Uzbekistan, Turkménsko na 42,3 %, Tadžikistan na 15,2 % a Kirgizsko na 0,3 %.⁴

³ SULEJMEN, M. B. (2011): Vodnyje resursy kak faktor bezopasnosti v Central'noj Azii.

⁴ IBATULLIN, R. – JASINNSKIJ, V. A. – MIRONENKOV, A. P. (2009): Vlijanije izmenenija klimata na vodnyje resursy v Central'noj Azii, s. 10-12.

Otepľovanie planéty za posledných sto rokov malo v krajinách stredoázijského regiónu za následok zvýšenie teploty a zníženie zrážok. Podľa kazašských údajov sa priemerná teplota v krajine zvýšila o 1,4° C a množstvo ročných zrážok sa zmenšilo o 17 mm. Trend výrazného otepľovania (pozorovaný v celej Strednej Ázii) a predpokladaný vývoj vodných zdrojov v regióne nedávajú nádej na ich lepšiu dostupnosť. Predpokladá sa, že do roku 2050 sa objem prietoku v povodí rieky Amudarja zníži o 10 – 15 % a v prípade rieky Syrdarja to bude 6 – 10 %.⁵

Klimatické zmeny mali vážne dôsledky pre ľadovce pohorí Tan Šan a Pamír, ktoré od roku 1960 stratili asi 5,4 miliardy ton ľadu, čo je celkovo 3 000 km³. Otepľovanie v oblastiach horských systémov regiónu odráža existujúce regionálne a globálne trendy. Zásoby ľadu sústredené v horských regiónoch Strednej Ázie vytvárajú hlavnú rezervu dopĺňovania riek a najdôležitejší zdroj čerstvej sladkej vody. V najhorúcejšom období roka, v čase najväčšej spotreby závlahovej vody, keď sú rezervy sezónneho snehu už vyčerpané, dopĺňajú jej deficit ľadovce.

2 Komplexný charakter vodného problému pre bezpečnosť regiónu

Hlavná hrozba pre bezpečnosť v regióne s ohľadom na využívanie vodných zdrojov spočíva vo vzniku nebezpečenstva sociálnych nepokojov. V prípade, že by k nim došlo, zvyšuje sa nebezpečenstvo:

- možných zmien v politickej štruktúre tamojších štátov,
- vzniku tretej sily, ktorá sa pokúsi destabilizovať situáciu v stredoázijskej oblasti,
- hrozby prílivu utečencov na územie iných krajín regiónu,
- hrozby etnických konfliktov s výraznými dopadmi na hospodárstvo krajín regiónu,
- prudkého zníženia produkcie poľnohospodárskych výrobkov,
- zníženia využívania vodnej energie.

Narastajúci nedostatok vodných zdrojov výrazne zvyšuje pravdepodobnosť medzištátnych, resp. vnútroštátnych konfliktov. A akokoľvek veľký konflikt v Strednej Ázii sa priamo dotkne všetkých štátov. Rozvoj pozitívnej spolupráce v oblasti povodia riek Strednej Ázie obmedzujú rozdiely v tradíciách využívania vody, riadiacich štruktúrach a národných záujmoch krajín. Tomuto stavu neprospieva ani to, že vzťahy medzi krajinami v regióne sa zhoršili a Turkménsko sa dištancovalo od aktívnej účasti na všetkých regionálnych iniciatívach.

Bazálne kritické body pri spoločnom využívaní vodných zdrojov v oblasti môžeme definovať nasledovne:

- distribúcia vodných zdrojov medzi krajinami v regióne;
- množstvo vody spotrebovanej na výrobu elektrickej energie a odoslanej na zavlažovanie;
- sezónne využívanie vodných zdrojov;
- mechanizmus na kompenzáciu akumulácie, skladovania, údržby a spúšťania vody;
- zásady údržby vodných elektrární a iných vodných a energetických zariadení, ktorých stav sa každoročne zhoršuje.

Zdieľanie vodných zdrojov súvisí s jasným výberom priorít a potrieb každého štátu, ako aj so spôsobmi kompenzácie možných strát pre každý z nich. Otázky riadenia vodných zdrojov v regióne sú v súčasnosti regulované množstvom dokumentov sovietskeho a postsovietskeho obdobia.

Najdôležitejšie z nich je tzv. Nukusská deklarácia o otázkach trvalého rozvoja povodia Aralského jazera (1995) a Dohoda Alma-Aty o spolupráci a spoločnom postupe pri ochrane a využívaní vodných zdrojov (1992). Pre správu a riadenie vodných zdrojov bola v roku 1992 v Taškente založená Medzinárodná koordináčna vodohospodárska komisia (ICWC) spolu so

⁵ Tamtiež.

združením pre povodie riek Amudarja a Syrdarja. Tadžikistanu stanovila hranicu 28 % využívania toku rieky Syrdaja, z ktorých dnes republika je schopná využívať iba 11,9 %.

Podľa materiálov vyššie uvedenej Komisie, pri prepočte celkového objemu vody na osobu a rok, priemerný ukazovateľ povodia Aralského jazera dáva 2 524 m³. Jednotlivé stredoázijské republiky dostávajú: Uzbekistan – 2 596 m³/osobu/rok, Turkménsko – 4 044 m³/osobu/rok, Tadžikistan – 1 843 m³/osobu/rok, Kirgizsko – 1 371 m³/osobu/rok, Kazachstan – 1 943 m³/osoba/rok.⁶

Problém stredoázijskej vody aktívne skúmali viaceré medzinárodné organizácie. Medzi nimi boli inštitúcie OSN, rôzne mimovládne organizácie a donorské krajiny regiónu. Uskutočnilo sa obrovské množstvo konferencií a podporných podujatí v regióne i vo svete. Otázka rozdeľovania a spoločného využívania vodných zdrojov v Strednej Ázii sa komunikuje bez viditeľnejšieho posunu vpred. Rozdiely v tejto problematike mali odstrániť viaceré navrhované dohody o spolupráci v oblasti spoločného využívania a ochrane vodných zdrojov. Výsledky zatiaľ nie sú žiadne.

3 Problém vody – začarovaný kruh dedičstva minulosti a problémov súčasnosti

Problém nedostatku vody sa veľmi často komplikuje vzájomne si protirečiacimi politickými, geopolitickými, hospodárskymi a sociálnymi faktormi. Tieto faktory získali na intenzite po rozpade Sovietskeho zväzu, keď sa početné spory o vodný systém v Strednej Ázii stali zdrojom napätia. Problém, ktorý by sme mohli definovať ako „krízu manažmentu vodných zdrojov“ vyplýva z toho, že sovietsky vodohospodársky manažment bol založený na princípe výmeny vody za energiu. Od roku 1991 rokovania o výmene vody za ropu a zemný plyn zaznamenávajú nezdar, pretože nové nezávislé štáty sa nedokážu dohodnúť na podmienkach. Ako svojho času uviedla A. Biczuk, koordinátorka vodných projektov v stredoázijskej oblasti: „... výmena plynu a nafty za vodu už nie je biznis jedna k jednej. Krajiny, ktoré sú na spodnom toku, nie sú ochotné platiť za vodu, keďže je daná Bohom. Tok by mal byť regulovaný medzinárodnými predpismi.“⁷

Doposiaľ sa krajiny nachádzajúce sa v dolnom toku dvoch najväčších riek správali smerom k bohatým vodným zdrojom Tadžikistanu a Kirgizska skôr z pozície sily. V týchto dvoch krajinách boli v sovietskom období postavené priehrady, nie pre ich vlastné energetické záujmy, ale pre zásobovanie vodou agrárnych oblastí štátov nachádzajúcich sa po prúde. Tieto priehrady nie sú prispôsobené na skladovanie prebytku vody potrebnej na výrobu energie v zime a sú nútené jednoducho vypúšťať vodu v tzv. voľnom režime. Kirgizsko a Tadžikistan v súčasnosti dúfajú, že rozvinú svoj vodný potenciál výstavbou nových veľkých priehrad a vodných elektrární na prítokoch najväčších riek v oblasti Syrdarji a Amudarji. Na rieke Naryn v Kirgizsku to majú byť dve vodné elektrárne – Kambarata 1 a 2 a na rieke Vachš Tadžikistan plánuje postaviť vodnú elektráreň Rogun.

Podľa *Konvencie OSN o využití nesplavných medzinárodných vodných tokov*, ktorá bola prijatá v roku 1997, krajiny horného prúdu nie sú oprávnené predávať vodu, môžu obchodovať iba so súvisiacimi službami s vodou, ako je prívod vody a zásobovanie vodou.⁸ Orgány Tadžikistanu a Kirgizska považujú tieto podmienky za neprípustné, pretože na ne ukladajú obrovské náklady na údržbu a renováciu vodných elektrární, ktoré sú potrebné najmä na uspokojenie poľnohospodárskych potrieb ich susedov. Veria, že majú právo vybudovať nové hydroelektrárne, ktorých hlavným cieľom bude výroba elektrickej energie pre miestnu spotrebu a export. Predovšetkým Uzbekistan zastáva názor, že takáto výstavba si vyžaduje predbežnú dohodu všetkých krajín v regióne, systematicky vyžaduje účasť na všetkých rokovaniach

⁶ PRISCOLI, J. D. – WOLF, A. T. (2009): *Managing and Transforming Water Conflicts*. Cambridge University, s. 278

⁷ Slovensko by malo pomôcť Strednej Ázii s vodou (2009).

⁸ FOGAŠ, A. (2011): *Konflikty o vodné zdroje Blízkeho východu*, s. 13-23.

a odsudzuje akékoľvek zásahy tretích krajín. Taškent vyhlasuje, že projekty Kambarata a Rogun porušujú medzinárodné právo a znížia prístup k vode. To môže byť príčinou významných environmentálnych a ekonomických škôd. Ďalší argument proti výstavbe vodných elektrární tvrdí, že elektrárne postavené v Kirgizsku a najmä v Tadžikistane budú súťažiť s vývozom uzbeckej elektrickej energie na trhy v južnej Ázii. Viacerí miestni a externí pozorovatelia predpokladajú, že voda sa stane jedným z hlavných konfliktných faktorov v Strednej Ázii a hlavnou prekážkou regionálnej spolupráce.⁹

Rozhodne by sa nemali podceňovať aj technické a hospodárske príčiny neúčinného hospodárenia s vodou. Postsovietske republiky Strednej Ázie boli za sovietskych čias „nastavené“ na ekonomický rozvoj veľkých a energeticky náročných priemyselných odvetví. Ich prechod na trhové hospodárstvo bol a je veľmi zložitý.¹⁰ Vyžaduje si to veľké investície, ktoré krajiny tohto regiónu nemôžu realizovať bez zahraničnej pomoci. Miestny trh nie je až tak atraktívny pre zahraničných investorov. Miestna administratíva je ovplyvnená korupciou. Vlády držia nízke ceny elektrickej energie pre obyvateľstvo, aby zabránili sociálnym nepokojom, strategicky významné firmy odmietajú platiť svoje účty za elektrinu. Navyše si súčasné vládne elity nekladú dlhodobé ciele v zmysle trvalo udržateľného rozvoja. Dávajú prednosť rýchlym devízovým príjmom. Zvýhodňujú veľké vodné projekty, kde sa nájde väčší priestor pre korupciu.

V neposlednom rade tu máme prílišnú politizáciu hydroenergetických projektov. Často majú za cieľ posilniť zvrchovanosť bez ohľadu na ekonomickú racionalitu. Zložitosť a rozmanitosť týchto problémov, umocnených ďalším zhoršením bilaterálnych vzťahov, je podčiarknutá nebezpečnou eskaláciou oficiálnych rokovaní. Dochádza k systematickému spájaniu rozhovorov o energetike s národnou bezpečnosťou, čo značne komplikuje hľadanie riešení. Problém využívania vody sa výrazne sekuritizuje.¹¹ V tejto súvislosti sa často používa pojem „diplomacia emócií“, ktorá ťažko nájde prijateľný spôsob vyriešenia tejto problematiky.¹²

Okrem toho intenzívne využívanie vodných zdrojov v Strednej Ázii podľa schémy sovietskeho poľnohospodárstva je spojené aj s nadmerným využívaním chemických hnojív. Výsledkom je vyčerpaná pôda a tragédia Aralského mora. Nové nezávislé štáty Strednej Ázie sa v tomto zmysle nepoučili a vykonávajú politiku, ktorá je v mnohých ohľadoch veľmi podobná sovietskej politike, vrátane zvýšenia poľnohospodárskej produkcie (bavlna, ryža, obilie) a zvýšenie objemu ornej pôdy pre potravinovú bezpečnosť.

Vodné zdroje hrajú veľkú úlohu v rozvoji priemyslu (vo svete priemysel spotrebováva až 29 % všetkých vodných zdrojov). Napriek tomu, že súčasná štruktúra priemyslu v postsovietskych republikách Strednej Ázie sa od sovietskych čias veľmi nezmenila, do budúcnosti je potrebné počítať s výraznou reformou, ktorá potreby priemyselného potenciálu zvýši.

Technický aspekt problémov stredoázijskej vody nachádzame v nadmernom opotrebení závlahových systémov. Nedostatok finančných prostriedkov a neustále odkladanie opráv spôsobilo, že v súčasnej dobe 30 – 60 % závlahovej vody smeruje do zle udržiavaných kanálov, čo vedie k stratám v dôsledku vyparovania a úniku vody. Súkromní poľnohospodári sa tak neraz vo výsledku svojho hospodárenia dostávajú na hranicu potravinovej dostatočnosti. Aby prežili, kradnú vodu pre zavlažovanie svojich pozemkov. K ilegálnemu zavlažovaniu svojej produkcie sa uchýľujú aj družstvá. Dlhodobé zlé zaobchádzanie s pôdou sa prejavilo vo vysokom stupni slanosti pôdy a v znečistení podzemných vôd, čo vedie k zhoršovaniu kvality plodín a poškodzuje ľudské zdravie.

⁹ WINTEROVÁ, B. (2009): Konflikt o vodu ve Střední Asii, s. 51-68.

¹⁰ HORÁK, S. (2008): Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR, s. 201-203.

¹¹ KAZANSKÝ, R. (2013): Súčasný problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz a ich riešenia, s. 46.

¹² KŇAZEVA, A. (2014). Srednaja Azia posle Majdana.

Nezodpovedné využívanie vody je niekedy dokonca súčasťou cielenej politiky. Napríklad jazero „Zlatý vek“, postavené turkménskym režimom v strede púšte Karakum, s objemom 10 miliárd kubických metrov, zbiera vodu určenú na zavlažovanie v Karašorskej nížine. Projekt navrhol prezident Saparmurat Nijazov, pokračuje v ňom súčasný prezident – Gurbanguly Berdymuhammedov. Jazero je údajne určené pre budúci rozvoj a zavlažovanie púšte Karakum, ale jeho výstavba môže viesť ku katastrofickým následkom. Opotrebované zavlažovacie kanály vysychajú a jazero sa v lete veľmi rýchlo vyparuje.

Táto miera nezodpovednosti vo vzťahu k vode je zarážajúca. Krajiny regiónu spotrebúvajú viac vody na obyvateľa a na dolár HDP ako obyvatelia ktoréhokolvek iného regiónu planéty. Turkménsko a Uzbekistan spotrebúvajú dvakrát viac vody ako Spojené štáty. Celkovo 700 000 obyvateľov mesta Ašchabat, hlavného mesta Turkménska, z hľadiska spotreby vody je porovnateľné s Chicagom s počtom obyvateľov 2,7 milióna. Izrael, krajina s podobnými klimatickými podmienkami a rovnako rozvinutým poľnohospodárstvom, spotrebuje iba 5 % vody z objemu spotreby Turkménska.¹³

Do vodnej problematiky vstupujú aj otázky sociálneho charakteru. Tadžikistan a Kirgizsko, najbohatšie krajiny na vodu, sú tiež najchudobnejšie v regióne. V oboch viac ako tretina populácie (35 % v Tadžikistane a 33 % v Kirgizsku) žije v chudobe, väčšina z nich vo vidieckych oblastiach. Úroveň HDP na obyvateľa v roku 2014 bola 2,7 tisíc dolárov (Tadžikistan) a 3,4 tisíc dolárov (Kirgizsko). Skôr ako hospodárska kríza zasiahla danú oblasť bola v Kazachstane úroveň HDP „per capita“ 24 000 tisíc dolárov, v Turkménsku 14 000 tisíc dolárov a v Uzbekistane 5 600 dolárov. Takmer polovica obyvateľov Tadžikistanu (46 %) a Kirgizska (48 %) po vzniku samostatných republík bola zamestnaná v poľnohospodárstve.¹⁴

Rýchlo rastúca populácia regiónu (2 – 3 % ročne) prináša nové požiadavky na úroveň poskytovania potravín a pitnej vody.¹⁵ Čoraz viac sa diskutuje aj o kvalite vody a o jej prístupnosti obyvateľstvu. Keď si zoberieme ako modelový príklad Kirgizsko a Tadžikistan, ktoré disponujú relatívnym dostatkom vody, zistíme, že v otázke prístupu k pitnej vode existuje celý rad problémov hygienického charakteru. Ani jedno z hlavných miest oboch republík nie je schopné zabezpečiť svojim obyvateľom kvalitnú pitnú vodu. Situácia vo vidieckych oblastiach je oveľa horšia.

V Tadžikistane má iba 45 % vidieckeho obyvateľstva prístup k centrálnemu zásobovaniu vodou, zvyšok využíva vodu z iných zdrojov, ako sú pramene, studne, zavlažovacie systémy, kanály apod. Tieto zdroje len zriedka spĺňajú hygienické normy: sú znečistené ľudským a živočíšnym odpadom, ako aj závlahovými systémami a pesticídmi, čo výrazne zvyšuje riziko infekčných chorôb. Opakované epidémie týfusu a iných chorôb prenášaných vodou potvrdzujú jej zlú kvalitu. Opotrebované vodné potrubia nespĺňajú hygienické normy, a to napriek tomu, že Svetová zdravotnícka organizácia dala Tadžikistanu kladné hodnotenie v súlade so svojimi vlastnými pravidlami. Táto skutočnosť nebola potvrdená mimovládnyimi organizáciami pôsobiacimi v krajine. Obzvlášť kritická situácia sa vyvinula v regióne Kurgan-Tube, kde iba štvrtina obyvateľstva má prístup k nezávadnej pitnej vode. Prístup obyvateľstva k hygienickým službám je ešte horší. V mestských oblastiach ho má 44 % a vo vidieckych oblastiach iba 3 % obyvateľov. Obnovenie systému zásobovania vodou si vyžaduje kapitálové štrukturálne zmeny a investície, ktoré tadžická vláda nemá k dispozícii. UNICEF, USAID a mimovládne organizácie (napr. Oxfam), rozpracovali rad projektov s cieľom zlepšiť situáciu na miestnej úrovni. Boli vykonané osvetové programy v školách, výmena potrubia v systéme centrálného zásobovania vodou a v niektorých lokalitách boli inštalované vodné pumpy, ktoré sú v majetku a prevádzke miestnych obyvateľov.¹⁶

¹³ AQUASTAT (2016).

¹⁴ SULEJMEN, M. B. (2011): Vodnyje resursy kak faktor bezopasnosti v Central'noj Azii.

¹⁵ JUZA, P. (2013). Stredoázijská voda – problém do budúcnosti?

¹⁶ LARUELLE, M. (2016): Vodnyj vopros v Central'noj Azii – izlišnjaja sekjuritizacija.

Podobnú situáciu môžeme vidieť ak aj v Kirgizsku. Polovica obyvateľstva vo vidieckych oblastiach používa vodu z miestnych hydrantov, ktoré sa nachádzajú vo vzdialenosti asi 250 metrov od ich domovov. Druhá polovica chodí po vodu ešte ďalej. Asi 40 % vidieckeho obyvateľstva nemá prístup k vode zo zabezpečených systémov a stále sa musí spoliehať na kanály, rieky a pramene. Len štvrtina dedičanov má prístup k vode 24 hodín denne a tretina menej ako 12 hodín. Hygienická situácia je veľmi zlá aj v školách, pretože obrovské množstvo škôl nedostáva vodu z centrálného systému, čo prispieva k vysokej úrovni detských chorôb spôsobených parazitmi.

Záver

Problém stredoázijskej vodnej a energetickej siete vykazuje znaky nejednoznačnosti a rozporuplnosti. Problematika vody v tomto regióne má viacero rovín. medzinárodný aspekt vyplýva z úsilia vlád krajín regiónu v najbližších desaťročiach využiť vodu na výrobu a na vývoz elektrickej energie, najmä do južnej Ázie. Problém má aj regionálnu dimenziu – predovšetkým pri regulácii výmeny elektriny medzi krajinami Strednej Ázie. Bude závisieť od schopnosti alebo neschopnosti vlád dosiahnuť dohodu. Národný aspekt v súčasnosti nesie charakter „dialógu nepočujúcich“ a je vnímaný stále viac ako vec národnej suverenity. Okrem toho má stredoázijská voda význam aj na miestnej úrovni, pretože štátne inštitúcie, vidiecke obyvateľstvo, ako aj mestá nie sú schopné vyrovnáť sa s vysokým objemom spotreby a problémom nesprávneho využívania vody.

Medzinárodné spoločenstvo, rovnako ako miestne orgány by nemali ďalej politizovať tento problém. Najlepšou cestou by bolo zastaviť rétoriku o sekuritizácii kvôli údajnému nedostatku vody a následnému riziku medzištátnych konfliktov. Všetci účastníci v tomto procese by sa mali zamerať na problematiku spotreby vody prostredníctvom informačných kampaní na úrovni miestnych orgánov, ako aj na interakciu s miestnymi zúčastnenými stranami, ponúknuť udržateľné a lokálne akceptovateľné riešenia.

Vodné zdroje v Strednej Ázii – to je komplex vzájomne prepojených sociálnych, politických a ekonomických problémov. Nepripravenosť politických elít na dosiahnutie kompromisu tvorí hlavnú prekážku riešenia v prospech účinnej spolupráce. Zhoršenie situácie v hospodárení s vodnými zdrojmi prináša hrozbu pre sociálno-ekonomický rozvoj regiónu, v budúcnosti i hypotetickú možnosť vnútroštátneho alebo medzištátneho konfliktu.¹⁷

Napriek tomu, že tento problém je skúmaný mnohými expertmi a organizáciami, že bol vydaný rad odporúčaní, ako a čo lepšie v tejto oblasti vykonať, v skutočnosti nedošlo v regionálnom meradle k reálnemu zlepšeniu. Existujú príklady úspešnej spolupráce medzi krajinami (Kazachstan – Kirgizsko) s cieľom dosiahnuť efektívne riadenie v tejto oblasti (opatrenia na záchranu Malého Aralu). Táto otázka sa priamo dotýka všetkých krajín Strednej Ázie, interakcia v tejto oblasti je mimoriadne dôležitá pre sociálno-ekonomický rozvoj všetkých štátov Strednej Ázie. Spoločné opatrenia všetkých štátov regiónu, zohľadňujúce záujmy všetkých účastníkov, predstavujú jediný spôsob riešenia problému vodných zdrojov.

Použitá literatúra:

1. Mac WILLIAM, I. (2004): Central Asia's river rivalry. [online]. In: *BBC NEWS*, 2004. [Citované 4. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/3499829.stm>.
2. SULEJMEN, M. B. (2011): Vodnyje resursy kak faktor bezopasnosti v Central'noj Azii. [online]. In: *artilekz.com*, 2011. [Citované 5. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://artilekz.com/article/7850>.

¹⁷ Bremja vody dlja Srednej Azii (2014).

3. IBATULLIN, S. R. – JASINSSKIJ, V. A. – MIRONENKOV, A. P. (2009): Vlijanije izmenenija klimata na vodnyje resursy v Central'noj Azii. Otrasevoj obzor. [online]. In: *Jevrazijskij bank razvitija Almaty*, avgust 2009. [Citované 5. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.cawater-info.net/library/rus/eabr_1.pdf.
4. PRISCOLI, J. D. – WOLF, A. T. (2009). *Managing and Transforming Water Conflicts*. [online]. In: *Cambridge University Press*, august 2010. Online ISBN 9780511551536. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.cambridge.org/core/books/managing-and-transforming-water-conflicts/28A8B130F3735D6DF031238554B320BF>.
5. Slovensko by malo pomôcť Strednej Ázii s vodou (2009). [online]. In: *Webnoviny.sk*, 8. februára 2009. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.webnoviny.sk/slovensko-by-malo-pomocst-strednej-azii-s-vodou/>.
6. LARUELLE, M. (2016): Vodnyj vopros v Central'noj Azii – izlišnjaja sekjuritizacija. [online]. In: *Central Asian Analytical Network*, 30. 3. 2016. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://caa-network.org/archives/6905>.
7. FOGAŠ, A. (2011): Konflikty o vodné zdroje Blízkeho východu. [online]. In: *Informace České geografické společnosti*, roč. 30, č. 1. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://geography.cz/informace-cgs/wp-content/uploads/2010/03/icgs012011_fogas.pdf.
8. WINTEROVÁ, B. (2009): Konflikt o vodu ve Střední Asii. [online]. In: *Obrana a strategie*, roč. 2009, č. 1, s. 51-68. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.obranaastrategie.cz/cs/aktualni-cislo-1-2009/clanky/konflikt-o-vodu-ve-stredni-asii.html#.WhP3nHaDOUk>.
9. HORÁK, S. (2008): *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008. 226 s. ISBN 978-80-246-1472-4.
10. KAZANSKÝ, R. (2013): *Súčasný problémy výskumu medzinárodných konfliktov a kríz ich riešenia*. Banská bystrica: Vydavateľstvo UMB – Belianum, 2013. 211 s. ISBN 978-80-557-0573-6.
11. KŇAZEVA, A. (2014). Srednaja Azia posle Majdana. [online]. In: *ODNAKO.org* [Citované 2. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.odnako.org/almanac/material/srednyaya-aziya-posle-maydana/>.
12. AQUASTAT (2016). [online]. In: *FAO – Food and Agriculture Organization of the UN*. [Citované 2. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.fao.org/nr/water/aquastat/data/query/index.html?lang=en>.
13. JUZA, P. (2013). Stredoázijská voda – problém do budúcnosti? [online]. In: *Nové slovo*, 09. 08. 2013. [Citované 02. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.noveslovo.sk/c/Stredoazijska_voda_problem_do_buducnosti.
14. Bremja vody dlja Strednej Azii (2014). [online]. In: *Europe and Central Asia Report N°233*, 11. 9. 2014. [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/central-asia.aspx>

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mimoriadny profesor

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: lubomir.cech@euba.sk

IMPLEMENTÁCIA AGENDY 2030 PRE UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ ZO STRANY ČÍNSKEJ ĽUDOVEJ REPUBLIKY¹

Tomáš Dudáš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tomas.dudas@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je poskytnúť obraz o tom, ako sa Čína zhostila implementácie Agendy 2030 a identifikovať najväčšie výzvy, ktoré krajinu čakajú v tomto procese. V prvej časti príspevku krátko zhodnotíme príspevok Číny k plneniu Miléniových rozvojových cieľov a následne v druhej časti popíšeme hlavné kroky, ktoré čínska vláda doteraz podnikla v oblasti Agendy 2030. V záverečnej časti príspevku sa pokúsime identifikovať pomocou ukazovateľov SDG Index & Dashboard oblasti, v ktorých čakajú Čínu najväčšie výzvy, ak chcú čínske vlády splniť vytýčené ciele do roku 2030.

Kľúčové slová: udržateľný rozvoj, Agenda 2030, Čína

JEL klasifikácia: Q01, O10, O53

The aim of the paper is to give an insight into how China has implemented the Agenda 2030 and to identify the greatest challenges the country is facing in this process. In the first part of the paper, we will briefly review China's contribution to the Millennium Development Goals, and in the second part we will describe the main steps the Chinese Government has taken so far in the area of the implementation of Agenda 2030. In the final part of the paper, we will try to identify China's biggest challenges facing China's governments in reaching the targets of Agenda 2030 using the SDG Index & Dashboard indicators.

Key words: Sustainable development, Agenda 2030, China

JEL Classification: Q01, O10, O53

Úvod

Po období nečinnosti začína svetové spoločenstvo venovať zvýšenú pozornosť globálnym problémom rôzneho charakteru, ktoré majú schopnosť v budúcnosti výrazne narušiť rozvoj ľudskej civilizácie. Hlad, chudoba, príjmové a majetkové nerovnosti, zmena globálnej klímy, deforestácia, strata biodiverzity a mnohé ďalšie problémy vytvárajú vážne výzvy pre celý svet a ich riešenie je možné iba koordinovanou snahou všetkých kľúčových štátov vo svetovom hospodárstve. Prvým globálnym pokusom o boj proti týmto problémom boli *Miléniové rozvojové ciele*, ktoré boli predstavené na samite OSN v roku 2000. Išlo o súbor ôsmich hlavných cieľov, ktoré sa prioritne sústreďovali na boj proti chudobe, hladu a iným sociálnym problémom v rozvojových štátoch s cieľovým horizontom v roku 2015. Aj keď výsledky snáh o naplnenie týchto cieľov neboli úplne úspešné, členské štáty sa dohodli na stanovení širšieho a ambiciózneho rámca do ďalších dekád s názvom *Ciele udržateľného rozvoja* (známeho aj pod názvom Agenda 2030).

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

Agendu 2030 tvorí súbor 17 hlavných oblastí rozvoja, ktoré obsahujú 169 parciálnych cieľov. Ide o skutočne ambiciózne kolekciu cieľov, ktoré pokrývajú mnohé oblasti – od boja proti chudobe, cez rodovú rovnosť, udržateľné mestá a inovácie až po rôzne environmentálne ciele. Aj keď Agenda 2030 je spoločnou deklaráciou 193 štátov OSN, najväčšia ťarcha na splnenie tejto bude spočívať na kľúčových štátoch vo svetovom hospodárstve. V minulosti to boli najmä hospodársky vyspelé štáty (členské štáty OECD), ale rýchly vzostup Číny ako globálnej hospodárskej veľmoci zvyšuje globálny tlak na túto krajinu, aby sa intenzívnejšie zapájala do riešenia globálnych problémov.

Cieľom tohto príspevku je poskytnúť obraz o tom, ako sa Čína zhostila implementácie Agendy 2030 a identifikovať najväčšie výzvy, ktoré krajinu čakajú v tomto procese. V prvej časti príspevku krátko zhodnotíme príspevok Číny k plneniu Miléniových rozvojových cieľov a následne v druhej časti popíšeme hlavné kroky, ktoré čínska vláda doteraz podnikla v oblasti Agendy 2030. V záverečnej časti príspevku sa pokúsime identifikovať pomocou ukazovateľov SDG Index & Dashboard oblasti, v ktorých čakajú Čínu najväčšie výzvy, ak chcú čínske vlády splniť vytyčené ciele do roku 2030.

1 Príspevok Číny ku plneniu Miléniových rozvojových cieľov

Horizont Miléniových rozvojových cieľov uplynul v roku 2015, pričom plnenie týchto cieľov sa hodnotilo tak na globálnej úrovni ako aj na úrovni jednotlivých národných štátov. Keďže obdobie plnenia Miléniových rozvojových cieľov (2000 – 2015) korešpondoval s obdobím dynamického hospodárskeho rastu a sociálneho rozvoja v Číne, nie je prekvapením, že práve Čína vo výraznej miere prispela k splneniu viacerých cieľov (napr. chudoba alebo hlad) na globálnej úrovni a v mnohé ciele splnila úplne alebo sa k nim výrazne priblížila.²

V oblasti boja proti chudobe a hladu (cieľ 1) dosiahla Čína asi najvýraznejšie pozitívne výsledky. Roky vysokého hospodárskeho rastu prispeli k tomu, že počet ľudí žijúcich v chudobe sa znížil z 689 miliónov v roku 1990 na 50 miliónov v roku 2015. V globálnom meradle ide o veľmi výrazný pokrok, pričom práve stá milióny Číňanov, ktorí opustili pásmo chudoby, významne prispeli k dosiahnutiu cieľa zníženia chudoby aj na globálnej úrovni. Veľké pokroky urobila Čína aj v boji proti hladu, keď počet chronicky podvyživených obyvateľov poklesol z 23,9 percent populácie v rokoch 1990-1992 na 10,4 percent v rokoch 2012-2014. Krajine sa podarilo takmer zlikvidovať hlad v prípade detí, keď v roku 2013 bolo podvyživených iba 1,37 percent čínskych detí. Output čínskeho poľnohospodárstva neustále rastie a v súčasnosti dokáže nasýtiť zhruba 20 percent svetovej populácie len s 10 percentami poľnohospodárskej pôdy vo svete.

Vážne pokroky nastali v Číne aj v oblasti vzdelávania (cieľ 2). Podiel detí zapísaných do základného školstva presahuje 99 percent a podiel analfabetov v adolescentnej populácii neustále klesá (1 % v roku 2014). Zároveň sa výrazne znížil aj rozdiel vo vzdelávaní chlapcov a dievčat. V oblasti rodovej rovnosti (cieľ 3) sa zlepšilo zapojenie žien do trhu práce a výrazne narástol počet žien pracujúcich v oblasti vedy a technológií. V roku 2015 v tejto oblasti pracovalo v Číne 21 miliónov žien, čo tvorilo zhruba 40 percent všetkých pracovníkov. Zlepšilo sa aj zastúpenie žien v politike (aj keď samozrejme Čína nie je demokratickou krajinou), keď ženy vo Všetľudovom zhromaždení tvorili po roku 2013 až 23,4 percent všetkých zástupcov (3,2 % v 2003).

Pokroky samozrejme neobišli ani oblasť zdravotníctva (cieľ 4 až 6). Počet zdravotníkov na tisíc obyvateľov narástol medzi rokmi 2000 a 2014 z 3,63 na 5,4 a počet nemocničných postelí z 2,38 na 4,77. Úmrtnosť malých detí mladších ako päť rokov poklesla z 61 tisícín v roku 1991 na 12 tisícín v roku 2013. Zároveň došlo k významnému progresu aj v úmrtnosti matiek, keď ich mortalita poklesla z 88,8 úmrtí na stotisíc pôrodov v roku 1990 na 23,2 úmrtí

² Dáta v tejto časti príspevku pochádzajú z publikácie – UN a MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS PRC (2015): Report on China's Implementation of the Millennium Development Goals.

na stotisíc pôrodov v roku 2013. Čína začala venovať vyššiu pozornosť aj infekčným chorobám a podarilo sa jej výrazne znížiť úmrtnosť na choroby ako tuberkulóza alebo malária.

Najkontroverznejšou oblasťou Miléniových rozvojových cieľov je v prípade Číny bez pochyb oblasť životného prostredia (cieľ 7). Na jednej strane, krajine sa podarilo urobiť pokroky aj v tejto oblasti, rýchly hospodársky rast však so sebou priniesol aj vyššiu záťaž na všetky zložky životného prostredia (vzduch, voda, pôda). Pozitívny posun možno pozorovať v oblasti lesov, keď medzi rokmi 2000 a 2013 bolo v Číne vysadených 60,89 miliónov hektárov nového lesa, čo prispelo aj k spomaleniu dezertifikácie pôdy. Nesporným pozitívom je aj rastúci počet obyvateľov, ktorí majú prístup k zdravotne nezávadnej pitnej vode, keď v roku 2013 bolo pokrytých vodovodnou sieťou 706 miliónov obyvateľov, čo predstavovalo 91,9 percent mestskej populácie. Problémom ale je oblasť biodiverzity, keďže sa krajine nepodarilo výraznejšie spomaliť jej znižovanie. Rast moderného poľnohospodárstva a priemyslu vedie k pokračujúcej strate biodiverzity, čo predstavuje veľkú výzvu pre budúcnosť krajiny.

Čo sa týka vytvorenia partnerstva s ostatnými rozvojovými krajinami (cieľ 8), Čína poskytla svoju pomoc pri plnení Miléniových rozvojových cieľov viac než 120 krajinám. Čínska vláda výrazne navýšila objem poskytovanej rozvojovej pomoci a zabezpečila bezcolný prístup na čínsky trh pre 97 percent produkcie pochádzajúcej z najmenej rozvinutých štátov sveta. Čína sa zúčastnila aj niekoľkých kôl odpustenia dlhov na globálnej úrovni a najmenej rozvinutým štátom odpustili dlhy vo výške 30 miliárd RMB.

2 Plán implementácie Agendy 2030 zo strany Číny

Doba implementácie Miléniových rozvojových cieľov (2000-2015) sa výrazne prekrývala s obdobím dynamického rastu čínskej ekonomiky. Počas tohto obdobia sa Čína stala najväčším exportérom sveta, jedným z najväčších exportérov kapitálu a druhou najväčšou ekonomikou vo svetovom hospodárstve. Mnohé čínske korporácie nastúpili na cestu globálnej expanzie a čoraz väčší počet čínskych firiem sa nachádza na zoznamoch najväčších firiem sveta. Čína sa zároveň stala aj významným znečisťovateľom životného prostredia a najväčším emitentom CO₂ na planéte.

Výrazne posilnené postavenie Číny vo svetovom hospodárstve viedlo následne k tomu, že od krajiny začalo svetové spoločenstvo očakávať výraznejší príspevok k riešeniu globálnych problémov. Keď sa v roku 2015 v rámci OSN začala pripravovať nová sústava rozvojových cieľov (tzv. Agenda 2030) na ďalších 15 rokov, od Číny sa očakávalo, že pri tvorbe nových cieľov bude zohrávať dôležitú úlohu. Čína tieto očakávania splnila a jej diplomati boli pri tvorbe výsledného textu veľmi aktívni.

Pri tvorbe nových rozvojových cieľov dávala Čína do popredia nasledujúce priority:

- Odstránenie chudoby a hladu pomocou cielených nástrojov na boj proti chudobe, zlepšením výrobnnej kapacity svetového poľnohospodárstva a posilnením potravinovej bezpečnosti rozvojových štátov.
- Implementácia rozvojových stratégií postavených na inováciách, ktoré vytvoria impulzy pre udržateľný, zdravý a stabilný hospodársky rast.
- Podpora industrializácie s cieľom vytvoriť koordinovaný rozvojový plán zahŕňajúci mestá i vidiek a podporujúci tri dimenzie udržateľného rozvoja.
- Vylepšenie sociálnych služieb s cieľom zabezpečiť rovnaký prístup k základným sociálnym službám pre každého.
- Stráženie sociálnej spravodlivosti s cieľom vylepšiť kvalitu života ľudí a zabezpečiť mnohostranné možnosti ľudského rozvoja.
- Ochrana životného prostredia a tvorba ochranných bariér pre zabezpečenie ekologickej bezpečnosti.
- Riešenie problému globálnej zmeny klímy a integrovať nástroje na boj proti nej do národných rozvojových stratégií.

- Podpora efektívneho využívania zdrojov a využívania udržateľných zdrojov energie.
- Vylepšenie vládnutia na národnej úrovni a zabezpečenie toho, aby hospodársky a sociálny rozvoj prebiehal v rámci vlády zákonov.³

Analýza 17 rozvojových oblastí, ktoré sa do výsledného dokumentu dostali, jasne hovorí o tom, že Číne sa podarilo vo veľkej miere svoje priority presadiť⁴. Čínsky prezident Si Ťin-pching mal dôležitý prejav aj na samotnom Samite OSN o udržateľnom rozvoji v septembri 2015, na ktorom došlo k formálnemu odsúhlaseniu Agendy 2030. Vo svojom prejave čínsky prezident predstavil ambicióznú agendu rozvojovej spolupráce pod heslom „Šesť stoviek“. Ide o program pomoci pre chudobné rozvojové krajiny s cieľom vytvoriť v nasledujúcich piatich rokoch 100 programov zameraných na boj proti chudobe, 100 projektov spolupráce v oblasti poľnohospodárstva, 100 programov na rozvoj obchodných vzťahov, 100 programov na ochranu životného prostredia a boja proti globálnej zmeny klímy a navyiac postaviť 100 nemocníc a kliník a 100 škôl.⁵ Prezident zároveň ohlásil aj navýšenie rozvojovej pomoci pre najmenej rozvinuté krajiny a aj ďalšiu iniciatívu zameranú na odpustenie ich dlhov. Prezident Si Ťin-pching deklaroval plnú podporu svojej krajiny plneniu cieľov Agendy 2030 a deklaroval, že „najväčším ideálom je vytvoriť svet, ktorý budeme zdieľať naozaj všetci.“

Samozrejme, politické deklarácie nie sú samo o sebe postačujúce k implementácii 169 cieľov v 17 rôznorodých oblastiach. Štáty, ktoré majú reálny záujem o plnenie Agendy 2030, musia vypracovať komplexnú implementačnú stratégiu na národnej úrovni a stanoviť konkrétne čiastkové plány a nástroje spolu s časovým harmonogramom ich implementácie. Čína ohlásila svoj plán na implementáciu Agendy 2030 na Valnom zhromaždení OSN v septembri 2016, kde premiér Li Kche-čchiang predstavil jej hlavné myšlienky. Ucelenú podobu plánu pod názvom *Čínsky národný plán na implementáciu cieľov SDG 2030* publikovala následne v októbri 2016.⁶

V úvode plánu čínska vláda definuje päť hlavných princípov rozvoja. *Prvým princípom* je silné prepojenie plánu na inovácie (innovation driven). Vláda sa zaväzuje vytvoriť inováciami ťahanú stratégiu v oblasti vedy a výskumu, rozvoja inštitúcií a tiež aj kultúry s cieľom zlepšiť kvalitu a efektivitu hospodárskeho rozvoja. *Druhým princípom* je koordinovaný charakter plánu, čo reálne znamená prepojenosť rozvoja na regionálnej a národnej úrovni, jeho koordináciu v mestských a vidieckych oblastiach a prepojenie rozvoja v jednotlivých oblastiach ekonomického a spoločenského života (armáda, informačné technológie, priemysel, urbanizácia alebo poľnohospodárstvo). *Tretím princípom* je „zelený“ charakter plánu, ktorý akcentuje konzervovanie neobnoviteľných zdrojov, ochranu životného prostredia a environmentálne udržateľnú dráhu hospodárskeho rozvoja. Čína chce zladit' hospodársky rozvoj s bojom proti globálnej zmene klímy a s ochranou globálneho ekosystému. *Štvrtým princípom* je otvorenosť. V tomto kontexte Čína plánuje otvorené vzťahy s ostatnými štátmi s cieľom vytvorenia takých rozvojových stratégií, ktoré by boli prospešné pre všetky zúčastnené strany (win-win). Cieľom je budovať vzájomnú dôveru na medzinárodnej úrovni a podporovať otvorené, obchodné, investičné a iné hospodárske vzťahy. *Posledným (piatym) princípom* plánu je jeho zdieľaný charakter. V duchu hospodárskeho rozvoja pre všetkých sa čínska vláda zaväzuje tvoriť také stratégie hospodárskeho rozvoja, ktoré poskytnú rovnaké príležitosti pre každého a uspokojia základné potreby všetkých ľudí.⁷

Dôležitosť národného plánu jasne dokazuje jej previazanosť s ostatnými aktuálnymi strategickými dokumentmi a iniciatívami Číny. Národný plán je plne integrovaný s 13.

³ UN (2016): China Voluntary National Review 2016.

⁴ Aj keď treba dodať, že formulácia čínskych priorít je často všeobecná a vágna.

⁵ XIAOMING, L. (2016): China will play a greater part in a world shared by all.

⁶ XINHUA (2016): China releases national plan for implementation of UN sustainable development agenda.

⁷ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PRC (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development.

päťročným plánom pre obdobie rokov 2016-2020, keď aktuálny päťročný plán obsahuje explicitnú formuláciu o aktívnej implementácii Agendy 2030. Nechýba ani prepojenie na ďalšiu dôležitú iniciatívu Číny – projekt „Jedno pásmo jedna cesta“.⁸ Aj keď táto iniciatíva je primárne podnikateľským projektom s výrazným zapojením súkromného sektoru, pri správnom nastavení môže napomôcť zúčastneným krajinám pri naplňaní cieľov Agendy 2030. Ak sa naozaj podarí zosynchronizovať projekt „Jedno pásmo jedna cesta“ s udržateľným hospodárskym rozvojom, pozdvihne to kredit Číny ako zodpovedného hráča v medzinárodných hospodárskych vzťahoch a zlepši vysporiadanie sa s environmentálnymi a sociálnymi rizikami, ktoré sa vyskytnú pri realizácii tohto ambiciózneho projektu.⁹

Cieľom čínskej vlády je, aby národný plán bol centrálnym bodom systému parciálnych plánov v rôznych oblastiach čínskej ekonomiky a spoločnosti s cieľom vytvoriť synergické efekty pri implementácii Agendy 2030. 169 parciálnych cieľov Agendy 2030 sa postupne stane súčasťou vzájomne prepojených akčných plánov a stratégií, ktoré budú napojené na aktuálny päťročný plán. Už dnes existuje niekoľko parciálnych akčných plánov tak v ekonomickej oblasti (Národný plán pre inováciami ťahanú rozvojovú stratégiu, Národný plán pre rozvoj udržateľného poľnohospodárstva alebo Národná stratégia pre rozvoj informačných technológií) ako i v oblasti sociálnej (Rozhodnutie Komunistickej strany Číny a čínskej vlády o víťazstve v ťažkom boji proti chudobe alebo Plán rozvoja zdravej Číny). Opomenutá nebola ani oblasť životného prostredia, v ktorom vláda predstavila Stratégiu na zachovanie biodiverzity v Číne a Národný plán boja proti zmene klímy.¹⁰

Implementácia Agendy 2030 v Číne bude vyžadovať aj serióznu koordináciu medzi národnou úrovňou a čínskymi regiónmi. Čína má dnes 31 provincií, autonómnych oblastí a jednotiek spadajúcich priamo pod kontrolu centrálnej vlády, pričom každá z nich má svoj päťročný plán a z neho vyplývajúce stratégie a akčné plány. Cieľom je, aby aj v tomto prípade vznikol systém vzájomne prepojených regionálnych plánov, ktoré vytvoria dodatočné synergické efekty pri implementácii Agendy 2030. Samozrejme, implementácia Agendy 2030 v Číne by mala byť prepojená aj na medzinárodnú úroveň s cieľom vytvorenia synergických efektov aj na tejto úrovni. Čína chce hrať vedúcu úlohu v skupine G20 s cieľom vytvoriť akčný plán na implementáciu Agendy 2030, pričom túto agendu chce Čína využiť aj na podporu svojich vlastných iniciatív (napr. Jedno pásmo jedna cesta).

3 Hlavné výzvy implementácie Agendy 2030 v Číne

Napriek obdivuhodnému pokroku, ktorý Čína v posledných dekádach dosiahla, ju môžeme v súčasnosti stále charakterizovať ako rozvojovú krajinu. V rámci klasifikácie Svetovej banky patrí Čína do skupiny krajín vyššími strednými príjmami (upper middle income countries), v ktorej sa nachádzajú takmer výlučne rozvojové krajiny. Ani dekády dynamického hospodárskeho rastu nedokázali odstrániť všetky ekonomické, sociálne a environmentálne problémy krajiny, preto je implementácia Agendy 2030 pre krajinu veľmi dôležitá. Samozrejme, pokroky v jednotlivých oblastiach spoločnosti nie sú rovnomerné, preto implementácia niektorých cieľov bude Agendy 2030 bude ľahšia, kým iné oblasti budú spôsobovať pre Čínu vážne výzvy.

Na identifikáciu najproblematickejších oblastí pre implementáciu Agendy 2030 možno použiť publikáciu *SDG Index & Dashboards Report*, ktorú publikuje agentúra OSN Sustainable Development Solutions Network v spolupráci nadáciou Bertelsmann. V rámci tejto publikácie vzniká pre každú analyzovanú krajinu hodnotenie jej pokroku v každej z 17 základných oblastí

⁸ One Belt One Road.

⁹ HORVÁTH, B. (2016): Identifying Development Dividends along the Belt and Road Initiative: Complementarities and Synergies between the Belt and Road Initiative and the Sustainable Development Goals.

¹⁰ MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PRC (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development.

Agendy 2030.¹¹ V súčasnosti sme ešte iba na začiatku plnenia cieľov (cieľový rok 2030), ale každým ďalším rokom bude možné lepšie a lepšie posúdiť pokroky jednotlivých štátov a tiež aj pokrok na globálnej úrovni.

V prípade Číny je predsa len viditeľné, že krajina patrí medzi dynamicky rozvíjajúce sa rozvojové krajiny, ktorej pokroky boli jasne badateľné aj pri hodnotení výsledkov Miléniových rozvojových cieľov (pozri časť 1). To znamená, že jej šance splniť ciele SDG sú rozhodne lepšie ako šance zaostalejších rozvojových krajín. Toto je viditeľné aj pri porovnaní štátov sveta pomocou indexu SDG, ktorý meria pravdepodobnosť, akou krajina dosiahne najlepší možný výsledok vo všetkých 17 oblastiach Agendy 2030. V roku 2017 skončilo na prvom mieste globálneho rebríčku Švédsko s indexom 85,6, čo možno interpretovať ako 85,6 percentnú šancu na to, že krajina dosiahne najlepšie možné výsledky v cieľoch agendy 2030. Popredné priečky rebríčku obsadili hospodársky vyspelé krajiny a v zásade platí pravidlo, že čím je krajina chudobnejšia, tým je jej SDG index horší. Toto nie je prekvapujúce, keďže ciele jedna až osem sa priamo alebo nepriamo dotýkajú boja proti extrémnej chudobe a aj ďalšie ciele často vyžadujú investície, inštitúcie alebo finančné zdroje, ktorými chudobné rozvojové krajiny nedisponujú.¹²

Čína sa v roku 2017 nachádzala na 71. pozícii v globálnom rebríčku (zo 157 hodnotených krajín) s indexom SDG 67,1. Pozícia Číny je teda skôr medzi vyspelejšími rozvojovými štátmi, ale dostali sa pred ňu viaceré iné dynamicky sa rozvíjajúce rozvojové krajiny (napr. Argentína, Brazília, Mexiko, Malajzia alebo Thajsko). Treba však dodať, že rozdiely v hodnote sú na úrovni týchto štátov pomerne malé, keď index SDG Argentíny na 41. mieste rebríčka dosahuje hodnotu 72,5 bodov, čo je iba o 5,4 bodov viac než hodnota v prípade Číny. V kontexte ambiciózných plánov čínskej vlády možno očakávať, že index Číny sa v nasledujúcich rokoch určite vylepší.

Zaujímavé je i porovnanie regionálnej pozície Číny v oblasti plnenia cieľov Agendy 2030. Na tento účel možno použiť SDG Dashboard, ktorý využíva farby dopravného semaforu na rýchle porovnanie pozície krajín v 17 základných oblastiach Agendy 2030. Čína je pochopiteľne zaradená do regiónu východnej a južnej Ázie spolu s 18 ďalšími štátmi regiónu, ktoré nie sú zaradené v statuse hospodársky vyspelých štátov.¹³ V tejto skupine štátov patrí Čína medzi krajiny s najlepšimi predpokladmi na splnenie cieľov Agendy 2030. V porovnaní so štátmi v regióne má Čína iba štyri oblasti označené červenou farbou ako výrazne problematické, čo je spolu so Singapurom najmenej v celej skupine štátov. Singapur má viac „zelených“ oblastí ako Čína (4 a 1), ide však o výrazne rozvinutejšiu a tiež aj výrazne menšiu krajinu. Opäť raz platí, že Čína má veľkú šancu premeniť v horizonte piatich rokov viaceré zo svojich „oranžových oblastí“ na zelené.¹⁴

SDG Dashboard zároveň slúži aj na identifikáciu oblastí, v ktorých má Čína v súčasnosti najväčšie medzery. Ako už bolo spomenuté, v roku 2017 mala Čína označené červenou farbou 4 zo 17 základných oblastí agendy 2030 – kvalita zdravia a života (cieľ 3), zníženie nerovností (cieľ 10), ochrana klímy (cieľ 13) a život pod vodou (cieľ 14). Ide o oblasti, v ktorých má krajina v súčasnosti najväčšie nedostatky, pričom konkrétne problémové oblasti sú jasne viditeľné v zrkadle dát, ktoré tvorcovia indexu SDG zozbierali. V oblasti *kvalita zdravia a života* je napríklad vážnym problémom počet úmrtí, ktoré možno pripísať znečisteniu ovzdušia. Ide o stav spôsobený zhoršenou kvalitou ovzdušia v čínskych veľkomestách, v ktorých často dochádza k výraznému prekročeniu limitov odporúčanými WHO a inými

¹¹ BERTELSMANN STIFTUNG AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORK (2017): SDG Index and Dashboard Report 2017.

¹² Tamtiež.

¹³ Ide o Japonsko a Južnú Kóreu, ktoré patria do skupiny členských štátov OECD.

¹⁴ Tamtiež.

medzinárodnými organizáciami.¹⁵ Vláda musí v tejto oblasti výraznejšie popracovať aj na počte úmrtí v dopravných nehodách, na boji proti tuberkulóze a tiež aj na lepšom pokrytí obyvateľov univerzálnym zdravotným poistením.

Čo sa týka *zníženia nerovnosti*, existenciu problému jasne odzrkadľuje Giniho index, ktorý v Číne dosahuje nepriemerne vysokú hodnotu (42,2). Obdobie dynamického hospodárskeho rastu prispelo k zvýšeniu príjmových a majetkových nerovností v Číne, ktoré sa objavujú najmä na osi mestá/vidiek alebo na ose východ/západ. Čínska vláda si tento problém plne uvedomuje a boj proti rastúcim nerovnostiam patrí medzi hlavné priority súčasnej hospodárskej a rozvojovej politiky. *Ochrana klímy* je pre Čínu veľmi vážnou výzvou, keďže dekády vysokého hospodárskeho rastu urobili z krajiny najväčšieho emitenta CO₂ na svete. Čínske emisie majú pritom ešte stále stúpajúcu tendenciu, avšak čínska vláda sa v procese rokovaní COP21 zaviazala, že jej emisie dosiahnu svoj vrchol v roku 2030 a následne už budú klesať. Na výraznejšie zníženie emisií CO₂ však bude musieť Čína radikálne zmeniť svoj energetický mix v prospech obnoviteľných zdrojov energie a tiež sa bude musieť vážne zamyslieť nad budúcnosťou niektorých priemyselných odvetví s vysokými emisiami (napr. oceliarsky priemysel alebo výroba cementu). Rastúce znečistenie životného prostredia v Číne má negatívny vplyv aj na oblasť *života pod vodou*. V moriach okolo Číny sa znižuje biodiverzita, zvyšuje úroveň znečistenia a zhoršuje sa stav rybieho hospodárstva. Čína (v spolupráci so susednými krajinami) bude musieť výrazne zvýšiť svoje úsilie v nasledujúcich rokoch, ak bude chcieť splniť ciele Agendy 2030 v tejto oblasti.¹⁶

Záver

Už proces tvorby dokumentu Agendy 2030 jasne preukázal, že Čína chápe svoju meniacu sa pozíciu v medzinárodnom spoločenstve a je pripravená aktívnejšie podieľať sa na riešení globálnych problémov. V minulosti Čína často poukazovala na svoj status rozvojovej ekonomiky a zdôrazňovala potrebu hospodárskeho rozvoja a zvyšovania životnej úrovne čínskych obyvateľov. Ako najväčší exportér sveta a druhá najväčšia ekonomika vo svetovom hospodárstve Čína už nemôže túto pozíciu zastávať, čo súčasné vedenie krajiny plne chápe. Dynamický hospodársky rast v krajine pritom priniesol aj domáce sociálne a environmentálne problémy, čo tiež urýchlil dopyt po modernej rozvojovej a environmentálnej politike zo strany čínskej vlády.

Čo sa týka implementácie Agendy 2030, Čína môže stavať na pozitívnych výsledkoch Miléniových rozvojových cieľov. Úspechy v boji proti chudobe a hladu výrazne vylepšili štartovaciu pozíciu Číny pre plnenie tých cieľov Agendy 2030, ktoré sa priamo alebo nepriamo dotýkajú týchto oblastí (najmä oblasti jedna až osem). To však neznamená, že plnenie cieľov Agendy 2030 nebude v Číne prinášať vážne výzvy, pričom najväčšie výzvy budú jednoznačne v oblasti životného prostredia. Dekády dynamického hospodárskeho rastu so sebou priniesli rastúce znečistenie ovzdušia, pôdy a vodných zdrojov a tiež aj rastúce emisie CO₂ a iných znečisťujúcich látok. Ak chce Čína svoju pozíciu v tejto oblasti zmeniť a vážne prispieť k globálnej snahe o boj proti zmene klímy, musí vážne premyslieť svoju rozvojovú stratégiu a posunúť ekonomiku na viacej udržateľnú rozvojovú dráhu.

Doterajšie kroky čínskej vlády v oblasti implementácie Agendy 2030 jasne demonštrujú to, že udržateľný rozvoj patrí medzi najdôležitejšie súčasné priority vedenia Číny. Čínska vláda v krátkom čase vypracovala národný plán, v ktorom detailne rozpracováva ciele pre každú z 17 základných oblastí agendy 2030. Tento plán je previazaný na ďalšie strategické dokumenty Číny (napr. 13. päťročný plán) a nadväzujú na neho viaceré už publikované alebo pripravované čiastkové stratégie a akčné plány. Sú teda vytvorené všetky predpoklady na to, aby sa Čína

¹⁵ PHILLIPS, T. (2015): Airpocalypse now: China pollution reaching record levels.

¹⁶ BERTELSMANN STIFTUNG AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORK (2017): SDG Index and Dashboard Report 2017.

zaradila medzi tie najúspešnejšie krajiny v plnení cieľov Agendy 2030. Cieľový rok agendy je však ešte veľmi ďaleko a sme iba na začiatku procesu implementácie. Práve preto bude potrebné sa k téme pravidelne vracieť aj v budúcnosti a proces implementácie Agendy 2030 zo strany Číny znova prehodnotiť.

Použitá literatúra:

1. BERTELSMANN STIFTUNG AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT SOLUTIONS NETWORK (2017): SDG Index and Dashboard Report 2017. [online]. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.sdgindex.org/assets/files/2017/2017-SDG-Index-and-Dashboards-Report--full.pdf>.
2. HORVÁTH, B. (2016): Identifying Development Dividends along the Belt and Road Initiative: Complementarities and Synergies between the Belt and Road Initiative and the Sustainable Development Goals. [online]. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.cn.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-BRI%202017%20Scoping%20Paper1%20%EF%BC%88Final%EF%BC%89.pdf?download>.
3. MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS OF THE PRC (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. [online]. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://en.ccchina.gov.cn/archiver/ccchinaen/UpFile/Files/Default/20161013155515386432.pdf>.
4. PHILLIPS, T. (2015): Airpocalypse now: China pollution reaching record levels. [online] In: Guardian, [Citované 14. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/09/airpocalypse-now-china-pollution-reaching-record-levels>.
5. UN (2016): China Voluntary National Review 2016. [online]. In: *Sustainable Development Knowledge Platform website*. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/memberstates/china>.
6. UN a MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS PRC (2015): Report on China's Implementation of the Millennium Development Goals. [online]. In: *UNDP China website*. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://www.cn.undp.org/content/dam/china/docs/Publications/UNDP-CH-SSC-MDG2015_English.pdf?download.
7. XIAOMING, L. (2016): China will play a greater part in a world shared by all. [online]. In: *The Telegraph*, 20.1.2016. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/china/12111213/China-will-play-a-greater-part-in-a-world-shared-by-all.html>.
8. XINHUA (2016): China releases national plan for implementation of UN sustainable development agenda. [online]. [Citované 17. 11. 2017.] Dostupné na internete: http://english.gov.cn/premier/news/2016/09/20/content_281475446661058.htm.

Kontakt:

doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: tomas.dudas@euba.sk

SNAHY O POSILNENIE POSTAVENIA ŽIEN V SPOJENÝCH ŠTÁTOCH AMERICKÝCH¹

Gilbert Futó

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: gilbert.futo@euba.sk

Abstrakt: Jedným z cieľov Agendy 2030 predstavenej na pôde OSN v roku 2015 je dosiahnuť rodovú rovnosť a zlepšiť postavenie žien a dievčat okrem iného aj v politickej a ekonomickej oblasti. Spojené štáty sa prihlásili k tejto iniciatíve. Príspevok ponúka prehľad historických udalostí spájaných s bojom žien za zlepšenie ich politického postavenia v Spojených štátoch. Primárne sa príspevok zameriava na snahy žien o získanie volebného práva, presadenie ústavného dodatku o rovnakých právach a sumarizuje úspechy, ktoré sa ženským hnutiam podarilo od pamätného prvého stretnutia v Seneca Falls v politickej oblasti dosiahnuť. Viaceré ciele sú stále aktuálne a v roku 2017 naďalej rezonujú v diskusii o súčasnom postavení žien v Spojených štátoch.

Kľúčové slová: volebné právo pre ženy, práva žien, zastúpenie žien v politike, dodatok o rovnakých právach, devätnásty dodatok

JEL klasifikácia: K33

Abstract: Achieving gender equality and empowering all women and girls in political and economic life is one of the main goals of 2030 Agenda for Sustainable Development adopted by UN in 2015. United States joined this initiative. This article presents review of historic events that represent the most important efforts to improve women's political position in the United States. Primary focus of the article is on women's fight for voting rights, adoption of the Equal Rights Amendment and summarizes achievements that women attained in the political area since the commemorative first meeting in Seneca Falls. Many of their goals are still alive and in 2017 still resonate in the American society with regard to contemporary position of women in the United States.

Key words: women's suffrage, women's rights, women's representation in politics, equal rights amendment, nineteenth amendment

JEL Classification: K33

Úvod

K rezolúcii prijatej na Valnom zhromaždení OSN 25. septembra 2015 týkajúcej sa agendy pre trvalo udržateľný rozvoj (inak známej ako Agenda 2030) sa prihlásili aj Spojené štáty americké. Jej zámerom bolo stanoviť také podmienky pre konanie ľudí, ktoré by zabezpečili celosvetové odstránenie chudoby, ochranu životného prostredia, podporu dosiahnutia svetového mieru a mnohé ďalšie ciele. Agenda 2030 priniesla celkovo 17 hlavných cieľov trvalo udržateľného rozvoja, ktoré sa detailnejšie členia na 169 čiastkových cieľov. Piatym hlavným cieľom sa stala podmienka dosiahnutia rodovej rovnosti a posilnenia postavenia všetkých žien a dievčat. V čiastkových cieľoch piateho bodu sa okrem všeobecnej

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

celosvetovej snahy o ukončenie akejkoľvek formy diskriminácie voči ženám a dievčatám vyskytuje aj bod o zabezpečení plnej a účinnej účasti žien na všetkých úrovniach rozhodovania v politickom, ekonomickom a verejnom živote, vrátane podmienky rovnakých príležitostí vodcovstva v týchto oblastiach.

V Spojených štátoch sa boj žien za ich politické práva postupne začína s príchodom 19. storočia a trvá dodnes. Stále existujú oblasti spoločenského života, kde ženy nemajú rovnaké možnosti participácie alebo nemajú možnosť ovplyvniť dosahovanie rodovej rovnosti v americkej spoločnosti. Aj napriek tomu, že sa v niektorých oblastiach podarilo rodovú rovnosť dosiahnuť (počet mužov a žien študujúcich na vysokých školách v Spojených štátoch), naďalej pretrvávajú napríklad otázky rovnosti výšky príjmu žien za rovnakú pracovnú činnosť alebo potreba výraznejšieho zapojenia žien do rozhodovacieho procesu na úrovni jednotlivých štátov aj federácie. Príspevok sa sústreďuje na historické snahy žien o dosahovanie rodovej rovnosti hlavne v politickej oblasti, snahy o zabezpečenie všeobecného volebného práva, o výraznejšie zastúpenie žien vo federálnom a štátnych zastupiteľských zboroch a dosiahnutie iných ústavných garancií, ktoré sú aktuálne do dnešného dňa.

1 Boj za práva žien v 19. storočí

Keď Thomas Jefferson napísal v Deklarácii nezávislosti Spojených štátov, že nové združenie britských kolónií pokladá za samozrejme pravdy, že všetci ľudia (*men*) sú stvorení rovní a svojim Stvoriteľom sú obdarení istými neodňateľnými právami, medzi ktoré patrí život, sloboda a umožnenie snahy dosahovať šťastie,² s najväčšou pravdepodobnosťou nemal na mysli každého jedného človeka žijúceho v tom čase na území trinástich kolónií. Podľa prvého sčítania obyvateľstva z roku 1790 žilo v Spojených štátoch z celkového počtu 3,89 milióna osôb takmer sedemstotisíc otrokov, takmer osemstotisíc slobodných belochovo do 16 rokov a približne 1,5 milióna slobodných beloškých žien.³ Slobodní belosi nad 16 rokov disponujúci väčšinou občianskych práv tvorili dohromady len 20,7 % celej populácie.⁴ V tom čase sa ženy nemohli aktívne zapájať do politického života, nemohli zastávať verejné funkcie alebo rozhodovať o smerovaní politického spoločenstva. Ich úloha bola limitovaná na správu domácnosti, zaistenie riadneho rodinného života a výchovu detí. Toto vnímanie opačného pohlavia pretrvávalo aj nasledujúce storočie. Sudca Najvyššieho súdu Spojených štátov Joseph P. Bradley v súhlasnom stanovisku rozhodnutia súdneho sporu *Bradwell v. Illinois* opísal vtedajšie vnímanie pozície žien v Spojených štátoch v roku 1872: „Primárnym údelom a poslaním ženy je naplnenie vznešenej a dobrotivej funkcie manželky a matky. To je Stvoriteľov zákon. A pravidlá občianskej spoločnosti musia byť prispôsobené všeobecnej konštitúcii vecí a nemôžu byť postavené na výnimočných prípadoch. [...] Nie som pripravený povedať, že je to jedno z jej fundamentálnych práv a privilégii, aby bola prijatá do akejkoľvek funkcie a na akúkoľvek pozíciu vrátane tých, ktoré si vyžadujú vysoko špecializovanú kvalifikáciu a požadujú špeciálne záväzky. Podľa prirodzenosti vecí nie je každý občan akéhokoľvek veku, pohlavia a kondície rovnako kvalifikovaný pre každé povolanie a pozíciu. [...] Vo svetle osobitných charakteristík, osudu a úlohy ženy, je v rámci poľa pôsobnosti legislatívy nariadiť, ktoré úrady, pozície a povolania budú obsadené a vykonávané mužmi.“⁵

Za počiatok snáh o rovnoprávne postavenie žien je považované usporiadanie prvého Zhromaždenia za práva žien (*Women's Rights Convention*) v meste Seneca Falls v štáte New

² NATIONAL ARCHIVES: Deklarácia nezávislosti (*Declaration of Independence*). [cit. 2017-11-23] Prepis dostupný z: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>.

³ U. S. CENSUS BUREAU (1793): Return of the Whole Number of Persons within the Several Districts of the United States, s. 4.

⁴ Id.

⁵ *Bradwell v. The State*, 83 U.S. 130, 141 – 142 (1872). Súhlasné stanovisko (Joseph P. Bradley).

York, ktoré sa konalo 19. a 20. júla 1848.⁶ Jednou z organizátoriek podujatia bola Elizabeth Cady Stanton. Na Zhromaždení mali byť prerokované sociálne, občianske a náboženské podmienky a práva žien. Medzi tristo účastníkmi sa objavil aj známy abolicionista a bojovník za rovnoprávnosť Frederick Douglass. Výsledkom Zhromaždenia bola Deklarácia presvedčení (*Declaration of Sentiments*), pod ktorú sa podpísalo 68 žien a 32 mužov vrátane spomenutého afroamerického aktivistu.⁷ Pri zostavovaní Deklarácie presvedčení pomáhala taktiež blízka spolupracovníčka E. C. Stanton, Lucretia Mott, s ktorou sa v roku 1840 zúčastnili na londýnskej Svetovej konferencii proti otroctvu.⁸ Deklarácia svojou formou kopírovala Jeffersonovo prehlásenie z roku 1776 a vyhlasovala za samozrejmé pravdy to, že všetci muži a ženy (*men and women*) sú stvorení rovní.⁹ Po obvinení mužov z dlhodobej snahy o nastolenie absolútnej tyranie nad ženami, vymenúva Deklarácia jednotlivé krivdy. Hneď prvou z nich je zákaz uplatňovať ženám ich neodňateľné právo voliť. Za ňou nasledovala povinnosť podriaďovať sa zákonom, na ktorých prijatí nemohli ženy participovať. Zvyšné výhrady sa okrem iného týkali nemožnosti vlastniť majetok, ponechať si zarobené financie alebo získať deti do vlastnej opatery.¹⁰ V tom čase však veľké množstvo žien ešte nebolo pripravených uznať volebné právo pre ženy za tak dôležitú súčasť vtedajšieho života, aby sa rázne postavila proti jeho zákazu.

Významným momentom pre budúcnosť hnutia za práva žien sa stal rok 1851, kedy sa v Seneca Falls E. C. Stanton prvý krát stretla so ženou, ktorá je dnes označovaná za jednu z najvýznamnejších osobností boja za volebné právo žien, Susan B. Anthony.¹¹ Na rozdiel od vydatej ženy v domácnosti s celkovo siedmimi deťmi¹², sa rodáčka z Massachusetts nikdy nevydala a nemala žiadnych potomkov. Ich osobnosti však boli kompatibilné, čo umožnilo úzku spoluprácu nielen v oblasti volebných práv. Jedným z prvých cieľov, ktoré si spoločne zaumienili dosiahnuť bolo zabezpečiť základné ekonomické slobody pre vydaté ženy.¹³ Vo februári 1854 odovzdali legislatívnemu zboru štátu New York svoje požiadavky, kde sa popri už známom volebnom práve pre ženy objavilo aj ustanovenie o možnosti stať sa členkami súdnej poroty alebo o skvalitnení dedičských práv.¹⁴ Smrť otca E. C. Stanton v roku 1859 na chvíľu oslabilu vzájomnú spoluprácu. O dva roky neskôr už začína občianska vojna a práva žien ustupujú do úzadia. Dominantnou témou vojnových rokov 1861 – 1865 sa stáva otroctvo.

Po vyhlásení Lincolnovej Emancipačnej proklamácii v roku 1863 sa ratifikáciou trinásteho ústavného dodatku v decembri 1865 zrušenie otroctva dostáva aj do federálnej ústavy. Prvý z troch tzv. rekonštrukčných dodatkov (*reconstruction amendments*) znamenal oslobodenie vyše štyroch miliónov afroameričanov. Počas ozbrojeného konfliktu ženy aktívne bojovali za zrušenie otroctva a dúfali, že sa okrem rasovej rovnosti, do ústavy premietne aj rovnosť rodová. Kľúčovými sa stali nasledujúce dva rekonštrukčné ústavné dodatky, štrnásty a pätnásty. Návrh štrnásteho dodatku schválený Kongresom definoval, kto môže byť občanom Spojených štátov. Podľa prvej sekcie boli za občanov považované všetky osoby (*persons*) narodené alebo naturalizované v Spojených štátoch, ktoré sú podriadené ich jurisdikcii.¹⁵ Tým

⁶ KNAPPMAN-FROST, E. – CULLEN-DUPONT, K. (2005): *Women's Suffrage in America*, s. 72-73.

⁷ Id.

⁸ Ženy nemohli sedieť priamo v konferenčnej miestnosti. Mali vyhradenú špeciálnu miestnosť, kde mohli počúvať hlavné rokovanie mužských členov. Táto skúsenosť bola jedným z podnetov na zorganizovanie vlastnej konferencie. V neskoršej publikácii S. B. Anthony o boji za volebné právo žien je práve táto udalosť označená za začiatok hnutia v Anglicku a Spojených štátoch. ANTHONY, S. B. (1887): *History of Woman Suffrage*. Vol I. 1848 – 1861, s. 61-62.

⁹ Id. s. 70.

¹⁰ Id. s. 70-71.

¹¹ GINZBERG, L. D. (2009): *Elizabeth Cady Stanton: An American Life*, s. 73.

¹² Pre mnohé povinnosti v domácnosti sa cítila ako „levica v klietke“ (*caged lioness*). Id. s. 92.

¹³ LEVY, W. L. – KARST, K. L. (2000): *Encyclopedia of the American Constitution*. s. 91.

¹⁴ STANTON, E. C. (1854): *Address to the Legislature of New York: Adopted by the State Woman's Rights Convention*, s. 3-11.

¹⁵ U.S. Const. amend. XIV.

boli všetky ženy oficiálne uznané za občianky. Druhá sekcia hovorila o novom prerozdelení počtu členov dolnej komory federálneho parlamentu medzi jednotlivé štáty, keďže zrušením otroctva sa zmenilo pôvodné nastavenie tohto prerozdelenia. Pre ženy však bolo sklamaním, že v nasledujúcej vete sa volebné právo priznávalo len občanom Spojených štátov, ktorý dosiahli vek 21 rokov a boli mužmi.¹⁶ Prvýkrát sa vo federálnej ústave objavilo slovo muž (*male*). Odpor vyvolalo aj znenie pätnásteho dodatku: „Spojené štáty, ani ktorýkoľvek ich jednotlivý štát, nesmú odmietnuť ani obmedziť volebné právo žiadnemu občanovi Spojených štátov z dôvodu rasy, farby pleti alebo bývalého otroctva.“¹⁷ Snahy o doplnenie anglického slova „sex“ (pohlavie) do znenia ústavného dodatku boli neúspešné a v praxi to znamenalo, že ak by štáty ratifikovali tieto dodatky, volebné práva by získali len muži, afroameričania. Štrnásty dodatok bol ratifikovaný v roku 1868 a o dva roky neskôr vstúpil do platnosti aj dodatok pätnásty. S. B. Anthony rázne oponovala prijatiu oboch bez toho, aby do ich znenia nebola zahrnutá aj ženská populácia.¹⁸

Ako reakcia na neúspešné snahy zisku volebného práva sa v roku 1869 sa vytvárajú dve navzájom si konkurujúce ženské organizácie.¹⁹ Na jednej strane E. C. Stanton a S. B. Anthony zakladajú Národnú asociáciu pre volebné právo žien (*National Woman Suffrage Association – NWSA*). Na strane druhej vzniká Americká asociácia pre volebné právo žien (*American Woman Suffrage Association – AWSA*) pod vedením Lucy Stone.²⁰ Organizácie začali vydávať vlastné publikácie a pokračovali v organizovaní spoločných stretnutí. Boj za volebné práva sa najskôr podarilo vyhrať na štátnej úrovni. V decembri 1869 udelil volebné právo ženám zastupiteľský zbor Teritória Wyoming.²¹ Wyoming, populárne známy ako „Štát rovnosti“ (*Equality State*), otvoril cestu aj pre ďalšie štáty. Do konca 19. storočia tak volebné právo ženám udelili Colorado (1893), Utah (ako teritórium v roku 1870) a Idaho (1896).²²

Okrem tlaku na legislatívne zbory, sa v 70. rokoch 19. storočia pozornosť obracia na súdy. Prvým populárne známym prípadom porušenia zákazu hlasovať sa stal pokus S. B. Anthony v meste Rochester v štáte New York.²³ S podporou pracovníkov volebných miestností v prezidentských voľbách 1872 odovzdala svoj hlas obhajcovi prezidentského úradu, prezidentovi Ulysses S. Grantovi, následkom čoho bola o niekoľko dní neskôr zatknutá a obžalovaná z vedomého porušenia volebného zákona. Porota usvedčila S. B. Anthony z tohto priestupku a súd jej vymeral pokutu 100 dolárov, ktorú ale nikdy nezaplatila.²⁴ Prípad skončil na prvostupňovom federálnom súde a nikdy sa mu nedostalo celonárodnej pozornosti. Prípad, ktorý si našiel svoju cestu až na Najvyšší súd Spojených štátov bol súdny spor *Minor v. Happersett*.²⁵ Belošská občianka štátu Missouri, Virginia Minor, sa chcela v novembri 1872 rovnako zúčastniť prezidentských volieb, preto v októbri požiadala o voličskú registráciu príslušného úradníka, ktorým bol Reese Happersett.²⁶ Ten ju odmietol zaregistrovať, keďže

¹⁶ Id.

¹⁷ U.S. Const. amend. XV.

¹⁸ NORTON, M. B. a kol. (2012): *A People & a Nation. A History of the United States*, s. 439.

¹⁹ Po rozpade spoločnej Americkej asociácie pre rovnosť práv (*American Equal Rights Association – AERA*).

²⁰ MEAD, R. (2004): *How the Vote Was Won: Woman Suffrage in the Western United States, 1868 – 1914*, s. 21.

²¹ V tom čase ešte nebolo územie Wyomingu prijaté do únie ako plnoprávny štát. Na prijatie bolo potrebné splniť Kongresom predpísané kritériá. Štát Wyoming bol prijatý do federácie v roku 1890 ako 44. štát. V jeho ústavnom dokumente rovnako garantoval ženám plné volebné právo. CHEYENNE, W. T. (1870): *General Laws, Memorials and Resolutions of the Territory of Wyoming, Passed at the First Session of the Legislative Assembly*, s. 371.

²² FLEXNER, E. – FITZPATRICK, E. F. (1996): *Century of Struggle: The Woman's Rights Movement in the United States*, s. 214.

²³ Id. s. 158.

²⁴ Id. s. 158-160.

²⁵ 88 U.S. 162 (1874).

²⁶ Id.

nesplňala podmienku mužského pohlavia stanovenú ústavou štátu Missouri pre uplatnenie volebného práva.²⁷ V. Minor sa obrátila so žalobou na štátny súd. Tvrdila, že štrnásty ústavný dodatok garantujúci všetkým občanom Spojených štátov nenarušiteľnosť privilegií a imunit, mal umožniť ženám hlasovať vo voľbách. Jej prípad sa nakoniec v roku 1874 dostal až pred najvyššiu federálnu súdnu deviatku. Rozhodnutie Najvyššieho súdu bolo jednohlasné. Ústava nedefinuje privilegia a imunity občanov. Pre rozhodnutie prípadu nebolo podľa predsedu Najvyššieho súdu Morrisona Waitea potrebné definovať obsah týchto dvoch termínov. Dodatok nepridal k súčasným právam žiadne nové, len posilnil už vtedy existujúce.²⁸ Neoprávnil žiadnych nových voličov. Ženy by mali nárok na volebné právo len v tom prípade, ak by sa toto volebné právo v tej dobe vzťahovalo k občianstvu. To podľa historických okolností nemohlo byť možné, pretože potom by mohli všetci občania Spojených štátov hlasovať v akomkoľvek štáte únie. Keďže podľa federálnej ústavy majú jednotlivé štáty právomoc rozhodnúť o tom, kto môže voliť, nemôže sa volebné právo vzťahovať k federálnemu občianstvu: „[Sme] jednohlasne názoru, že Ústava Spojených štátov neudeľuje volebné právo nikomu a že ústavy a zákony jednotlivých štátov, ktoré vyhradzuju tak dôležitú dôveru výlučne mužom, nie sú nevyhnutne neplatné.“²⁹

Po zamietnutí zo strany súdov, prišiel na rad pokus presadiť zmenu federálnej ústavy doplnením samostatného dodatku o volebných právach pre ženy. Pod poradovým číslom 16 navrhol kalifornský senátor Aaron A. Sargent tzv. *Anthony amendment*, pomenovaný podľa jeho dobrej priateľky S. B. Anthony.³⁰ Dodatok znel identicky ako ten predchádzajúci, len s výnimkou doplnenia pohlavia: „Spojené štáty, ani ktorýkoľvek ich jednotlivý štát, nesmú odmietnuť ani obmedziť volebné právo žiadnemu občanovi Spojených štátov z dôvodu pohlavia.“³¹ Po negatívnom stanovisku senátneho výboru v júni 1878³², sa podarilo dostať návrh dodatku na pôdu Senátu až v decembri 1886.³³ V radoch Senátorov panoval skepticizmus a odpor voči rozširovaniu volebných práv. Po prerušení rokovania sa v rovnakom tóne pokračovalo 25. januára 1887. Výsledkom bolo hlasovanie o návrhu ústavného dodatku v jeho neprospech pomerom 16:34.³⁴

Medzitým sa S. B. Anthony a E. C. Stanton pustili do spísania rozsiahlej publikácie o histórii boja žien za ich volebné práva. Celkovo šesť zväzkové dielo opisuje udalosti v rokoch 1848 – 1920. Obe autorky však pôvodne vypracovali len prvé tri zväzky zaoberajúce sa udalosťami do roku 1885. V tom čase už bola na svete spolupráca s Frances Willard, ako poprednou predstaviteľkou Ženskej kresťanskej abstinencnej únie (*Women's Christian Temperance Union* – WTCU) založenej v roku 1849.³⁵ Toto združenie bolo reakciou na ďalší závažný vtedajší spoločenský problém v Spojených štátoch – alkoholizmus. WTCU sa snažila bojovať s negatívnymi dôsledkami nadmerného užívania alkoholických nápojov, ktoré bolo najčastejšie spájané s domácim násilím páchaným na ženách, neschopnosťou mužov udržať si stále zamestnanie a s rastúcim počtom osôb závislých od rôznych druhov omamných nápojov. Aj keď prvou prezidentkou organizácie bola Annie Wittmyer, najznámejšou osobnosťou boja

²⁷ Článok II, sekcia 18. Ústava štátu Missouri z roku 1865. MISSOURI STATE (1865): *The New Constitution of the State of Missouri*, s. 8.

²⁸ *Minor v. Happersett*, 88 U.S. 162, 172 (1874).

²⁹ *Id.* s. 178.

³⁰ NAPARSTECK, M. (2014): *The Trial of Susan B. Anthony: An Illegal Vote, a Courtroom Conviction and a Step Toward Women's Suffrage*, s. 184.

³¹ WEATHERFORD, D. (2005): *A History of the American Suffragist Movement*, s. 129.

³² KNAPPMAN-FROST, E. – CULLEN-DUPONT, K. (2005): *Women's Suffrage in America*, s. 417.

³³ GPO (1887): *Debate on woman suffrage in the Senate of the United States*, 2d session, 49th Congress, December 8, 1886, and January 25, 1887, s. 3.

³⁴ *Id.* s. 86.

³⁵ BURNS, E. (2004): *The Spirits of America. A Social History of Alcohol*, s. 112.

za abstinenciu bola druhá prezidentka, zvolená v roku 1879, F. Willard.³⁶ WTCU a NWSA neformálne spojili sily v roku 1882. Pretože priaznivci rozšírenia volebného práva pre ženy sa začali obávať, že ak by sa hlasovacie právo rozšírilo o tak značný počet osôb, snažili by sa rovnako presadiť zákaz alkoholu, vyvolala táto spolupráca na istý čas zmiešané ohlasy. K ďalšiemu zlučovaniu došlo v roku 1890, kedy sa dve hlavné organizácie bojujúce za ženské práva opätovne spojili.³⁷ NWSA a AWSA spoločne vytvorili Národnú americkú asociáciu pre volebné právo žien (*National American Woman Suffrage Association* – NAWSA). E. C. Stanton bola zvolená prvou prezidentkou, ale hlavnú úlohu počas celého pôsobenia zohrávala S. B. Anthony. Aj keď obe aktivistky zomreli začiatkom 20. storočia, organizácia pôsobila ďalej a k výraznému výsledku sa dopracovala až o niekoľko rokov neskôr, počas prvej svetovej vojny.

2 Rozširovanie a ochrana práv žien v 20. storočí

Po voľbách 1912, označovaných ako „kde sa dvaja bijú, tretí vyhráva“, sa do Bieleho domu dostal namiesto republikána Williama H. Tafta, demokrat Woodrow Wilson. Dlhé váhanie jeho administratívy so vstupom do prvej svetovej vojny dalo dostatočný čas sústrediť sa na domácu politiku. Prvým úspešným krokom ženských hnutí bolo presadenie osemnásteho ústavného dodatku, známeho ako „prohibičný“. Na celom území Spojených štátov bola od 17. januára 1920 zakázaná výroba a predaj alkoholických nápojov.³⁸ Ženy však stále čakali na zmenu federálnej ústavy, ktorá by im dovoľovala uplatniť svoje volebné právo na celom území Spojených štátov a vo všetkých druhoch volieb. Do roku 1920 ženy získali možnosť hlasovať v prezidentských voľbách v 29 štátoch. V máji 1919 na pôde Snemovne reprezentantov začala rozprava, ktorá už tento krát priniesla splnenie požiadaviek. Na programe rokovania bol návrh ústavného dodatku v rovnakom znení, v akom ho formulovala S. B. Anthony v roku 1878.

Podľa piateho článku federálnej ústavy je prijatie ústavného dodatku podmienené dvoma krokmi – návrhom a ratifikáciou. Najprv musí ústavný dodatok navrhnuť minimálne 2/3 väčšina členov oboch komôr Kongresu alebo 2/3 väčšina zákonodarných orgánov všetkých štátov únie.³⁹ Proces ratifikácie je úspešný, ak navrhnutý ústavný dodatok podporí minimálne 3/4 väčšina zákonodarných orgánov jednotlivých štátov únie alebo aspoň 3/4 ratifikačných zhromaždení uskutočnených v týchto štátoch. Po hlasovaní v Snemovni reprezentantov, ktoré sa uskutočnilo 21. mája 1919 bol pomer hlasov 304:90 v prospech dodatku.⁴⁰ Následne bol schválený návrh odoslaný do hornej komory, kde po debate v pléne v dňoch 3. – 4. júna 1919, skončilo hlasovanie výsledkom 56:25 s pätnástimi Senátormi, ktorí sa zdržali hlasovania.⁴¹ Keďže sa podarilo dosiahnuť minimálnu hranicu dvoch tretín všetkých prítomných Senátorov, bol návrh dodatku schválený a odoslaný jednotlivým štátom na ratifikáciu. Kongres v tomto prípade nestanovil žiadnu lehotu, do ktorej musí byť dodatok ratifikovaný, preto sa zdalo, že bude len otázkou času, kedy vstúpi do platnosti. O šesť dní neskôr úspešne ratifikovali dodatok prvé tri štáty (Illinois, Wisconsin, Michigan).⁴² Na ratifikáciu bol potrebný súhlas 3/4 všetkých vtedajších štátov, čo znamenalo 38 člennú väčšinu. Posledným štátom sa stalo 18. augusta 1920 Tennessee.⁴³ Obštrukcie zo strany politikov odporujúcich odovzdaniu ženám volebné právo boli prekonané Najvyšším súdom štátu Tennessee a guvernér mohol certifikovať ratifikáciu. Po

³⁶ Id. s. 120.

³⁷ BERKIN, C. a kol. (2008): *Making America. A History of the United States*, s. 537.

³⁸ U.S. Const. amend. XVIII.

³⁹ U.S. Const. art. V.

⁴⁰ GPO (1919): *Congressional Record*. Vol. LVIII – Part 1, s. 93-94.

⁴¹ Id. s. 635.

⁴² WEATHERFORD, D. (2012): *Women in American Politics: History and Milestones*, s. 21.

⁴³ STATHIS, S. W. (2009): *Landmark Debates in Congress: From the Declaration of Independence to the War in Iraq*, s. 277.

odoslaní ratifikačných dokumentov federálnej vláde, 26. augusta 1920 certifikoval nový ústavný dodatok aj federálny minister zahraničných vecí Bainbridge Colby.⁴⁴

Prezidentské voľby v roku 1920 sa stali prvými, v ktorých hlasovali všetci občania spojených štátov bez ohľadu na rasu alebo pohlavie. Po voľbách v roku 1916, v ktorých sa hlasovania zúčastnilo vyše 18,5 milióna voličov⁴⁵ a kandidát Demokratickej strany Woodrow Wilson tesnou väčšinou obhájil svoju pozíciu prezidenta na ďalšie štyri roky, sa k volebným urnám v roku 1920 dostavilo vyše 26,7 milióna osôb.⁴⁶ Nie je celkom možné jednoznačne preukázať, ako hlasovala ženská časť populácie. Okolnosti sa za druhého Wilsonovho funkčného obdobia mierne naklonili v prospech Republikánov. Navyše v ďalších voľbách už W. Wilson nekandidoval a americká verejnosť pociťovala po konci prvej svetovej vojny a mierových rokovaní potrebu zmeny v prezidentskom kresle. Volebné výsledky ukazujú, že počet hlasov pre nového kandidáta Demokratov ostal takmer rovnaký v porovnaní s rokom 1916, ale na druhej strane za kandidáta Republikánskej strany Warrena Hardinga hlasovalo o 7,6 milióna voličov viac ako pred štyrmi rokmi za vtedajšieho kandidáta Republikánov, Charlesa E. Hughesa.

Počas záverečnej fázy boja za devätnásty dodatok sa vytvorila nová organizácia pre boj za práva žien, Národná strana žien (*National Woman's Party* – NWP). Na jej čelo sa postavila ďalšia z popredných osôb bojujúcich za volebné práva, Alice Paul. Tá sa okamžite po ratifikácii devätnásteho dodatku snažila prísť s ďalšou iniciatívou pre zabezpečenie rovnoprávného postavenia žien a mužov. Na zasadnutí NWP 20. júla 1923 v Seneca Falls, pri príležitosti 75. výročia prvého Zhromaždenia za práva žien, predstavila A. Paul svoju víziu zmeniť federálnu ústavu aj dvadsiatykrát.⁴⁷ V decembri 1923 bol nový ústavný dodatok uvedený v oboch komorách Kongresu v znení: „Muži a ženy majú rovnaké práva naprieč Spojenými štátmi a na každom mieste patriacom pod ich jurisdikciu.“⁴⁸ Táto verzia sa nikdy v žiadnej komore nepresadila aj napriek tomu, že bola pravidelne v priebehu nasledujúcich rokov predkladaná na prerokovanie. Nakoniec sa v roku 1972 predsa len podarilo presadiť obsahovo podobnú verziu ústavného dodatku, populárne známeho ako Dodatok o rovnakých právach (*Equal Rights Amendment* – ERA). V októbri 1971 Snemovňa reprezentantov pomerom 354:24 (51 nehlasovalo) schválila potrebnou väčšinou návrh ústavného dodatku a odoslala ho Senátu.⁴⁹ Ten 22. marca 1972 rozhodol 84 hlasmi za a ôsmimi proti⁵⁰, že návrh bude odoslaný jednotlivým štátom na ratifikáciu v znení: „Rovnosť práv pred zákonom nebude odmietnutá ani obmedzená Spojenými štátmi alebo akýmkoľvek iným štátom z dôvodu pohlavia.“⁵¹ V preambule znenia návrhu však stálo, že na ratifikáciu majú štáty len sedem rokov.⁵² Ako prvý štát ratifikovali ERA ešte v ten istý deň ako bol schválený Senátom, Havaj.⁵³ Do konca roku tak učinilo ďalších 21 štátov.

Pri ratifikačnom procese neboli aktívne len skupiny obyvateľov snažiace sa o presadenie ústavného dodatku. Na druhej strane sa vytvorila silná opozícia voči návrhu. Medzi hlavné argumenty proti ustanoveniu patrili obavy zo zavedenia brannej povinnosti pre ženy, odstránenia už dovtedy vybojovaných výhod alebo aj zrušenia oddelených sociálnych zariadení. Jednou z najvýznamnejších odporkyň bola Phyllis Schlafly so svojou skupinou „Stop

⁴⁴ 41 Stat. 1823.

⁴⁵ BERKIN, C. a kol. (2008): *Making America. A History of the United States*, s. B-14 Tables.

⁴⁶ Id.

⁴⁷ CRS (2017): *The Proposed Equal Rights Amendment: Contemporary Ratification Issues*, s. 1.

⁴⁸ Id.

⁴⁹ GPO (1971): *Congressional Record*. Vol. 117 – Part 27, s. 35 815.

⁵⁰ GPO (1972): *Congressional Record*. Vol. 118 – Part 8, s. 9 598.

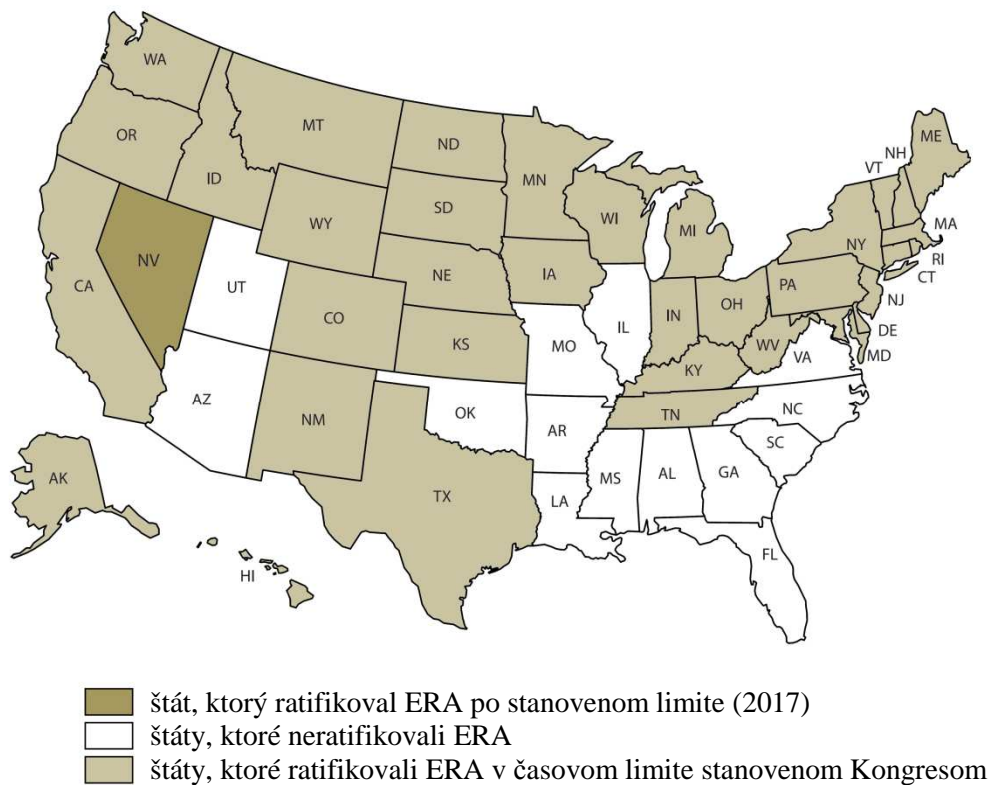
⁵¹ 86. Stat. 1523.

⁵² Id.

⁵³ CRS (2017): *The Proposed Equal Rights Amendment: Contemporary Ratification Issues*, s. 13.

ERA“.⁵⁴ Spočiatku sa zdalo, že toto hnutie nebude mať vážnejší dopad na osud dodatku. V roku 1973 ratifikovalo ERA osem štátov, tri ďalšie o rok neskôr a v roku 1977 už mala zmena ústavy podporu u 35 štátov.⁵⁵ Počas nasledujúcich dvoch rokov sa však nepodarilo získať žiaden štát. S blížiacou sa hranicou 22. marca 1979, žiadali zástancovia ERA, aby došlo k predĺženiu konečného termínu. Spoločnou rezolúciou oboch komôr Kongresu im bolo vyhovievané v októbri 1978, kedy dodatok dočasne zachránili dodatočné tri a štvrt' roka.⁵⁶ Svoju podporu doposiaľ nezvyčajným spôsobom vyjadril aj vtedajší prezident Jimmy Carter podpísaním spoločnej rezolúcie. Avšak ani do júna 1982 sa nepodarilo presvedčiť ani jeden legislatívny zbor z prevažne južanských štátov, aby podporil ústavnú snahu o dosiahnutie rodovej rovnosti pred zákonom.

Obrázok 1 Ratifikácia ERA v rokoch 1972 – 2017

Prameň: Vlastné spracovanie

V novom tisícročí sa postupne začali objavovať snahy oživiť neúspešný projekt minulého storočia. Na to, aby bolo možné dodatočne ratifikovať ústavný dodatok je ale potrebné, aby bol okrem vyriešenia otázky vypršanej doby pre ratifikáciu, predstavený nový termín (alebo stanoviť hranicu neobmedzene ako v prípade niektorých iných dodatkov), zároveň presadiť ponechanie v platnosti už súčasných 35 potvrdených ratifikácií, aby nebolo potrebné spustiť celý proces od začiatku a v neposlednom rade zabezpečiť tri zvyšné štátne legislatívy ochotné podporiť ERA. Iniciatívu do svojich rúk zobral pri príležitosti 45. výročia od prvej ratifikácie (35 rokov od vypršania hraničného termínu) štát Nevada, ktorý 22. marca

⁵⁴ DEWHIRTS, R. E. (2007): Encyclopedia of the United States Congress, s. 199.

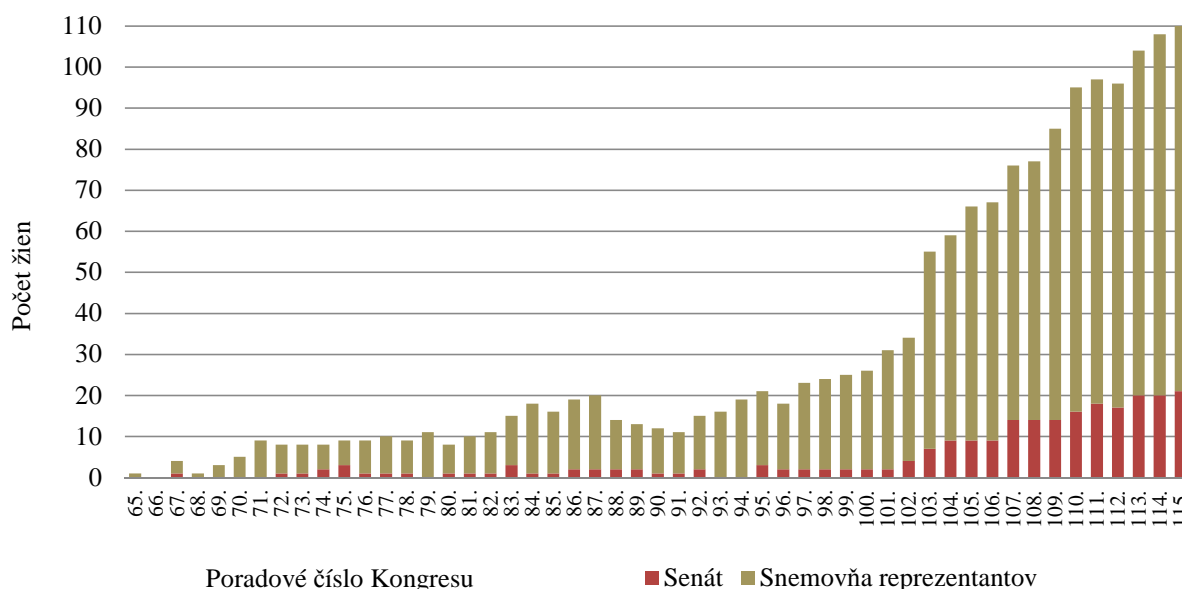
⁵⁵ Id. s. 200.

⁵⁶ BERRY, M. F. (1988): Why ERA Failed: Politics, Women's Rights, and the Amending Process of the Constitution, s. 70.

2017 ratifikoval ERA.⁵⁷ Teoreticky tak ostávajú posledné dva štáty potrebné k dosiahnutia pôvodnej väčšiny. Najčastejšie sa návrhy na štátnu ratifikáciu objavili v štátoch Illinois a Virgínia. Doposiaľ sa nepodarilo získať podporu oboch komôr štátnych legislatív.

Okrem ústavných dodatkov sa v smere posilnenia práv žien v 20. storočí otvára nové éra účasti v najvyšších štátnych orgánoch. Aj keď si ženy vybojovali aktívne volebné právo v celej federácii v roku 1920, využívanie pasívneho volebného práva nebolo okamžite viditeľné v praxi.⁵⁸ Prvou ženou, ktorá sa stala členkou Snemovne reprezentantov bola v roku 1917 Jeannette Rankin za štát Montana.⁵⁹ Medzi federálnych Senátorov prvý krát zasadla žena Rebecca Felton v roku 1922.⁶⁰ Prvou ženou, ktorá bola zvolená do oboch komôr Kongresu bola v roku 1848 Margaret Chase Smith.⁶¹ V poradí 115. Kongrese sa po voľbách v roku 2016 nachádza celkovo 110 žien (21 Senát, 84 Snemovňa reprezentantov, päť nehlasujúcich delegátok).⁶²

Graf 1 Zastúpenie žien v oboch komorách Kongresu Spojených štátov v rokoch 1917 – 2017

Prameň: Vlastné spracovanie podľa údajov z: CRS (2017): Women in Congress: Summary Statistics and Brief Overview, s. 18-19.

Z celkového počtu volených federálnych zástupcov tvoria ženy 21 % (Senát) a 19,3 % (Snemovňa reprezentantov). Okrem toho sa ženy dokázali presadiť aj na pozíciách federálnych sudkýň. V roku 1981 za prvú sudkyňu na Najvyššom súde Spojených štátov nominoval prezident Ronald Reagan Sandru Day O'Connor, ktorú jednohlasne potvrdil Senát.⁶³ V roku

⁵⁷ NPR: Nevada Ratifies The Equal Rights Amendment ... 35 Years After The Deadline. [cit. 2017-11-23] Dostupné z: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/03/21/520962541/nevada-on-cusp-of-ratifying-equal-rights-amendment-35-years-after-deadline>.

⁵⁸ Od roku 1913 (63. Kongres) mala Snemovňa reprezentantov 435 členov. Od roku 1911 (62. Kongres) do roku 1959 mal Senát 96 členov. Po rozšírení federácie o štáty Havaj a Aljaška v roku 1959 sa počet členov Senátu zvýšil na 100.

⁵⁹ WASNIEWSKI, M. A. (2006): Women in Congress, 1917 – 2006, s. 18.

⁶⁰ Id.

⁶¹ Id. s. 197.

⁶² CRS (2017): Women in Congress: Summary Statistics and Brief Overview, s. 19.

⁶³ SAVAGE, D. G. (2010): Guide to the U. S. Supreme Court, s. 67.

2006 ju nahradil Samuel Alito. Od roku 1993 na Najvyššom súde pôsobí druhá žena, Ruth Bader Ginsburg, populárne známa ako RBG, ktorá bola nominovaná prezidentom Billom Clintonom, pričom len traja členovia Senátu hlasovali proti jej schváleniu.⁶⁴ V rokoch 2009 a 2010 bývalý prezident Barack Obama nominoval na dve uvoľnené pozície ženy. Najprv prvú sudkyňu hispánskeho pôvodu Soniu Sotomayor a o rok neskôr to bola Elena Kagan, prvá dekanka právnickej fakulty Harvardovej univerzity.⁶⁵

Záver

História boja za práva žien sa v Spojených štátoch datuje prakticky od ich vzniku pred vyše 230 rokmi. Spočiatku malé pokusy o zaistenie si rovnoprávneho postavenia v tvoriacej sa americkej spoločnosti s menšími výnimkami neprinášali zásadnejšie úspechy. Ženy boli dlhodobo považované za neplnoprávne členky politického spoločenstva, kde ich primárnou úlohou bol chod domácnosti a výchova detí. Sféra politického zápolenia, zastupovanie verejných úradov alebo snaha o riadenie štátu neprichádzala do úvahy. Prvé zhromaždenie za ženské práva v Seneca Falls sa snažilo zmeniť zabehané stereotypy a je dodnes považované za jednu z najvýznamnejších udalostí v boji za práva ženskej populácie v Spojených štátoch. Na federálnej úrovni však ženy získali požadované volebné právo až o 72 rokov neskôr. Prijatie devätnásteho ústavného dodatku bolo historickým momentom, ktorého sa však dve najznámejšie aktivistky za volebné právo pre ženy, S. B. Anthony a E. C. Stanton, nedožili. Za úplnú politickú rovnosť bolo však potrebné naďalej bojovať. Popredná predstaviteľka 20. storočia, A. Paul, sa od roku 1923 snažila presadiť ústavný dodatok o rovnakých právach, ktorý by garantoval ženám a mužom rovnosť pred zákonom. Aj keď sa dodatok podarilo navrhnúť dvojtretinovou väčšinou oboch komôr Kongresu v roku 1972, do potrebných desiatich rokov sa nepodarilo presvedčiť trojštvrтинovú väčšinu štátov únie, aby podporili takúto formu dosiahnutia rodovej rovnosti. Paradoxne, na čele hlavnej kampane proti prijatiu dodatku bola žena.

Medzitým si ženy postupne osvojovali pasívne volebné právo, čím sa počet zástupkyň v štátnych aj federálnom legislatívnom zbore začal zvyšovať. Progres mal pomalé tempo a aj keď sa prvý krát postavila žena na pôdu Snemovne reprezentantov v roku 1917, nasledujúcich sto rokov nedosiahli ženy v Kongrese ani štvrtinové zastúpenie. O niečo vyššie percento ženského zastúpenia je v štátnych volených úradoch. V novom tisícročí sa stabilne pohybuje v rozmedzí 21 – 27 %. Ženám sa podarilo získať miesta aj v súdnej vetve. Na Najvyššom súde Spojených štátov doposiaľ pôsobili štyri ženy, z toho tri sú v súčasnosti stále v úrade. Dve z nich vymenoval bývalý prezident B. Obama.

Po formálnom udelení volebného práva ženám, ostáva úloha väčšieho zapojenia žien do riadiacich štruktúr na štátnej aj federálnej úrovni. Po nástupe súčasného prezidenta Donalda Trumpa sa posilnili spoločenské aktivity zamerané na zlepšenie postavenia žien. V januári 2017 došlo k dodatočnej ratifikácii ERA štátom Nevada a debata o dokončení ratifikačného procesu dvadsiateho ôsmeho dodatku sa rozbehla vo viacerých štátoch. Jedným z cieľov piateho hlavného bodu Agendy 2030 by v Spojených štátoch malo byť zvýšenie počtu žien v rozhodovacích a zastupiteľských orgánoch, opätovné zváženie argumentov za a proti prijatiu ústavného dodatku o rovnom postavení pred zákonom bez ohľadu na pohlavie a v neposlednom rade podpora vzdelávania o histórii boja za práva žien.

Použitá literatúra:

1. ANTHONY, S. B.: History of Woman Suffrage. Vol I. 1848 – 1861. Charles Mann, Rochester, 1887.

⁶⁴ Id. s. 73.

⁶⁵ Id. s. 80-81.

2. BERKIN, C. a kol.: Making America. A History of the United States. Houghton Mifflin Company, 2008.
3. BERRY, M. F.: Why ERA Failed: Politics, Women's Rights, and the Amending Process of the Constitution. Indiana University Press, 1988.
4. BURNS, E.: The Spirits of America. A Social History of Alcohol. Temple University Press, Philadelphia, 2004.
5. CRS: The Proposed Equal Rights Amendment: Contemporary Ratification Issues. Congressional Research Service, 2017.
6. CRS: Women in Congress: Summary Statistics and Brief Overview. Congressional Research Service, 2017.
7. DEWHIRTS, R. E.: Encyclopedia of the United States Congress. Facts on File, New York, 2007.
8. FLEXNER, E. – FITZPATRICK, E. F. (1996): Century of Struggle: The Woman's Rights Movement in the United States. Belknap Press, Massachusetts, 1996.
9. GINZBERG, L. D.: Elizabeth Cady Stanton: An American Life. Farrar, Straus and Giroux, New York, 2009.
10. GPO: Congressional Record. Proceedings and Debates of the First Session of the 66. Congress of the United States of America, Vol. LVIII – Part 1. Government Printing Office, Washington, 1919.
11. GPO: Congressional Record. Vol. 117 – Part 27. Proceedings and Debates of the 92. Congress. First Session. Government Printing Office, Washington, 1971.
12. GPO: Congressional Record. Vol. 118 – Part 8. Proceedings and Debates of the 92. Congress. Second Session. Government Printing Office, Washington, 1972.
13. GPO: Debate on woman suffrage in the Senate of the United States, 2d session, 49th Congress, December 8, 1886, and January 25, 1887. Government Printing Office, Washington, 1887.
14. CHEYENNE, W. T.: General Laws, Memorials and Resolutions of the Territory of Wyoming, Passed at the First Session of the Legislative Assembly, Convened at Cheyenne, October 12, 1869. S. Allan Bristol, Public Printer, Tribune Office, 1870.
15. KNAPPMAN-FROST, E. – CULLEN-DUPONT, K.: Women's Suffrage in America. Facts On File, Inc. New York, 2005.
16. LEVY, W. L. – KARST, K. L.: Encyclopedia of the American Constitution. Macmillan, New York, 2000.
17. MEAD, R.: How the Vote Was Won: Woman Suffrage in the Western United States, 1868 – 1914. New York University Press, 2004.
18. MISSOURI STATE: The New Constitution of the State of Missouri. McKee, 1865.
19. NAPARSTECK, M.: The Trial of Susan B. Anthony: An Illegal Vote, a Courtroom Conviction and a Step Toward Women's Suffrage. McFarland & Co., 2014.
20. NATIONAL ARCHIVES: Deklarácia nezávislosti (*Declaration of Independence*). [cit. 2017-11-23] Prepis dostupný z: <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>.
21. NATIONAL ARCHIVES: Ústava Spojených štátov (*The Constitution of the United States*). [cit. 2017-11-23] Prepis dostupný z: <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript>.
22. NORTON, M. B. a kol.: A People & a Nation. A History of the United States. Wadsworth, Boston, 2012.
23. NPR: Nevada Ratifies The Equal Rights Amendment ... 35 Years After The Deadline. [cit. 2017-11-23] Dostupné z: <https://www.npr.org/sections/thetwo-way/2017/03/21/520962541/nevada-on-cusp-of-ratifying-equal-rights-amendment-35-years-after-deadline>.

24. SAVAGE, D. G.: Guide to the U. S. Supreme Court. CQ Press, Washington, 2010.
25. STANTON, E. C.: Address to the Legislature of New York: Adopted by the State Woman's Rights Convention. Weed, Parsons and Co., 1854.
26. STATHIS, S. W.: Landmark Debates in Congress: From the Declaration of Independence to the War in Iraq. CQ Press, Washington, 2009.
27. The Statutes At Large of the United States of America. Volumes 41, 86.
28. U. S. CENSUS BUREAU: Return of the Whole Number of Persons within the Several Districts of the United States. J. Phillips, Philadelphia, 1793.
29. WALTON, M.: A Woman's Crusade: Alice Paul and the Battle for the Ballot. Palgrave, New York, 2010.
30. WASNIEWSKI, M. A.: Women in Congress, 1917 – 2006. Government Printing Office, Washington, 2006.
31. WEATHERFORD, D.: A History of the American Suffragist Movement. MTM Publishing, 2005.
32. WEATHERFORD, D.: Women in American Politics: History and Milestones. SAGE, CQ Press, 2012.

Kontakt:

PhDr. Gilbert Futó, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: gilbert.futo@euba.sk

CIELE UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA NA SLOVENSKU¹

Natália Hlavová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: natalia.hlavova@euba.sk

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá globálnou rozvojovou agendou po roku 2000 na pôde Organizácie Spojených národov. Prvá časť príspevku je venovaná opisu vývoja rozvojovej agendy a porovnaniu Miléniových rozvojových cieľov s Agendou 2030, resp. s Cieľmi udržateľného rozvoja. V druhej časti príspevku je pozornosť venovaná aktuálnemu stavu implementácie Agendy 2030 v Slovenskej republike, a to na základe oficiálnych dokumentov inštitúcií zodpovedných za uvedenie rozvojovej agendy do domácej a zahraničnej politiky SR.

Kľúčové slová: Miléniové rozvojové ciele, Ciele udržateľného rozvoja, Agenda 2030, Slovenská republika

JEL klasifikácia: O19, Q01

Abstract: The paper deals with the global development agenda after 2000 under the United Nations. The first part of the paper is devoted to the description of the UN development agenda since Millennium Summit and to the comparison of Millennium Development Goals with Agenda 2030 or Sustainable Development Goals. In the second part of the paper, attention is paid to the current state of implementation of the Agenda 2030 in the Slovak Republic based on the official documents of the institutions responsible for putting the development agenda into practice and including it into domestic and foreign policy of Slovak Republic.

Key words: Millennium Development Goals, Sustainable Development Goals, 2030 Agenda, Slovak Republic

JEL Classification: O19, Q01

Úvod

Rozvojová agenda OSN vstúpila v roku 2016 do novej etapy svojej existencie, kedy boli Miléniové rozvojové ciele z roku 2000 nahradené súborom Cieľov udržateľného rozvoja, známymi tiež ako Agenda 2030. Globálna rozvojová agenda za prvých 15 rokov svojej existencie dosiahla výrazné zlepšenie situácie vo svete, avšak veľkú časť ambiciózných plánov sa naplniť nepodarilo. Nová rozvojová agenda na roky 2016 – 2030 si kladie za cieľ nielen dosiahnuť predchádzajúce ciele, ale posunúť ich ešte ďalej.

V tomto príspevku sa venujeme zhodnoteniu plnenia Miléniových rozvojových cieľov a identifikácii hlavných rozdielov medzi Miléniovými rozvojovými cieľmi a Cieľmi udržateľného rozvoja. Hlavným cieľom príspevku je však zhodnotenie aktuálneho stavu plnenia Cieľov udržateľného rozvoja v Slovenskej republike a porovnanie aktuálneho stavu v Slovenskej republike s cieľmi a prioritami identifikovanými orgánmi štátnej správy.

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

Pre dosiahnutie cieľa tohto príspevku využívame najmä oficiálne dokumenty OSN a orgánov štátnej správy Slovenskej republiky a štatistické údaje týkajúce sa dosahovania Miléniových rozvojových cieľov a Cieľov udržateľného rozvoja v celosvetovom meradle a v Slovenskej republike.

1 Miléniové rozvojové ciele

Na Miléniovom samite OSN, ktorý sa konal 6. – 8. septembra 2000 v New Yorku sa vrcholní predstavitelia 189 členských štátov Organizácie Spojených národov uzniesli na potrebe spoločného úsilia smerujúceho k rozvoju. Námetom pre vypracovanie spoločných cieľov bola správa vtedajšieho generálneho tajomníka OSN Kofiho Annana pod názvom *We The Peoples*² vydaná v marci roku 2000 zameraná na úlohy OSN v 21. storočí. Miléniová deklarácia³ prijatá na samite predstavuje základ, na ktorom bola postavená rozvojová agenda známa ako Miléniové rozvojové ciele. Miléniové rozvojové ciele (MDGs – *Millennium Development Goals*) sú súborom 8 cieľov zameraných na zlepšenie života svetovej populácie zameraním sa na problémy, ktoré sú najzávažnejšie, čiže na hlad, chudobu, choroby či rodovú nerovnosť. Ciele boli ďalej rozpracované a v roku 2005 na Svetovom samite⁴ medzinárodné spoločenstvo potvrdilo záväzok v podobe 8 cieľov, 21 zámerov a 60 merateľných indikátorov.⁵ Stanovené ciele mali byť naplnené do konca roku 2015.

Rozvojová agenda OSN v podobe Miléniových rozvojových cieľov a koordinovaného postupu bola novým prvkom charakteristickým pre začínajúce tisícročie, tento postup však medzi odborníkmi vyvolal rôzne reakcie. Napríklad J. Vandemoortele⁶ či J. Sachs a J. McArthur⁷ považujú Miléniové rozvojové ciele za realistické a naplniteľné za predpokladu, že krajiny vyvinú dostatočné úsilie. Na druhej strane S. Klasen a S. Lange⁸ a M. Clemens, C. Kenny a T. Moss⁹ považujú ciele za nerealistické a nedosiahnuteľné pre najchudobnejšie štáty. Podobný postoj majú aj M. Keyzer a L. van Wesenbeeck¹⁰ a tiež známy kritik rozvojovej pomoci W. Easterly.¹¹ Títo považujú ciele rovnako za nedosiahnuteľné a vnímajú ich ako nástroj na zvýšenie záujmu širokej verejnosti o otázky rozvojovej pomoci.

Počas trvania 15-ročného obdobia, za ktoré mali byť dosiahnuté vytýčené ciele zasiahla ekonomiky sveta globálna finančná a hospodárska kríza, ktorá mala v mnohých krajinách vplyv na sledované ukazovatele, ale najmä na objem poskytovanej rozvojovej pomoci z rozvinutých štátov. Táto skutočnosť pribrzdila napredovanie Miléniových rozvojových cieľov a prispela k neúspechu v niektorých zámeroch. Niektoré ukazovatele boli však vnímané ako nedosiahnuteľné už pred vypuknutím krízy.¹²

Správa¹³ o výsledkoch Miléniových rozvojových cieľov ponúka nejednoznačný obraz pozostávajúci z čiastkových úspechov v niektorých ukazovateľoch. Za najväčší úspech miléniovej rozvojovej agendy sa považuje dosiahnutie zámeru 1.A Znížiť podiel ľudí žijúcich v extrémnej chudobe o polovicu medzi rokmi 1990 a 2015. Tento zámer bol dokonca významne prekročený, keďže podiel sa znížil zo 47 % na 14 %. Takmer sa podarilo dosiahnuť aj cieľ zníženia podielu podvyživenej populácie na polovicu. Napriek výraznému pokroku sa nepodarilo dosiahnuť univerzálne primárne vzdelanie, zlepšila sa však rodová rovnosť. Detská úmrtnosť bola znížená o polovicu (zámerom bolo zníženie o 2/3) a úmrtnosť matiek klesla o 45 % (zámerom bolo zníženie o 75 %). Podarilo sa znížiť úmrtnosť

² KOFI, A. A. (2000): *We The Peoples – The Role of the United Nations in the 21st Century*.

³ A/RES/55/2: *United Nations Millennium Declaration*.

⁴ A/RES/60/1: *2005 World Summit Outcome*.

⁵ UN-NGLS. (2010): *MDG Targets and Indicators*.

⁶ VANDEMOORTELE, J. (2002): *Are the MDGs feasible?*

⁷ SACHS, J. D. – MCARTHUR, J. W. (2005): *The Millennium Project: a plan for meeting the Millennium Development Goals*.

⁸ KLASSEN, S. - LANGE, S. (2011): *Getting Progress Right: Measuring Progress Towards the MDGs Against Historical Trends*, Courant Research Centre: *Poverty, Equity and Growth - Discussion Papers 87*.

⁹ CLEMENS, M. A. – KENNY, C. J. – MOSS, T. J. (2007): *The Trouble with the MDGs: Confronting Expectations of Aid and Development Success*.

¹⁰ KEYZER, M. – VAN WESENBEECK, L. (2009): *The Poorest and Hungry: Assessments, Analyses, and Actions*, s. 493-501.

¹¹ EASTERLY, W. (2009): *How the Millennium Development Goals are Unfair to Africa*.

¹² HOGAN, M. C., et al. (2010): *Maternal mortality for 181 countries, 1980–2008: a systematic analysis of progress towards Millennium Development Goal 5*.

¹³ UN. (2015): *The Millennium Development Goals Report 2015*.

na AIDS, maláriu a tuberkulózu a zlepšiť prístup k liečbe a vakcinácii. V oblasti prístupu k pitnej vode a sanitácii sa stanovené ciele podarilo dosiahnuť v 77 krajinách. Počas trvania Miléniových rozvojových cieľov sa tiež výrazne zvýšil objem poskytovanej rozvojovej pomoci, hoci iba 5 rozvinutých štátov dosahuje cieľ OSN¹⁴ poskytovať 0,7 % HNP¹⁵ na rozvojovú pomoc.

2 Ciele udržateľného rozvoja

Už v roku 2012, teda viac ako tri roky pred uplynutím termínu pre dosiahnutie zámerov týkajúcich sa Miléniových rozvojových cieľov bol prijatý plán pre pokračovanie globálnej rozvojovej agendy aj po roku 2015. Rezolúcia¹⁶ prijatá na Konferencii OSN o udržateľnom rozvoji prichádza s označením Ciele udržateľného rozvoja (SDGs – *Sustainable Development Goals*). Následne bola vytvorená pracovná skupina,¹⁷ ktorej práca priniesla výsledok v podobe sedemnástich Cieľov udržateľného rozvoja. Tento postup znamenal začlenením oveľa väčšieho počtu aktérov do vypracovania cieľov ako v prípade MDGs. Ciele udržateľného rozvoja boli prijaté 25. septembra 2015 na 70. Valnom zhromaždení OSN v New Yorku.¹⁸ Súčasťou nového plánu globálneho rozvoja je okrem 17 cieľov aj 169 zámerov a 232 merateľných ukazovateľov.¹⁹ Agenda 2030 je založená na piatich pilieroch: ľudia, planéta, prosperita, mier a partnerstvo (5 P – *people, planet, prosperity, peace, partnership*). Ciele udržateľného rozvoja sú podľa rezolúcie univerzálne, orientované na rozvoj a navzájom prepojené.

Agenda 2030 čiastočne nadväzuje na Miléniové rozvojové ciele, preberá ich indikátory a zámery sú ambicióznejšie. Niektoré ciele boli výrazne rozšírené a rozpracované do niekoľkých cieľov, a to najmä v prípade cieľa týkajúceho sa environmentálnej udržateľnosti. Medzi dvoma skupinami cieľov nie je možné jednoznačne porovnať, ktoré ciele sú nadväzujúce, a ktoré sú celkom nové. Miléniové rozvojové ciele a Ciele udržateľného rozvoja sú uvedené v Tabuľke 1 a Tabuľke 2.

Tabuľka 1 Miléniové rozvojové ciele

1. Odstrániť extrémnu chudobu a hlad
2. Dosiahnuť univerzálne základné vzdelanie
3. Podporiť rodovú rovnosť a posilniť postavenie žien
4. Znížiť detskú úmrtnosť
5. Zlepšiť zdravie matiek
6. Bojovať proti HIV/AIDS, malárii a ďalším chorobám
7. Zabezpečiť environmentálnu udržateľnosť
8. Rozvíjať globálne partnerstvo pre rozvoj

Prameň: UNIS. (2017): Miléniové rozvojové ciele.

Tabuľka 2 Ciele udržateľného rozvoja

1. Odstrániť chudobu všade, vo všetkých formách
2. Odstrániť hlad, zabezpečiť potravinovú bezpečnosť a zlepšenie výživy a podporovať udržateľné poľnohospodárstvo
3. Zabezpečiť zdravý život a podporovať blahobyt pre všetkých a v každom veku
4. Zabezpečiť pre všetkých kvalitné a celoživotné vzdelávanie
5. Dosiahnuť rodovú rovnosť a posilniť postavenie všetkých žien a dievčat
6. Zabezpečiť zdravý život a podporovať kvalitu života pre všetkých
7. Zabezpečiť dostupnosť a udržateľný manažment vodných zdrojov a sanitáciu pre všetkých
8. Zabezpečiť prístup k finančne dostupnej, spoľahlivej, udržateľnej a modernej energii pre všetkých
9. Zabezpečiť trvalý, inkluzívny a udržateľný ekonomický rast, plnú a produktívnu zamestnanosť a slušnú prácu pre všetkých
10. Budovať spoľahlivú infraštruktúru, zabezpečiť udržateľnú industrializáciu a podnecovať inovácie

¹⁴ HLAVOVÁ, N. (2014): *Rozvojová politika EÚ po rozšírení.*

¹⁵ Hrubý národný príjem.

¹⁶ A/RES/66/288: *The future we want.*

¹⁷ A/67/L.48/Rev.1: *Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals.*

¹⁸ A/70/L.1: *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.*

¹⁹ UNSTATS. (2017): *Revised list of global Sustainable Development Goal indicators.*

11. Znížiť nerovnosť v jednotlivých krajinách a medzi krajinami
12. Vytvárať inkluzívne, bezpečné, spoľahlivé a udržateľné mestá a ľudské sídla
13. Zabezpečiť udržateľnosť spotreby a výroby
14. Vytvoriť plán boja proti klimatickým zmenám a ich dopadom
15. Zachovať a udržateľne využívať oceány, moria a morské zdroje pre udržateľný rozvoj
16. Ochranovať, obnovovať a zachovávať udržateľné využívanie ekosystémov, udržateľne spravovať lesy, bojovať proti dezertifikácii a zvrátiť degradáciu pôdy a stratu biodiverzity
17. Posilniť prostriedky na implementáciu a revitalizovať globálne partnerstvo pre udržateľný rozvoj

Prameň: UNIS. (2017): Ciele udržateľného rozvoja.

Pri celkovom porovnaní dvoch skupín cieľov a ich zámerov je však možné pozorovať určité tendencie. Jednou z hlavných črt Agendy 2030 je univerzálnosť. Práve univerzálnosť cieľov, a teda ich aplikovateľnosť na všetky krajiny sveta je najvýraznejšou odlišnosťou od Miléniových rozvojových cieľov, ktoré boli aplikovateľné predovšetkým na rozvojové krajiny. Rozsah oblastí zakotvených v Agende 2030 si bude tiež vyžadovať väčšie množstvo finančných prostriedkov ako prvá skupina cieľov. Podľa odhadov bude dosiahnutie 17 cieľov stáť asi 3,3 až 4,5 biliónov USD ročne.²⁰ Táto suma zahŕňa okrem rozvojovej pomoci aj investície v rozvinutých krajinách.

Podobne ako v prípade Miléniových rozvojových cieľov, aj Ciele udržateľného rozvoja boli od ich vzniku podrobované skúmaniu odborníkov a hodnotené z hľadiska efektívnosti, opodstatnenosti a technickej či ekonomickej uskutočniteľnosti.

S. Uhlenbrook, A. Ortigara a L. Minelli²¹ upozorňujú na potrebu vedeckého prístupu k plánovaniu naplnenia cieľov, ktorého dôležitosť je zvýraznená vzájomným prepojením medzi jednotlivými cieľmi. Z pohľadu vedcov zaoberajúcich sa vodnými zdrojmi upozorňujú, že veda v tejto oblasti môže pomôcť dosiahnuť nielen SDG 6: Zabezpečiť dostupnosť a udržateľný manažment vodných zdrojov a sanitáciu pre všetkých, ale významne prispieje aj naplneniu ďalších cieľov. Rovnako G. Gratzler a W. S. Keeton²² zdôrazňujú potrebu vedeckého prístupu a vzájomnú prepojenosť cieľov, avšak z pohľadu udržateľného manažmentu lesov. W. Colglazier²³ navrhol zapracovanie nutnosti vedeckého prístupu a prepojenosti na vedu, technológie a inovácie do oficiálnych dokumentov slúžiacich ako podklad pre národné stratégie. Inovácie pritom nemusia predstavovať nové technológie či vynálezy, ale môžu mať aj podobu inovácie podnikateľského modelu.²⁴ D. K. Joshi, B. B. Hughes a T. D. Sisk²⁵ predpokladajú zlepšovanie bezpečnosti v celosvetovom meradle v najbližších 50 rokoch, nabádajú však k akcelerácii pokroku prostredníctvom zavedenia rozvojových politík zameraných na najchudobnejšie vrstvy obyvateľstva. Takýto krok by podľa nich významne prispel naplneniu Agendy 2030. T. Hák, S. Janoušková a B. Moldan²⁶ upozorňujú na dôležitosť zvolenia správnych indikátorov, a to tak aby boli vedecky relevantné a dobre komunikovateľné širšej verejnosti. Splnenie týchto predpokladov je súčasťou kritérií pre označenie cieľov skratkou SMART, a teda označenia cieľov za špecifické, merateľné, priraditeľné, realistické

²⁰ MAASHO, A. (2015): *U.N. conference agrees on plan to finance development goals.*

²¹ UHLENBROOK, S. - ORTIGARA, A. - MINELLI, L. (2017): *Water Sciences-Connecting the dots to achieve the 2030 Agenda for Sustainable Development.*

²² GRATZER, G. - KEETON, W. S. (2017): *Mountain Forests and Sustainable Development: The Potential for Achieving the United Nations' 2030 Agenda.*

²³ COLGLAZIER, W. (2015): *Sustainable development agenda: 2030.*

²⁴ ZAGORŠEK, B. - SLÁVIK, S. (2017): *How Can Strategy Influence the Internal Nature of Business Model?*

²⁵ JOSHI, D. K. - HUGHES, B. B. - SISK, T. D. (2015): *Improving governance for the post-2015 sustainable development goals: scenario forecasting the next 50 years.*

²⁶ HÁK, T. - JANOUŠKOVÁ, S. - MOLDAN, B. (2016): *Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators.*

a časovo ohraničené. Pre MDGs aj SDGs platí, že im chýba priraditeľnosť a realističnosť nie je jednoznačná.²⁷

Ciele udržateľného rozvoja sa prirodzene nevyhli kritike. Podľa B. Deacona²⁸ ciele nevyžívajú potenciál zlepšiť globálne sociálne práva a práve naopak sa vracajú k väčšej úlohe jednotlivých štátov v tejto oblasti., čo považuje za negatívny vývoj. Kritika Agendy 2030 od T. Poggeho a M. Senguptu²⁹ sa týka troch oblastí: neambicióznosť, nedostatočný dôraz na znižovanie nerovností a neurčenie zodpovedných osôb za plnenie cieľov.

Podobne ako pri Miléniových rozvojových cieľoch, aj prijatie Cieľov udržateľného rozvoja v roku 2015 vyvolalo veľké množstvo rôznych reakcií. Hodnotenia novej rozvojovej agendy boli v tomto prípade obohatené o porovnanie s Miléniovými rozvojovými cieľmi a tým, ako sa ich podarilo, resp. nepodarilo naplniť. Hoci existuje voči globálnej rozvojovej agende realizovanej pod patronátom OSN množstvo výhrad, odborníci sa zhodujú na tom, že ciele mali a majú pozitívny dopad na šírenie myšlienky potreby globálneho postupu pre lepší život ľuďstva.

3 Agenda 2030 na Slovensku

Značná časť zodpovednosti za úspech cieľov leží v rukách vlád jednotlivých signatárov, ktorých úlohou je pretaviť 17 Cieľov udržateľného rozvoja do národných stratégií. Jednou zo signatárskych krajín je aj Slovenská republika, a teda je úlohou predstaviteľov štátu, aby prijatú rozvojovú agendu implementovali.

V Slovenskej republike je implementácia Cieľov udržateľného rozvoja rozdelená medzi Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR (medzinárodná implementácia) a Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu (vnútroštátna implementácia).³⁰ Obe organizačné zložky vypracovali dokumenty opisujúce postup implementácie Agendy 2030. Na medzinárodnej úrovni ide o Konceptiu implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí, ktorá bola schválená Vládou SR 11. januára 2017. Neskôr, 24. júla 2017 bol schválený Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030. Práve tento dokument obsahuje tiež zámer vytvoriť Radu vlády SR pre Agendu 2030. Rada má podľa štatútu³¹ 27 stálych a nestálych členov, vrátane predsedu, podpredsedu a tajomníka. Predsedom Rady je podpredseda vlády SR pre investície a informatizáciu, podpredsedom je minister zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Členmi Rady sú ministri, predstavitelia štátnych inštitúcií a mimovládnych organizácií. Práve spolupráca s mimovládnyimi organizáciami je typická aj pre samotné orgány OSN.³²

Na medzinárodnej úrovni je podľa Konceptie³³ Agenda 2030 príležitosťou pre budovanie pozície Slovenska v zahraničí, na čo je však potrebné definovať víziu pôsobenia Slovenska na medzinárodnej úrovni identifikáciou našich silných stránok a oblastí, kde vieme ponúknuť najväčšiu pridanú hodnotu. Konceptia sa venuje všetkým 17 cieľom a odporúča aktivity, ktoré by mala Slovenská republika uskutočniť na medzinárodnej úrovni pre dosiahnutie cieľov Agendy 2030.

Pre odstránenie chudoby sa majú orgány štátu snažiť o mobilizáciu súkromných zdrojov a spoluprácu s rozvojovými krajinami pri tvorbe ich politík, možnosti Slovenska pri odstraňovaní chudoby sú však obmedzené. Potravinová bezpečnosť je jednou z prioritných oblastí Slovenska v bilaterálnej rozvojovej spolupráci, kde podporuje výskum v tejto oblasti a tiež bezcolný prístup poľnohospodárskych produktov z najmenej rozvinutých štátov na trhy

²⁷ HLAVOVÁ, N. (2015): *Komparácia Miléniových rozvojových cieľov a Udržateľných rozvojových cieľov.*

²⁸ DEACON, B. (2016): *Assessing the SDGs from the point of view of global social governance.*

²⁹ POGGE, T. - SENGUPTA, M. (2016): *Assessing the sustainable development goals from a human rights perspective.*

³⁰ Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. (2017): *Agenda 2030.*

³¹ Vláda SR. (2017): *Štatút Rady vlády Slovenskej republiky pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj.*

³² JEBAVÁ, J. (2017) *Faktory zapojování nevládních organizací do OSN.*

³³ Vláda SR. (2017): *Konceptia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí.*

vyspelých štátov. Slovensko už v súčasnosti venuje v rámci rozvojovej agendy veľkú pozornosť poskytovaniu zdravotnej starostlivosti, pre naplnenie tretieho cieľa však plánuje zvýšiť svoju angažovanosť v Svetovej zdravotníckej organizácii. Podobne budú pokračovať aj aktivity rozvojových pracovníkov v oblasti vzdelávania, mala by sa však zintenzívniť aj výmena pedagógov a študentov s rozvojovými krajinami. Pre dosiahnutie rodovej rovnosti Slovensko považuje za potrebné zaviesť ukazovatele presadzovania rodovej rovnosti do každého projektu rozvojovej spolupráce a posilniť ekonomické postavenie žien a aj ich politickú angažovanosť. V oblasti manažmentu vodných zdrojov môže byť Slovensko významným partnerom na vedeckej úrovni pri efektívnom využívaní vodných zdrojov, a tiež na diplomatickej úrovni so skúsenosťami so správou cezhraničných podzemných vodných zdrojov a vodných tokov. Aktivity v oblasti energetickej politiky budú smerovať najmä do vedeckej spolupráce a prenosu skúseností s dôrazom na záväzky vyplývajúce z Parížskej dohody. V oblasti podpory ekonomického rastu Slovensko prenecháva iniciatívu na európskej úrovni, avšak podporí zapojenie slovenských podnikov do Externého investičného plánu EÚ. Dôraz pri rozvojovej politike kladie Slovensko na digitalizáciu, ktorej šírenie chce podporiť prostredníctvom spolupráce medzi univerzitami a výskumnými centrami. V medzinárodnom meradle bude nástrojom dosahovania inklúzie pretrvávajúca podpora posilnenia postavenia rozvojových štátov v štruktúrach OSN a WTO. V oblasti udržateľného rozvoja miest môže Slovensko ponúknuť skúsenosti s plánovaním mestských sídiel. Zvýšiť by sa mala aj aktivita v oblasti ochrany svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Pre posilnenie povedomia o udržateľnej výrobe a spotrebe plánuje tieto aspekty Slovensko zahrnúť do programov bilaterálnej rozvojovej pomoci. Prioritou Slovenska na medzinárodnom poli je rešpektovanie základných práv a slobôd, demokratické procesy a inštitúcie, budovanie právneho štátu a reforma bezpečnostného sektora. V poslednom bode Slovensko plánuje zvýšiť podiel oficiálnej rozvojovej pomoci na HND a zvýšiť aj zapojenie súkromného sektora.

V Koncepcii implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí sa napriek odhodlaniu dosahovať ciele Slovensko hlási k navýšeniu financovania iba v dvoch cieľoch. Ide o podporu výskumu v oblasti odstraňovania hladu vyhlásením osobitnej grantovej výzvy pre podnikateľov a plán navýšenia oficiálnej rozvojovej pomoci na úroveň 0,33 % HND do roku 2030. V ostatných cieľoch žiadne finančné záväzky nie sú uvedené.

Monitorovanie pokroku v zavádzaní Agendy 2030 prenecháva Koncepcia na rozhodnutí vnútroštátnej implementácie, očakáva ale, že prvé hodnotenie prebehne najneskôr na konci roku 2019.

Podľa dokumentu *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030*³⁴ sa implementácia rozvojovej agendy OSN bude na Slovensku opierať o 10 princípov: princíp trvalosti, princíp dlhodobosti a viacgeneračnosti, princíp nedeliteľnosti, princíp koherencie politík pre udržateľný rozvoj, princíp vertikálnych synergií, princíp celovládneho prístupu, princíp osvojenia si, princíp otvoreného vládnutia, princíp rozhodovania na základe dôkazov a princíp hodnoty za peniaze.

Inštitucionálne zabezpečenie Agendy 2030 je pod správou Rady vlády pre Agendu 2030, potrebná je však podpora zo strany Vlády SR a Národnej rady SR. Technickú podporu Rady bude zabezpečovať Pracovná skupina pre Agendu 2030 a Národný investičný plán, ktorá bude priamo podriadená Rade a bude mať medzirezortný charakter. Národný investičný plán definuje kľúčové projekty pre dosiahnutie rozvojových cieľov Slovenska. Podľa potreby budú tiež zriadené expertné skupiny so zastúpením odborníkov z rôznych oblastí spoločenského života.

³⁴ Vláda SR. (2017): *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030*.

Pre integráciu Agendy 2030 do verejných politík v SR je podľa dokumentu najvhodnejším spôsobom vytvorenie nového strategického rámca. Implementácia Agendy 2030 má na Slovensku prebiehať v piatich nadväzujúcich krokoch s určenými termínmi:

1. Určenie národných priorít
2. Vymedzenie konkrétnych merateľných strategických cieľov a indikátorov pre každú národnú prioritu
3. Zabezpečenie financovania
4. Zavedenie participatívnych prvkov
5. Monitorovanie a prípadná revízia

Slovensko v implementácii Agendy 2030 zaostáva za rozvinutými štátmi, preto dokument navrhuje pre krátkosť času do roku 2030 nastaviť časový horizont národnej vízie do roku 2050. Proces určovania národných priorít by mal byť participatívny, inkluzívny, otvorený a transparentný a mal by obsahovať regionálne aspekty.

Pri určovaní merateľných cieľov a indikátorov bude Rada vychádzať z troch zdrojov, a to z Agendy 2030, z medzinárodných zmlúv, noriem a záväzkov a z vlastných priorít. Príprava národných priorít, cieľov a indikátorov bude predovšetkým v kompetencii Rady vlády pre Agendu 2030. Tieto budú následne predložené na schválenie Vláde SR do konca mája 2018 a následne aj Národnej rade SR.

Návrh sa venuje tiež finančnému krytiu implementácie Agendy 2030, avšak iba veľmi všeobecne. Výzvou pre SR bude v tejto oblasti zapojenie súkromného sektora, tak ako to uvádza aj výsledný dokument zo samitu v Addis Abebe v júla 2015. Pre dosiahnutie rozvojových cieľov bude potrebné zefektívniť financovanie zo štátneho rozpočtu, ale aj realokovať existujúce zdroje, keďže doterajšie financovanie z prostriedkov Európskej únie bude po roku 2020 obmedzené.

Pre úspešnú implementáciu Agendy 2030 je potrebné zapojenie širokej škály aktérov vrátane verejnosti. Z tohto dôvodu navrhujú autori dokumentu vytvorenie internetového portálu a mobilnej aplikácie, na šírenie informácií o Agende 2030 a možnostiach individuálneho a kolektívneho podieľania sa na jej cieľoch. Okrem toho by mali vzniknúť formy podpory lokálnych projektov na podporu Cieľov udržateľného rozvoja, ako napríklad mikrogranty, mentoring a certifikácia ako motivačný nástroj.

Súčasťou každého plánu je nevyhnutne aj monitorovanie a hodnotenie jeho dosiahnutia. Výsledky členských štátov OSN sa prezentujú na Politickom fóre na vysokej úrovni, kde máme za cieľ prezentovať výsledky po prvý krát v júli 2018. Navrhovaný hodnotiaci rámec má dva cykly, dvojročný a naviazaný na koniec vládneho cyklu (približne štvorročný). V dvojročnom hodnotiacom rámci Úrad podpredsedu vlády predloží hodnotiacu správu Vláde SR, ktorá ju následne predloží Národnej rade SR, ktorá môže podať návrhy na zlepšenie. Správa bude tiež prerokovaná na konferencii za účasti expertov z akademického a mimovládneho sektora. Správa a návrhy na úpravu budú zapracované do štátneho rozpočtu a následne do finančných a akčných plánov jednotlivých ministerstiev. Pri druhom hodnotiacom cykle Úrad podpredsedu vlády spolu s Expertnou skupinou pre indikátory a monitorovanie vypracuje hodnotiacu správu, ktorú následne zverejní. Na základe správy sa preskúma relevantnosť národných priorít, resp. sa navrhne ich revízia. Celkové zhodnotenie implementácie Agendy 2030 na Slovensku prebehne na konci mája 2031.

Záver

V príspevku „Ciele udržateľného rozvoja na Slovensku“ hodnotíme aktuálny stav implementácie Agendy 2030 takmer dva roky po jej vstupe do platnosti na začiatku roka 2016. Aktuálny stav implementácie hodnotíme na základe oficiálnych dokumentov, ktoré k tejto problematike predložili slovenské inštitúcie zodpovedné za implementáciu rozvojovej agendy do vnútornej a vonkajšej politiky Slovenskej republiky.

V úvodnej časti článku predstavujeme vývoj globálnej rozvojovej agendy na pôde Organizácie Spojených národov po roku 2000. Set ôsmich Miléniových rozvojových cieľov bol v roku 2015 uzavretý a bolo potrebné zostaviť nový plán smerovania globálneho rozvoja. Od roku 2016 sú v platnosti Ciele udržateľného rozvoja, ktoré má medzinárodné spoločenstvo dosiahnuť do roku 2030. Prvá časť práce sa preto venuje aj porovnaniu rozvojovej agendy z roku 2000 s Agendou 2030.

Slovenská republika ako členský štát OSN podpísala Miléniovú deklaráciu, a tiež Rezolúciu z roku 2015 s Cieľmi udržateľného rozvoja. Tie sú v porovnaní s predchádzajúcimi cieľmi univerzálne, a teda zamerané na rozvoj vo všetkých krajinách sveta, bez ohľadu na úroveň rozvoja. Pre Slovensko teda z Agendy 2030 vyplýva záväzok implementovať relevantné ciele v domácej aj zahraničnej politike.

Za implementáciu Agendy 2030 v zahraničnej politike je zodpovedné Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré vydalo dokument Konceptia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí. Slovensko by sa malo v tejto oblasti sústrediť na rozvojovú spoluprácu v sektoroch, v ktorých má Slovensko komparatívnu výhodu a môže si týmto spôsobom budovať svoje meno v zahraničí. V dokumente sa tiež hlásime k záväzkom vyplývajúcim z Parížskej dohody a k ďalším medzinárodným záväzkom. Jedným z nich je aj deklarovanie snahy o navýšenie objemu poskytovanej rozvojovej pomoci na 0,33 % HND do roku 2030. Dôraz je kladený najmä na silnú pozíciu Slovenska v oblasti všetkých aspektov spravovania vodných zdrojov.

Vnútroštátna implementácia je v kompetencii Úradu podpredsedu vlády pre investície a informatizáciu a aktuálne je spracovaná v podobe Návrhu postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030. Dokument navrhuje zriadenie Rady vlády SR pre Agendu 2030 a ďalších expertných skupín. Implementácia má prebiehať v piatich krokoch, z ktorých prvé dva, určenie priorít, cieľov a indikátorov, majú byť dokončené do mája 2018. Prvé hodnotenie je naplánované na júl 2018, finálne hodnotenie prebehne v máji 2031.

Slovenská republika takmer dva roky po vstupe Cieľov udržateľného rozvoja teda nemá definované národné priority, ciele ani indikátory merania ich naplnenia. Výsledkom doterajšej implementácie je vytvorenie organizačnej štruktúry tohto procesu. Z doterajších dokumentov však nie je jasné, nakoľko jednotlivé ministerstvá zapoja Agendu 2030 do svojich aktivít. V dokumentoch tiež chýba jasné rozhodnutie nájsť finančné krytie pre dosiahnutie Cieľov udržateľného rozvoja.

Na dosiahnutie cieľov vyplývajúcich z Agendy 2030 má Slovensko príležitosť až do konca roku 2030, preto je možné doterajšie zaostávanie dobehnúť. Vzhľadom na súčasný stav implementácie však zatiaľ nemožno hodnotiť, nakoľko ambiciózne sa Slovensko k národným Cieľom udržateľného rozvoja postaví.

Použitá literatúra:

1. A/67/L.48/Rev.1: *Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals*. 15. januára 2013.
2. A/70/L.1: *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. 25. septembra 2015.
3. A/RES/55/2: *United Nations Millennium Declaration*. 18. septembra 2000.
4. A/RES/60/1: *2005 World Summit Outcome*. 16. septembra 2005.
5. A/RES/66/288: *The future we want*. 27. júla 2012.
6. CLEMENS, M. A. – KENNY, C. J. – MOSS, T. J. (2007): The Trouble with the MDGs: Confronting Expectations of Aid and Development Success. In: *World Development*, 2007, roč. 35, č. 5, s. 735–751.

7. COLGLAZIER, W. (2015): Sustainable development agenda: 2030. In: *Science*, 2015, roč. 349, č. 6252, s. 1048-1050.
8. DEACON, B. (2016): Assessing the SDGs from the point of view of global social governance. In: *Journal of International and Comparative Social Policy*, 2016, roč. 32, č. 2, s. 116-130.
9. EASTERLY, W. (2009): How the Millennium Development Goals are Unfair to Africa. In: *World Development*, 2007, roč. 37, č. 1, s. 26–35.
10. GRATZER, G. - KEETON, W. S. (2017): Mountain Forests and Sustainable Development: The Potential for Achieving the United Nations' 2030 Agenda. In: *Mountain Research and Development*, 2017, roč. 37, č. 3, s. 246-253.
11. HÁK, T. - JANOUŠKOVÁ, S. - MOLDAN, B. (2016): Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators. In: *Ecological Indicators*, 2016, č. 60, s. 565-573.
12. HLAVOVÁ, N. (2014): Rozvojová politika EÚ po rozšírení. In: *Desať rokov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii : ekonomické, politické a právne aspekty*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2014. ISBN 978-80-225-3979-1. S. 59-66.
13. HLAVOVÁ, N. (2015): Komparácia miléniových cieľov a udržateľných rozvojových cieľov. In: *Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2015*. Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, 2015. ISBN 978-80-225-4099-5. S. 150-156.
14. HOGAN, Margaret C., et al. Maternal mortality for 181 countries, 1980–2008: a systematic analysis of progress towards Millennium Development Goal 5. In: *The Lancet*, 2010, roč. 375, č. 9726, s. 1609-1623.
15. JEBAVÁ, J. (2017) Faktory zapojování nevládních organizací do OSN. In: *Medzinárodné Vzťahy*, 2017, roč. 15, č. 2, s. 121-153.
16. JOSHI, D. K. - HUGHES, B. B. - SISK, T. D. (2015): Improving governance for the post-2015 sustainable development goals: scenario forecasting the next 50 years. In: *World Development*, 2015, č. 70, s. 286-302.
17. KEYZER, M. – VAN WESENBEECK, L. (2009): *The Poorest and Hungry: Assessments, Analyses, and Actions*. Washington D.C.: International Food Policy Research Institute, 2009. ISBN 978-0-89629-660-2.
18. KLASSEN, S. - LANGE, S. (2011): Getting Progress Right: Measuring Progress Towards the MDGs Against Historical Trends, Courant Research Centre: Poverty, Equity and Growth - Discussion Papers 87. In: *Courant Research Centre PEG*, 2011, rev. 20. februára 2012.
19. KOFI, A. A. (2000): *We The Peoples – The Role of the United Nations in the 21st Century*. New York: United Nations, 2000. ISBN 92-1-100844-1. 80 s.
20. MAASHO, A. (2015): U.N. conference agrees on plan to finance development goals. [online]. In: *Reuters*, 16. 7. 2015. [Citované 17. 10. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.reuters.com/article/us-africa-development/u-n-conference-agrees-on-plan-to-finance-development-goals-idUSKCN0PQ21D20150716>.
21. POGGE, T. - SENGUPTA, M. (2016): Assessing the sustainable development goals from a human rights perspective. In: *Journal of International and Comparative Social Policy*, 2016, roč. 32, č. 2, s. 83-97.
22. SACHS, J. D. – MCARTHUR, J. W. (2005): The Millennium Project: a plan for meeting the Millennium Development Goals. In: *The Lancet*, 2005, č. 365, s. 347–353.
23. UHLENBROOK, S. - ORTIGARA, A. - MINELLI, L. (2017): Water Sciences-Connecting the dots to achieve the 2030 Agenda for Sustainable Development. In: *EGU General Assembly Conference Abstracts*, 2017, s. 18236.
24. UN. (2015): *The Millennium Development Goals Report 2015*. [online]. 2015. [Citované 15. 10. 2017.] Dostupné na internete:

- http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20Summary%20web_english.pdf. New York: United Nations, 2015.
25. UNIS. (2017): *Ciele udržateľného rozvoja*. [online]. 2017. [Citované 16. 10. 2017.] Dostupné na internete: http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/sustainable_development_goals.html#MoreInfo.
 26. UNIS. (2017): *Miléniové rozvojové ciele*. [online]. 2017. [Citované 16. 10. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/topics/2013/mdg.html>.
 27. UN-NGLS. (2010): *MDG Targets and Indicators*. [online]. 2010. [Citované 15. 10. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.un-ngls.org/index.php/background-mgd10/1386-mdg-targets-and-indicators>.
 28. UNSTATS. (2017): *Revised list of global Sustainable Development Goal indicators*. [online]. 2017. [Citované 19. 10. 2017.] Dostupné na internete: <https://unstats.un.org/sdgs/indicators/Official%20Revised%20List%20of%20global%20SDG%20indicators.pdf>.
 29. Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu. (2017): *Agenda 2030*. [online]. 2017. [Citované 19. 10. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.vicepremier.gov.sk/index.php/investicie/agenda-2030/index.html>.
 30. VANDEMOORTELE, J. (2002): *Are the MDGs feasible?* [online]. Jún 2002. [Citované 29. 5. 2017.] Dostupné na internete: http://www.socialwatch.org/sites/default/files/about/beirut_es/VANDERMOORTELE.pdf. New York: UNDP, 2002.
 31. Vláda SR. (2017): *Koncepcia implementácie Agendy 2030 v medzinárodnom prostredí*. [online]. 2017. [Citované 19. 10. 2017.] Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-205889?prefixFile=m_.
 32. Vláda SR. (2017): *Návrh postupu vnútroštátnej implementácie Agendy 2030*. [online]. 2017. [Citované 19. 10. 2017.] Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-211016?prefixFile=m_.
 33. Vláda SR. (2017): *Štatút Rady vlády Slovenskej republiky pre Agendu 2030 pre udržateľný rozvoj*. [online]. 2017. [Citované 19. 10. 2017.] Dostupné na internete: http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Mater-Dokum-211022?prefixFile=m_.
 34. ZAGORŠEK, B. - SLÁIK, Š. (2017): How Can Strategy Influence the Internal Nature of Business Model? In: *Journal of Applied Economic Sciences*, 2017, roč. 12, č. 4, s. 1080-1090.

Kontakt:

Ing. Natália Hlavová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: natalia.hlavova@euba.sk

K MORÁLNO-PRÁVNÝM ASPEKTOM SPRAVODLIVOSTI (HĽADANIE SPRAVODLIVOSTI)

Jarmila Chovancová

Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Šafárikovo námestie č. 6, P. O. Box 313,
810 00 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: jarmila.chovancova@flaw.uniba.sk

Abstrakt: Cieľom štúdie nie je len analýza pojmu spravodlivosti z morálno-právneho aspektu, ale aj analýza prístupu jednotlivých teoretikov k uvedenej hodnote, konkrétne odlišný prístup napríklad H. Kelsena, H. L. A. Harta, R. Dworkina, O. Weinbergera a ďalších súčasných autorov, ako R. Alexyho, J. Raza. Štúdia poukazuje na aktuálnosť problematiky spravodlivosti aj po roku 1989 v postkomunistických krajinách a na problém retributívnej spravodlivosti.

Kľúčové slová: spravodlivosť, nespravodlivosť, retributívna spravodlivosť, morálka, právna norma, právne pravidlo, právny princíp, princíp reciprocity, prirodzené právo, pozitívne právo, slušnosť, sloboda, zodpovednosť.

Abstract: The aim of this essay is not only the analyze of justice from moral and law aspect and also analyze understanding of some very important theoretic to this value, concretely for example H. Kelsen, H. L. A. Hart, R. Dworkin, O. Weinberger, and others, such as R. Alexy, J. Raz. This essay show actual problems of retributive justice in post-comunist countries after 1989.

Key words: justice, injustice, retributive justice moral, norm of law, law-principle, principle of reciprocity, natural law, positive law, equity, freedom, conscencious.

Úvod

„Každé právo je riešením konfliktov”

Gustav Radbruch

Predpokladom spravodlivého alebo nespravodlivého konania je aj otázka slobody a zodpovednosti. Samozrejme, že sloboda predpokladá konanie so znalosťou vecí, vedieť odkiaľ pokiaľ môžem, a kde už zasahujem do slobody iného. Tým sa však obsah slobody nevyčerpáva. Byť slobodný neznamená len konať so znalosťou vecí, ale možnosť voľby, mať možnosť vybrať si z viacerých alternatív. Súčasťou slobody je aj zodpovednosť, ktorej sa dnes všetci musíme učiť. Otázka zodpovednosti je však aj “achilovou päťou” slobody. Prečo? Jednoducho preto, že nie všetci vieme niesť zodpovednosť za naše rozhodovanie a konanie v prípade, že sa nerozhodneme správne alebo nekonáme korektné.

Týka sa to najmä vzťahu práva a spravodlivosti. Právo sa uskutočňuje v mene spravodlivosti a spravodlivosť chce byť v práve. Uvedený vzťah nie je taký jednoduchý a jednoznačný ako sa zdá. Práve na uvedenú komplikovanosť poukazuje aj predkladanie štúdia.

1 Pohľad na kritériá spravodlivosti historickou optikou

„Máme právo na skromnú spravodlivosť, ktorá bude spoločníčkou našich každodenných skutkov, spravodlivosť, pre ktorú „spravodlivé“ je prísne synonymné s „etické“ ... spravodlivosť, ktorá sa prejavuje ako morálny imperatív, pred ktorým sa nedá utiecť“. To je krédo snád každého človeka.

Podobné stanovisko zastával aj Klaus Adameit, ktorý reagoval na článok H. Kelsena „Problém spravodlivosti“, v ktorom Kelsen skúmal 16 formúl spravodlivostného hodnotenia, pričom jeho záver v tomto ohľade bol pesimistický, keď konštatoval, že sú, alebo obsahovo prázdne, alebo vedú k rôznym dôsledkom.

Samotný Adameit sa domnieva, že kto dnes premýšľa o spravodlivosti, stojí pred púšťou trosiek!

H. L. A. Hart¹ zastáva názor, že kým si nestanovíme aké podobnosti a aké rozdiely sú relevantné, zastane tvrdenie: „Posudzuj podobné prípady podobne“ – prázdnu formulou.

Medzi uvedenými stanoviskami určitým médiom je názor O. Weinbergera, ktorý konštatuje, že „formálna spravodlivosť spočíva na pojme formálnej rovnosti ... Tento princíp je obsahovo prázdny, a hodnotovo neutrálny, ale núti nás k stanoveniu diferencujúcich podmienok a následkov, čo je cesta k transparentnosti.

Podľa Petra Kollera² formálna spravodlivosť nie je úplne prázdna, pretože od nás požaduje, aby naše konanie podliehalo príkazu spravodlivosti, a aby sme si v našom správaní vytýčili relevantné správanie voči iným ľuďom, napr. rovnaké zaobchádzanie pred zákonom (princíp všeobecnosti zákona a rovnosti pred ním).

Spor, ktorý neutícha, a rieši problematiku obsahu spravodlivostných formúl, súvisí s polemikou, ktorá sa dotýka vzťahu medzi pojmami spravodlivosti a rovnosti – (v prirodzenoprávnej filozofii – napr. Radbruchova formula, ku ktorej sa ešte vrátíme, a v oblasti pozitívoprávneho myslenia sociologického zamerania, napr. Luhmannova téza:³ „spravodlivosť je symbolom pre kongruenciu generalizácie normatívnych očakávaní“. Ak si však položíme otázku, či môžeme spravodlivosť redukovať na rovnosť, máme možnosť vidieť rôzne možnosti, Aké?

V sociálnej filozofii je záporná odpoveď spätá najmä s utilitarizmom.

Tugendhat v „Prednáškach o etike“, konštatuje, že pojem spravodlivosti vyplýva z určitých predpokladov. Distribúcia dobier je spätá s hierarchiou. Ak by medzi subjektmi, ktoré si vymieňajú napríklad tovar, nebolo postavenie rovnosti, tak by nešlo o výmenu, ale o rozdeľovanie distribúciou. V tomto zmysle to A. F. von Hayek⁴ vyjadril pregnantne: „Pravidlá distributívnej spravodlivosti v rozdeľovaní, nemôžu byť pravidlami správania voči seberovným, ale musia byť pravidlami správania nadriadených voči podriadeným.“

Rovnosť vzniká ako produkt deľby práce a s ňou spätéj kompenzácie dobier. Nemožno utvoriť univerzálnu, ako aj jedinú mocenskú štruktúru. Členovia spoločnosti sú donútení ku kooperácii (kompenzovať dobrá), čím je daný jeden z dôvodov utvorenia paradigmy rovnosti (minimálne procedurálnej).

Reinhold Zippelius⁵ upozorňuje na iný dôvod, ktorým je súvislosť medzi rovnosťou a účelom práva – zabezpečenie vnútorného mieru v určitom spoločenstve. Zippelius sa opiera o Aristotelov príklad práva minojského kráľa, podľa ktorého „spravodlivý je nález, ak trpíš toľko, čo si spáchal.“

Aristoteles⁶ pri vysvetľovaní spravodlivosti nezastáva stanovisko právnika, ale etika. Pre Aristotela je spravodlivosť nielen vlastnosťou človeka, ale aj určitou normou, všeobecne platným zákonom, ktorému v podstate zodpovedá spravodlivé konanie. Keď hovoríme o spravodlivom, raz máme na zreteli pomer k zákonu, kým v iných situáciách chápeme pojem spravodlivého bez ohľadu na zákon. Zákonná spravodlivosť sa týka všetkých cností, ktoré zákon prikazuje zachovávať. Je podstatou jej zákon. Podstatou etickej spravodlivosti je

¹ HART, H. L. A.: Pojem práva. Praha, 2004, s. 41.

² KOLLER, P.: Theorie des Rechts. Wien, 1992, s. 29.

³ LUHMANN, N.: Právna sociológia, s. 31.

⁴ HAYEK, A. F.: Právo, zákonodarstvo, sloboda. II. diel. Praha, 1991.

⁵ ZIPPELIUS, R.: Právna filozofia. Mníchov, 2003, s. 39.

⁶ ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Bratislava, 2011, s. 133.

rovnosť, ktorá tvorí časť zákonného. Zákon a rovnosť však nie sú identické, lebo to, čo je proti zákonu, ešte nemusí byť nerovné, kým každá nerovnosť je protizákonná.

Spravodlivosť a právo, ako ich vykresľuje v Etike Nikomachovej, sú etickým ideálom, ktorých možnosť realizácie v empirickom svete si Aristoteles aj uvedomoval.

Pre Aristotela je dôležité určenie strednej spravodlivosti. Myslí sa tým určitá opatrnosť voči krajnostiam. Zlatá stredná cesta označuje hlavne kompromis protikladov. Dokáže usmerniť vývoj a tým do životného cyklu zapojiť činnosť. Vezmime si napríklad odvahu, a považujme ju za stred medzi zbabelosťou a opovážlivosťou. Odvaha sa stane činom, schopným vytvoriť jemný súlad a navyše, stáva sa sama oným súladom.

V tomto zmysle stredná cesta neznamena rovnováhu dosiahnutú zvonka, ale čin prichádzajúci z vnútra. Koncept strednej cesty Aristotelovi umožnil spojiť cnosť s myšlienkou a dokázať, že v morálke nie je nič náhodné. Človek má od prírody rozumovú schopnosť a morálku, a práve tieto danosti môže použiť aj na celkom protikladné účely. Preto človek bez morálky je podľa Aristotela najbezbožnejšou a najdivokejšou bytosťou.

Naproti tomu spravodlivosť je vlastná obci, lebo v nej vládne zákon a zákon rozhoduje o tom, čo je spravodlivé. „Zákonné právo je to, na obsahu ktorého pôvodne nezáleží, ktoré sa však stáva záväzným, len čo je stanovené.“

Pri reflexii toho, čo je právo (úcta k zákonu a v etickej rovine úcta k občianskej rovnosti) a bezprávie (nedbanie občianskej rovnosti) uvádza: „... spravodlivé konanie je stredom medzi „bezprávie páchať“ a „bezprávie znášať“.“⁷ Lebo jedno znamená, že máme príliš mnoho, druhé, že máme príliš málo. Spravodlivosť je, pretože určuje strednú hodnotu, nespravodlivosť sa však vzťahuje na krajnosti.

V základe Aristotelovej koncepcie etickej spravodlivosti je rovnosť, chápaná dvojakým spôsobom: ako rovnováha, t. j. ako rešpektovanie daného pokojného stavu a tiež ako rovnosť rozdeľovania.

Diortická spravodlivosť upravuje vzájomné vzťahy medzi jednotlivcami. Tieto môžu mať dvojakú povahu. Môže ísť o dobrovoľné vzťahy, ktoré vznikajú v súvislosti s uzatváraním rôznych dohôd založených na vôli zmluvných strán. Môže však ísť aj o nedobrovoľné vzťahy, ktoré vznikajú buď tajne (napr. pri krádeži, cudzoložstve), alebo násilne (napr. pri zabití, lúpeži, ublížení na cti).

Diortická spravodlivosť spočíva v tom, že ten, kto bezprávne poruší pokojný stav vo vzťahu k inému, musí ho obnoviť (príp. odškodnením toho, kto utrpel ujmu). Základným princípom diortickej spravodlivosti je reštitúcia in integrum, resp. ekvivalentná (plná) náhrada. Príkladom tejto spravodlivosti je povinnosť nahradiť škodu. Ak spôsobil niekto škodu inému tým, že neoprávnene zmenšil jeho majetok x o časť y , teda na stav $x - y$, je spravodlivé od neho požadovať, aby obnovil pôvodný stav x , a to takým spôsobom, že mu y poskytne in natura alebo v peniazoch zo svojho majetku. V tomto prípade ide o aritmetickú úmeru: „Zákon tu pozerá iba na rozdiel medzi výškou bezprávia a škody – a s osobami zaobchádza ako s rovnakými – že jeden bezprávie pácha, druhý ho znáša, a že jeden spôsobil škodu a druhý bol poškodený. Preto sa sudca pokúša vyrovnať túto formu bezprávia, ktorá je porušením rovnosti.“⁸

Distributívna spravodlivosť sa týka rozdeľovania pôct alebo peňazí, alebo všetkých hodnôt, ktoré možno rozdeliť medzi občanov usporiadanej polis.

Distributívna spravodlivosť, ktorá sa uplatňuje vtedy, ak sa niečo rozdeľuje, vyžaduje, aby sa rozdeľovalo pre všetkých podľa rovnakého meradla. Nie je teda nespravodlivé, ak dostane pri rozdeľovaní jeden viac ako druhý, ale bolo by nespravodlivé, ak by bolo rozdeľované podľa rôzneho meradla, t. j. ak by niekto bol pri rozdeľovaní diskriminovaný alebo privilegovaný. Ďalšie kritérium rozdeľovania preto súvisí aj s pojmom osobná hodnota. Tento

⁷ ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Bratislava, 2011, s. 143.

⁸ ARISTOTELES: Etika Nikomachova. Bratislava, 2011, s. 134-136.

pojmem si však nevysvetľujú všetci rovnako: demokrati ním rozumejú slobodu, oligarchovia bohatstvo, aristokrati vysoké duševné hodnoty. Vzhľadom na túto skutočnosť je spravodlivosť čosi úmerné, pričom ide o úmeru geometrickú.

Aristoteles sa zaoberá aj pojmom **slušnosť** (epikea), a stavia ju do takých súvislostí s právom a spravodlivosťou, ktoré sú aktuálne aj v súčasnosti. „Kedykoľvek zákon hovorí všeobecne, ale prihodí sa čosi, čo nie je všeobecné, je vhodné opraviť a doplniť medzeru, ktorú zákonodarca zanechal, pretože hovoril všeobecne, a dopustil sa chyby, ako by povedal aj sám zákonodarca, keby bol tu, ako by bol ustanovil, keby bol o tom vedel“. Teda podstatou slušnosti je oprava zákona vtedy, ak má zákon pre svoje všeobecné znenie medzeru.

V antike ešte nie je oddelený právny význam spravodlivosti a jej príslušnosť k morálnym cnostiam. Avšak myslenie moderného človeka má korene v gréckom myslení isto hlbšie, ako sme si toho sami vedomí. To možno aplikovať i na právnom myslení: rovnaké záhady, ktoré znepokojujú moderného právnika, nútili už Gréka k hľadaniu ich riešení, a to často spôsobom, ktorý je veľmi blízky nášmu spôsobu. A preto nie je anachronizmom písať o gréckej právnej filozofii.⁹

Najznámejšiu definíciu spravodlivosti v súčasnom právnom myslení podáva H. L. A. Hart, ktorého rovnosť tvoriaca spravodlivosť spočíva v rovnakom rozhodovaní. Zasadou spravodlivosti podľa neho je: „*Treat like cases alike and different cases differently*“ (S rovnakými prípadmi je potrebné nakladať rovnako a s rôznymi prípadmi rôzne). Avšak, táto formulácia je sama osebe nedostatočná, a pokiaľ ju nedoplníme, nemôže predstavovať žiadne vodítko pre konanie. Jednotlivci sú si v akejkoľvek skupine v niektorých ohľadoch navzájom podobní a v iných zase odlišní, ak im nestanovíme, aké podobnosti a aké rozdiely sú relevantné, zostane veta „Posudzuj podobné prípady podobne“ iba prázdnu formou. A preto musíme vedieť, kedy majú byť prípady pre naše konkrétne účely posudzované ako podobné/a aké rozdiely sú relevantné. Bez tohto ďalšieho doplnenia nemôžeme kriticky označovať zákony ani iné spoločenské opatrenia ako nespravodlivé.

Základné rozdiely vo všeobecnom morálnom a politickom hľadisku môžu viesť k nekompromisným rozdielom a nezhodám ohľadom toho, aké charakteristické vlastnosti ľudí majú byť považované za relevantné, aby sme mohli právo (zákon) hodnotiť ako nespravodlivý. Preto vo väčšine civilizovaných krajín existuje do značnej miery konsenzus v tom, že ako v trestnom práve (ktoré nemá iba obmedzovať slobodu, ale zároveň poskytovať ochranu pred rôznymi druhmi ujmy), tak v občianskom práve (ktoré má poskytovať nápravu spôsobenej ujmy), by bolo nespravodlivé, ak by sa pri rozdeľovaní bremien a výhod rozlišovalo medzi jednotlivcami, odkazom na také charakteristické vlastnosti, ku ktorým patrí farba pleti alebo náboženská viera.

V iných prípadoch sú podobnosti a odlišnosti medzi ľuďmi relevantné pre kritiku právnych opatrení ako opatrení spravodlivých, či nespravodlivých, celkom zrejme. Predovšetkým vtedy, keď nám nejde o spravodlivosť, či nespravodlivosť zákona, ale o spravodlivosť či nespravodlivosť jeho aplikácie v istom konkrétnom prípade. Tu totiž relevantné podobnosti a rozdiely medzi jednotlivcami, ktoré si uplatňovateľ zákona musí všímať, určuje samotný zákon. Ak prehlásime, že zákon zakazujúci vraždu je spravodlivo aplikovaný, v skutočnosti tým hovoríme, že je nezaujato aplikovaný na všetky osoby – a iba na tie –, ktoré sú si podobné v tom, že urobili to, čo im tento zákon zakazuje. Ide o záruky nestrannosti, či objektivity, ktoré majú zaistiť, že zákon bude aplikovaný na tých – a iba na tých –, ktorí sú si podobní v relevantnom ohľade určenom konkrétnym zákonom (H. L. A. Hart).

Predovšetkým o distributívnej spravodlivosti, resp. o zásade „*sum cuique*“ a o zásade „*traet like cases alike*“ platí, že je v nich implikovaná možnosť *sociálnej nespravodlivosti*. Ak

⁹ Napríklad úcta k zákonom, otázka času pri tvorbe zákona – aktuálne aj v súčasnosti. (pozn. J. Ch.)

sa ukladá, aby každému bolo dané, čo mu patrí, nie je tým povedané nič o tom, že to spravodlivo nadobudol. Tým môže eventuálne nastať zdanlivý paradox, že právna spravodlivosť postuluje i zachovanie (prípadne reštitúciu) stavu sociálne nespravodlivého (V. Knapp).

V tejto súvislosti má význam Nozickova nároková teória spravodlivosti¹⁰ (ktorá sa sústreďuje na *inštitút vlastníctva*). V zmysle tejto teórie si jednotlivci nemusia svoj majetok z morálneho hľadiska zaslúžiť, stačí, ak naň majú právo. Za základnú považuje otázku, či každý jednotlivec je spravodlivo oprávneným vlastníkom, bez ohradu na rozsah jeho vlastníctva. Spravodlivým vlastníkom je podľa Nozicka ten, kto vlastníctvo nadobudne v súlade so zásadou spravodlivého privlastnenia (*justice in acquisition*), to znamená, že buď nadobudne vlastníctvo, ktoré nebolo vlastníctvom nikoho iného, alebo sa stane vlastníkom v dôsledku platného prevodu vlastníckeho práva (*justice in transfer*), t. j. darovaním alebo prejavom, a nie v dôsledku podvodu alebo krádeže.

Akokoľvek je predstava spravodlivosti pomerne zložitá a nejednotná, je vždy meradlom práva, ktoré sa ju snaží vystihnúť, a ktoré sa ňou má nechať viesť. Idea spravodlivosti – alebo presnejšie nespravodlivosti – býva tiež hlavným argumentom kritiky platného práva, a teda i motorom jeho zmien.

„Právo pochádza od spravodlivosti ako od svojej matky, a tá tu je teda skôr než právo.“ Právo mieri k spravodlivosti, chce byť prostriedkom uplatňovania spravodlivosti (v zmysle – *obiectum iustitiae*), a to tým, že je tu racionálne vyjadrovaná v normatívnej podobe, čím sa aspoň minimum spravodlivosti presadzuje na základe právnej vynútiteľnosti. Avšak zostáva paradoxom, že právo predchádza spravodlivosť, že spravodlivosť je podriadená právu v tom zmysle, že zakotvuje autoritatívne meradlá spravodlivosti vo formálnej rovine, a až potom sa v procese uskutočňovania a aplikácie práva uplatňuje v konkrétnych prípadoch a podmienkach.

Ak by sme mali v tomto smere urobiť krátku sumarizáciu, môžeme konštatovať, že pojem spravodlivosti obsahuje kritérium rovnosti, zahrňujúcu hľadisko odlišovania.

Podľa P. Holländera¹¹ v ústavnom súdnictve sa pojem rovnosti transformuje do polohy ústavno-právnej akceptácie hľadísk odlišovania práv a subjektov.

A problematiku sústavy o hierarchie dohier a ziele, obsahuje posúdenie úlohy inštitúcií pri ich priradovaní a s procedúrou, ktorá k nemu vedie.

Máme možnosť vidieť v rámci dejín právneho myslenia, že sa predmet spravodlivostného usporiadania mení, a menia sa i oblasti ľudského spolužitia, s čím súvisí samozrejme i spolupráca, ako aj chápanie dobra a zla (napr. peniaze, moc, sloboda, úcta, láska, život, uznanie atď.).

Ako príklad môžeme uviesť Rawlsovo¹² vymedzenie rôznych predmetov spravodlivostných úsudkov a ich hierarchizáciu, alebo Tugendhotovo vymedzenie, podľa ktorého predmetom spravodlivostných úsudkov sú práva, moc a materiálne statky, alebo Radbruchovo zdôvodnenie väzby slobody a spravodlivosti.

V konečnom dôsledku cítime a môžeme konštatovať v súlade s prof. Prusákom, že kontinentálnu Európu vždy viac fascinovala rovnosť ako sloboda.

K čomu a k akému záveru nás priviedli uvedené úvahy o spravodlivosti?

Domnievam sa, že nám umožnili vzdialiť sa od Kelsenovho uvažovania, v tom zmysle, že nám ponúkajú myšlienkovú schému o predmete a štruktúre spravodlivostných súdov, ale nemôžu ponúknuť odpovede, pretože tie závisia od prijatých hľadísk rozlišovania medzi dobrom a zlom, ktorých ambíciou je pôsobiť na obmedzenie svojvôle.

No a čo sa týka spravodlivosti vo vzťahu k verejným inštitúciám, ako aj limitov legitimacy, je všeobecne známe, že veľké diskusie v tomto smere začali medzi J. Rawlsom a R. Nozickom.

Hart konštatoval, že išlo o zmenu epochy v právnom myslení a v právnej filozofii, ktoré

¹⁰ NOZICK, R.: *Anarchy, State and Utopie*. New York, 1971.

¹¹ Bližšie pozri: HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu*. Bratislava, 2009, s. 94.

¹² RAWLS, J.: *Theory of Justice*. Cambridge, 1971.

sú namierené proti utilitarizmu, ktorý začal J. Benthom.

Kým u J. Rawlsa sa spája spoločenské usporiadanie (utvorenie štátu) spravodlivosti s existenciou a pôsobením verejných inštitúcií spoločenskou zmluvou, štátom, u R. Nozicka k vzniku štátu vedie neviditeľná ruka (obdobné stanovisko zastával aj A. F. von Hayek).

Z tohto stanoviska vyplýva aj kvalitatívny rozdiel medzi oboma teoretikmi v názore na úlohy verejných inštitúcií v slobodnej spoločnosti.

Vieme, že pre J. Rawlsa je spravodlivosť základnou cnosťou spoločenských inštitúcií, kde základným problémom je sociálne spravodlivé rozdelenie dohier. Obsahom druhého Rawlsovho pravidla je maxima, kde by sociálne a ekonomické nerovnosti mali byť utvorené tak, aby boli na prospech každému. Vynára sa však otázka, či tieto problémy možno riešiť iba spontánnym poriadkom, alebo je na ich riešenie nevyhnutné individuálne rozhodovanie. Skúsenosť demokratických spoločenstiev však ukazuje na nevyhnutnosť inštitucionálneho prístupu.

Ako však riešiť otázky legitimacy?

Podľa J. Rawlsa nám ponúkané princípy umožňujú výhody pre všetkých, čo on nazýva princípom reciprocity, to znamená, aj menej nadaným a menej šťastným ľuďom.

Ak sa pozrieme do minulosti pôvodné argumenty sociálnej filozofie, ktoré hľadali odpoveď na tieto otázky zahrňovali v sebe tvrdenia o prirodzených dispozíciách človeka (T. Hobbes), alebo vonkajšie prekážky prežitia (J. Locke, J. J. Rousseau), ale poukazuje na ne i H. L. A. Hart, keď analyzuje problém ľudskej zraniteľnosti.

Avšak napríklad P. Holländer¹³ sa domnieva, že na utváranie pravidiel kooperácie pôsobí aj inštitucionálny kontext ľudskej existencie, ako aj kooperácia ako nahradenie autarkie.

Podľa môjho názoru s uvedeným v tomto procese zohrali väčšiu úlohu zmeny, respektíve vznik nových inštitúcií (štát) než prirodzené dispozície ľudí. Zmena je novou informáciou, spontánnu poriadok má medze, keď je schopný na zmenu reagovať.

Neschopnosť reakcie na zmenu, má za následok vznik nových spoločenských inštitúcií. Úlohou inštitúcie je zrýchlenie normatívnej reakcie na zmenu.

V oblasti právnej vedy zrýchlenia normatívnej reakcie na zmenu, je obrat od obyčajového práva k písanému právu, čo platí tak pre európsko-kontinentálny typ právnej kultúry, ako aj pre anglosaský typ právnej kultúry.

Príkladom tohto obratu je éra kodifikácií v 19. storočí, ale aj hypertrofia právnych predpisov v 20. storočí.

Kultúrne a spoločenské zmeny v 20. a 21. storočí v strednej Európe, ako konštatuje P. Holländer,¹⁴ vytvárajú rámec fungovania práva, právneho štátu, dnes označovaného ako sudcovského štátu.

Svetové vojny, genocídy v 20. storočí vytvárali priestor a nutnosť nových začiatkov, ktoré ovplyvnili ústup náboženstva, morálky, tradície, ale i slušnosti. Úpadok neprávnych inštitúcií prenáša záťaž spoločenského rozhodovania na verejné inštitúcie, respektíve súdy, z čoho vyplýva preťaženosť súdov. (Príklad moderné odklony v trestnom hmotnom práve.)

Ďalším faktorom, ktorý ovplyvnil nárast úlohy verejných inštitúcií sú dôvody hypertrofie písaného práva. Jeho neustále zmeny vedú k strate spôsobilosti spoločenského prostredia používať právo riadiace sa určitými zvykmi a obyčajami, a interpretovať ho v praktickej aplikácii.

Táto situácia má za následok tlak na autoritatívne interpretácie, prípadne dokazovanie zo strany súdov.

Liberáli zastávajú názor, že inštitúcia moderného štátu je strážcom demokracie a dôležitých slobôd, pričom intervencionalistický štát považujú za škodcu uvedených slobôd, a treba ho zničiť.

¹³ HOLLÄNDER, P.: Filozofia práva. Plzeň, 2006, s. 87.

¹⁴ HOLLÄNDER, P.: Filozofia práva. Plzeň, 2006, s. 89.

Podľa J. Keler¹⁵ je problém v tom, že pravica v skutočnosti nemá recept na odbúranie sociálneho štátu, aby pritom zostal demokratickým štátom.

Uvedené problémy nám zároveň avizujú v tejto súvislosti ďalšie podstatné otázky, ktoré sa dotýkajú legitimacy demokratických inštitúcií (vzťah suverenity ľudu a právneho štátu), limitov legitimacy, ale i garancie rozlišovania medzi dobrom a zlom.

Aké riešenie treba v tejto súvislosti prijať? Odpoveď na ne poznal podľa môjho názoru už Solón, keď konštatoval, že človek vo svojom konaní nesmie prekročiť mieru.

Odpoveď je v rukách ľudí, ich schopnosti konať korektne a slušne. Morálka sa stáva určitým spôsobom spravodlivostným korektívom pozitívneho práva. Diskrepancia medzi morálkou a právom v právnom myslení je v skutočnosti dobovou podobou neustáleho napätia medzi prirodzeným a pozitívnym právom. Kým v minulosti (starovek, stredovek) je pojem morálky obmedzený na oblasť „slušného správania“, v období osvietenstva sa morálka stala kultúrnym priestorom – nezávislé, rozumové zdôvodnenie morálky je záležitosťou severoeurópskej kultúry (a nie jednotlivých osobností, alebo právnických a teologických zdôvodnení). Jednoducho zahrňuje v sebe fundamentálne hľadisko spravodlivosti a slobody (17. – 18. st.).

2 Paradigmatická zmena v právnom myslení

V rámci európskych právnych dejín paradigmatickú zmenu prináša G. Radbruch.

Je nesporné, že jeho trvalou zásluhou je návrat k zásadnej otázke právnej filozofie, ktorou je podľa A. Kauffmanna otázka o vnútornom rozlíšení medzi právom a neprávom (konflikt medzi právom a právnou istotou).

Platnosť pozitívneho práva akceptuje Radbruch aj vtedy, ak je obsahovo nespravodlivé!

Jedinou výnimkou prijatia prednosti prirodzeného práva pred pozitívnym právom je možná vtedy, keď rozpor pozitívneho zákona so spravodlivosťou dosiahol neznesiteľnú mieru.

Radbruchova formula¹⁶ sa uplatnila v právno-filozofickom myslení (ale aj judikatúre Spolkového ústavného súdu, napr. štátna príslušnosť z r. 1968, kedy Židom, ktorí emigrovali bolo odňaté štátne občianstvo a majetok).

Ide v podstate o zásadný obrat, kedy i H. Kelsen pred r. 1939 sa vyjadruje v prospech relatívnej spravodlivosti (ktorá zodpovedá relatívne morálnym systémom). Podobné stanovisko zastával aj F. Weyr, keď konštatoval, že dokazovať môžeme len relatívnu spravodlivosť, absolútnu spravodlivosť môžeme len predpokladať, a absolútna spravodlivosť ani je možným predmetom poznávania.

Po druhej svetovej vojne (Osvienčim) bolo nevyhnutné racionalistickú skepsu opustiť, a sformulovať koncepciu morálneho korektívu pozitívneho práva. Počnúc Radbruchom právno-filozofický diskurz je zameraný na otázku buď pozitívno-právneho, alebo prirodzeno-právneho riešenia medzi všeobecne akceptovanými základnými hľadiskami spravodlivosti a platným právom.

Uvedený diskurz trvá dodnes a evidentne ho môžeme nájsť u takých dominant právnej vedy, akými sú: H. L. A. Hart, L. Fuller, R. Dworkin, O. Weinberger a ďalší.

Treba však uviesť v súlade s J. Přibáňom, že napriek Dworkinovej snahe o paradigmatickú originalitu sa mu nepodarilo argumentačne vyriešiť otázku väzieb medzi prirodzeným a pozitívnym právom, a celá jeho teória kolíše medzi morálne normatívnou koncepciou práv, svojou podstatou sa nelíši od toho, čo niektorí súčasní autori označujú za prirodzené práva a metodologickým a epistemologickým obsahom právneho pozitivizmu.

3 Dworkinova teória právnych princípov a kritika právneho pozitivizmu

Dworkinova teória právnych princípov bola sformulovaná ako argumentačné

¹⁵ KELLER, J.: Soumrak sociálního státu. Praha, 2006, s. 63.

¹⁶ RADBRUCH, G.: O napětí mezi účely práva. W. Kluwer, 2012, Bratislava : Kalligram, s. 36.

inštrumentárium kritiky Hartovej právno-pozitivistickkej koncepcie. Práve táto teória vniesla do nekonečnej diskusie medzi právnym pozitivizmom a iusnaturalizmom nový argument, ktorý môžeme označiť ako argument štruktúrálnej. Jeho obsahom je téza, že právnymi princípmi sú aj tie princípy, ktoré nemajú dostatočnú inštitucionálnu podporu (to znamená, že nie sú zakotvené v ústave, zákonoch a iných právnych predpisoch), pretože sú súčasťou politickej, spoločenskej morálky, platia v dôsledku svojho obsahu.

Čistým dôvodom pre vytvorenie uvedenej konštrukcie bola interpretácia práva v súlade s rozumným a spravodlivým rozhodovaním súdu. Jeho náhľad sa nesie v duchu používania právnych princíпов pri súdnych rozhodnutiach. Pri rozhodovaní Dworkin zostavil hierarchickú postupnosť právneho systému pre sudcu. Dworkin tvrdí, že najdôležitejšia je právna norma. Pokiaľ ju nie je možné použiť, má ju zastúpiť právny princíp, ak ale ani ten nemožno použiť, má nastúpiť tretí prvok, ktorým je morálka, konštatuje prof. A. Gerloch.¹⁷

Dworkinovo presvedčenie o existencii právnych princíпов sa opiera o empirický argument. Svoje presvedčenie odvodzuje od skutočnosti, že mnoho prípadov, a to predovšetkým ťažkých prípadov, bolo rozhodnutých na základe právnych princíпов.

„Dworkinove úvahy o právnych princíпов ako príkazoch optimalizácie, ktoré sa uplatnia v miere právnych a faktických možností, sú prinajmenšom zlučiteľné s chápaním právnych princíпов ako právnych noriem. So všeobecnosťou právnych princíпов súvisí aj to, že vyjadrujú to, čo presahuje text prameňa práva. Všeobecnosť právnych princíпов je dôležitá predovšetkým z toho dôvodu, aby mohli spájať právo s inými normatívnymi systémami a tiež s morálkou. Tento fakt vyplýva aj zo skutočnosti, že morálne normy sú v porovnaní s normami práva viac všeobecné.“¹⁸

Podľa Dworkina¹⁹ existujú dve línie, ktoré charakterizujú princípy. V prvom prípade sa princípy chápu ako právne záväzné pre sudcov. V druhom prípade predstavujú zhrnutie toho, z čoho si sudcovia robia princíp, ak sú nútení ísť nad rámec štandardov, ktorými sú viazaní.

V centre veľmi známeho sporu medzi R. Dworkinom a H. L. A. Hartom stojí práve problematika právnych princíпов. Obaja vychádzajú zo situácie sudcu, ktorý stojí pred ťažkým prípadom, na vyriešenie ktorého nestačí len aplikácia pravidiel obsiahnutých v platnom práve. Obaja uznávajú, že sudca musí využiť aj ďalšie normy, princípy. Pre Harta ide o mimoprávne normy, najmä morálne princípy. Podľa Dworkina sudca postupuje podľa právnych princíпов patriacich do právneho poriadku. Aj Dworkin však spája princípy s morálkou, čím ich odlišuje od bežných politických cieľov premietnutých do práva.

Kostra pozitivizmu predstavuje podľa Dworkina celkový postoj pozitivistov. Prezентujú ju tri zásady, ktoré Dworkin formuloval nasledovne.²⁰

Prvá sudcovská zásada pozitivistov znie, že „*právo určitej spoločnosti je súbor zvláštnych pravidiel, ktoré spoločnosť priamo alebo nepriamo užíva, aby stanovila, aké chovanie bude verejná moc trestať alebo vynucovať. Tieto zvláštne pravidlá možno určiť a rozlišovať pomocou konkrétnych kritérií, testov, ktoré sa netýkajú ich obsahu, ale ich rodokmeňa, čiže spôsobu, ako boli prijaté alebo ako sa vyvinuli.*“ Pomocou týchto testov v podobe základného pravidla je možné odlíšiť právne pravidlá od iných spoločenských štandardov. Dworkin má na mysli predovšetkým „pravidlá morálne“, ktoré ako sám hovorí pozitivisti „*hádzu do jedného vreca*“. (R. Dworkin: Taking rights seriously. Harvard, 1999).

„Doktrína sudcovského uvažovania“ predstavuje druhú zásadu, ktorá hovorí, že *pokiaľ sa určitý prípad nespravuje stanoveným pravidlom, sudca ho musí rozhodnúť tak, že uplatní „slobodné uváženie.“*“

Tretiu zásadu predstavuje „teória právnej povinnosti“, kde hovorí, že „*právna povinnosť*“

¹⁷ GERLOCH, A.: Teórie práva. Praha, 2007, s. 46.

¹⁸ BÁRÁNY, E.: Princípy vo vzťahoch práva a morálky. Bratislava, 2003.

¹⁹ DWORKIN, R.: Když se práva berou vážně. Praha, 2001.

²⁰ Pozri: tamže.

existuje len vtedy, keď nejaké stanovené právne pravidlo takúto povinnosť ukladá“.

Ak Dworkinove zásady a teóriu konfrontujeme s Hartom máme možnosť vidieť, že Dworkin konštatuje, že pravidlo uznania je podľa Harta základným sekundárnym pravidlom, podľa ktorého sa poznáva právo. To znamená, že pravidlo uznania predstavuje test prvej vodcovskej zásady pozitivizmu. Uvedené pravidlo sa však vzťahuje len na pravidlá a ignoruje ostatné štandardy.

Hart svoju úvahu odôvodňuje tým, že väčšina právnych pravidiel platí, pretože ich prijala určitá inštitúcia, ktorá má takúto právomoc. Niektoré vytvoril zákonodarný zbor v podobe zákonov iné zase sudcovia, aby rozhodli v konkrétnom prípade. Princípy však podľa Harta týmto spôsobom nefungujú. Ich pôvod vychádza z pocitu vhodnosti, ktorý sa časom sformuloval medzi právnikmi. Dworkin s týmto názorom nesúhlasí. Právne princípy sú zvláštnym druhom štandardov, ktoré najaktívnejšie pôsobia v ťažkých prípadoch. V takýchto prípadoch hrajú princípy kľúčovú úlohu v argumentácii na podporu rozhodnutí. Podstata spočíva v tom, že pokiaľ sa už v prípade rozhodlo, môžeme povedať, že prípad sám je určitým pravidlom.

Podľa Harta však pravidlo uznania môže za právo označiť aj pravidlá, ktoré sa ustálili ako obyčaj (custom). Hartova úvaha o obyčaji, je priznaním, že existujú právne pravidlá, ktoré nie sú záväzné preto, že sú platné na základe štandardov stanovených akýmsi základným pravidlom, ale sú záväzné preto, že spoločnosť ich ako záväzné akceptuje.

Dworkin jednoznačne tvrdí, že *„pri riešení ťažkých prípadov je nutné aplikovať princípy ako súčasť práva“*. Dospieva k názoru, že *„pokiaľ nakladáme s princípmi ako s právom, prvú vodcovskú zásadu pozitivistov musíme odmietnuť.“*

Stanovisko J. Raza²¹ „existenciu nutného spojenia práva a morálky v skutočnosti nemožno spochybníť relatívne triviálnou tézou, ktorá má malý význam pre spornú otázku vo večnej diskusii medzi pozitívnym právom a iusnaturalizmom.

R. Alexy, tak ako i J. Raz zaujímajú stanovisko, že treba vybrať interpretačnú alternatívu, podopretú morálnymi argumentmi, vychádzajúc však z rozdielnych názorov o význame o aplikovaní tohto výberu.

Výber morálne správnej interpretácie je aktom „autoritatívneho výkladu“, ktorý má efekt „tvorby práva“, práve akt tvorby práva transformuje morálku na právo.

Avšak, čo sa týka R. Alexyho²² jeho stanoviska k významu a aplikáciám výberu medzi interpretačnými alternatívami, je odlišné od J. Raza. V čom? Ak je dôležité, aby právo kládlo požiadavku správnosti, tak zahrnie aj požiadavku morálnej správnosti, ktorá je požiadavkou spravodlivosti.

Ak právne rozhodnutie nespĺňa túto požiadavku, nemôže byť právne dôsledným rozhodnutím.

Absencia morálnej hodnoty je predpokladom právnej vadnosti, ale tá však neimplikuje právnu neplatnosť. Tá prichádza do úvahy iba pri extrémnej nespravodlivosti. Právo zostáva autoritatívne, no naďalej nie je iba autoritatívne.

Vytvára sa však napätie vo vnútri práva. Nejde o napätie medzi právom a morálkou, čo má ďalekosiahle dôsledky, ktorých riešenie poskytuje Radbruchova formula. V nej sa konštatuje, že extrémna nespravodlivosť nie je právom.

P. Holländer²³ vo svojej práci „Filozofia proti redukcionizmu“ konštatuje, že právni myslitelia, ako napríklad Ralf Dreier, Ernest Forsthoff, charakterizujú právnu vedu, ktorá sa konštituovala vo vrcholnom stredoveku ako dogmatickú knihovedu, ktorá si túto podobu zachovala v podstate do súčasnosti. Tým, že je fixovaná na systematické spracovanie autoritatívnych textov, nadobudla vlastnú špecifickú metódu z logiky, filozofie a histórie.

²¹ RAZ, J.: About Morality and Nature. The American Journal of jurisprudence 48. New York, 2003, s. 35-37.

²² ALEXY, R.: Pojem a platnosť práva. Bratislava, 2009.

²³ HOLLÄNDER, P.: Filozofia proti redukcionizmu. Bratislava, 2009, s. 49.

Jurisprudencia, tak ako teológia sú hermeneutické vedy („výkladové vedy“). Uvedené konštatovanie platí aj po Iheringovej revolúcii, kedy sa obracia pozornosť právnej vedy od textu, pojmov, právnych viet iným smerom. R. Ihering v tejto súvislosti konštatuje v štvrtom zväzku diela „Duch rímskeho práva“, že „život nie sú pojmy, ale pojmy sú tu kvôli životu.“

Aj podľa G. Gadamera hermeneutika sa pokúša „objasniť“ podmienky za ktorých dochádza k porozumeniu, napomáha metodológii výkladu, interpretácie, naznačuje jej zmysel, ktorým je interpretačná správnosť, ktorá je predpokladom zrozumiteľnosti a vzájomného porozumenia. Podstatou problému je, že text „sám osebe“ nemá význam. Význam získava z pohľadu adresáta (interpretá) pri riešení určitej otázky. A súčasťou otázky interpretá textu je očakávanie spravodlivosti.

Ak sa spravodlivosť ocitá v extrémnom napätí s dobovým znením zákona, otvára sa problém vzťahu morálky (spravodlivosti) a práva. Najevidentnejšie a najvypuklejšie sa prejavuje v osobe sudcu, ktorý je povinný zo statusu svojej spoločenskej roly uvedené napätie autoritatívne vyriešiť.

Otázky, úvahy o pojme spravodlivosti, jeho predmete, štruktúry, vzťahu k inštitúciám, verejnej moci, jeho prieniku do morálky, ako i jeho pôsobenia ako korektívu pozitívneho práva, by sa mala usilovať nielen morálka, ale najmä právna filozofia.

Vyrovňavanie sa s minulou nespravodlivosťou je snahou každého národa, usilujúceho sa vybudovať spravodlivo usporiadanú spoločnosť. Ako konštatuje J. Přibáň.²⁴

„Právna komunikácia sa musí vyrovnávať so špecifickými reflexiami morálneho a politického „času“ a súhlasím s jeho názorom, že zmeny politického režimu znamenajú aj komplexnú zmenu systému pozitívneho práva., a v takom prípade sa musí zákonodarca zaoberať otázkami morálnej, politickej a právnej kontinuity a diskontinuity.

Postkomunistické krajiny predstavujú typický príklad kontinuity a diskontinuity, kedy sa prijímajú veľmi rýchlo nové zákony, ktoré mali nahradiť komunistický právny systém, čo malo do určitej miery aj svoje negatíva. Prežívali sme obdobie legislatívnej smršte a zákony, nové zákony po ich prijatí okamžite boli novelizované. Ospravedlnením bolo, že zákony boli šité príliš horúcou ihlou, nedostatok času, atď. Myslím si, že v tejto oblasti už starí Gréci by nám vedeli poradiť, keď tvrdili, že radšej žiaden zákon ako zlý zákon, ako i to, že nedostatok času nemôže byť ospravedlnením na prijatie zlého zákona.

Ako ospravedlnenie tejto situácie môže poslúžiť túžba zákonodarcu zmeniť podstatu právneho systému a prispôbiť ho novým spoločenským a politickým podmienkam, čo komplikovalo aj úsilie vyrovnáť sa s minulosťou a vytvorenia vízie budúcich cieľov. Musíme si tiež uvedomiť, že rôzna dynamika politických transformácií v krajinách strednej a východnej Európy ma značný vplyv na presadzovanie a ochranu demokratického, právneho štátu. Revolučné zmeny v týchto krajinách vytvorili priestor retroaktívne zákony a trestnú spravodlivosť, čo sa prejavilo istým mantinelizmom, konkrétne minimalistickým riešením, ktoré rezignovalo na akékoľvek právne riešenie, alebo maximalistickým prístupom, požadujúcim potrestať všetky zločiny a nespravodlivosť. Aktuálnym sa stal princíp retribúcie, Spravodlivosť sa stáva kompenzáciou za ľudské konanie, a je veľmi úzko prepojená na politický poriadok chápaný ako harmónie chránenej zákonmi.

Záver

Hlavnou úlohou práva je chrániť túto harmóniu a starať sa o rovnováhu medzi škodlivým konaním a trestom. Názory na retroaktívne zákony sú rôzne. Napríklad H. Kelsen alebo H. L. A. Hart zastávali názor, že každá revolúcia obsahuje prvok politickej a právnej diskontinuity, pričom nová ústava kreuje nový normatívny rámec, ktorý sa samozrejme odlišuje od predchádzajúceho. To, čo musí nový ústavodarca vyriešiť je rozsah politickej diskontinuity

²⁴ PŘIBÁŇ, J.: Čas spravodlnosti, 4. kapitola, časť z prednášky na Univerzite Komenského v Bratislave, konanej v novembri 2015, 2015, s.125-130.

a budúcich účinkov retroaktívnych trestných zákonov a spravodlivosti. Avšak stretávame sa i s názorom, napríklad L. L. Fuller sa domnieva, že retroaktívne zákony sú nezlúčiteľné s princípmi právneho štátu., ale pripúšťa ich možnosť. V každom prípade rôzne prístupy k retroaktivite po r. 1989 v strednej a východnej Európe ukazujú, že neexistuje jednoduchá odpoveď na otázku ako sa vysporiadať s minulosťou. Rôzne výklady a argumentácia zákonodarnými orgánmi alebo súdmi nám odhaľujú vnútornú logiku transformácie v jednotlivých stredo európskych krajinách, a nielen vnútornú logiku, ale i cesty k nájdeniu kľúča na vytvorenie spravodlivo usporiadanej spoločnosti.

Použitá literatúra:

1. ARISTOTELES: *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, 1979; Kalligram, 2011. ISBN 9788081014178
2. ADOMEIT, K.: *Rechtstheorie für Studenten*. Hamburg: Decker, 1981. ISBN 9783768531818
3. ALEXY, R.: *Pojem a platnosť práva*. Bratislava: Kalligram, 2009. ISBN 9788081010620
4. BOGUSZAK, J. – ČAPEK, J. – GERLOCH, A.: *Teória práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001. ISBN 80-86432-13-0
5. DWORKIN, R.: *Když se práva berou vážně*. Praha: Oikoymenh, 2001. ISBN. 80-7298-022-X
6. HART, H. L. A.: *Pojem práva*. Praha: Prostor, 2004. ISBN 80-7260-103-2
7. HOLLÄNDER, P.: *Filozofia práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. SBN 80-86898-96-2
8. HOLLÄNDER, P.: *Filipika proti redukcionizmu*. Bratislava: Kalligram, 2009. ISBN 9788081012440
9. KANT, I.: *Kritika praktického rozumu*. Bratislava: Spektrum, 1990. ISBN 80-218-0051-8
10. KELSEN, H.: *Was ist Gerechtigkeit?* Stuttgart: Reclam, 2000. ISBN 978-3150180761
11. KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-7419-017-9
12. MacINTYRE, A.: *Ztráta cnosti. K morální krizi o současnosti*. Praha: Oikoymenh, 2004. ISBN 80-7298-082-3
13. PŘIBÁŇ, J.: Autopoietický systém práva a krize konceptu legitimacy, *Právník*, č. 6, 1995, s. 587-594
14. RADBRUCH, G.: *O napětí mezi účely práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2012. ISBN 978-80-7357-919-7
15. RAWLS, J.: *Teorie spravedlnosti*. Praha: Victoria Publishing, 1995. ISBN 80-85605-89-9
16. RAZ, J.: About Morality and the Nature of Law. *The American Journal of Jurisprudence*, 48, 2003
17. WEINBERGER, O.: Spravedlnost jako základní idea demokracie. In: *Právní filosofie*, Brno: Masarykova univerzita, 1993
18. ZIPPELIUS, R.: *Rechtsphilosophie 4*. München, 2003

Kontakt:

doc. PhDr. Jarmila Chovancová, CSc.

Právnická fakulta

Univerzita Komenského v Bratislave

Šafárikovo nám. 6

P. O. Box 313

810 00 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: jarmila.chovancova@flaw.uniba.sk

NEROVNOSŤ V LATINSKEJ AMERIKE A KARIBIKU V RÁMCI AGENDY 2030¹

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubovay@euba.sk

Abstrakt: Autorka sa venuje jednému z cieľov udržateľného rozvoja – znížiť nerovnosti. Cieľom príspevku je analyzovať dôvody, prečo znižovanie nerovností v regióne predstavuje výzvu, a prečo identifikovanie tohto bodu v rámci cieľov udržateľného rozvoja je prínosné. Región Latinskej Ameriky a Karibiku je už dlhodobo najnerovnejším regiónom na svete, a z tohto dôvodu predstavuje naplnenie cieľa veľkú výzvu pre región. Dochádzame k záveru, že k zníženiu nerovnosti dôjde, ak sa zvýši produktivita práce a sociálne výdavky zostanú na vyššej úrovni.

Kľúčové slová: nerovnosť, ciele trvalo udržateľného rastu, produktivita práce, sociálne výdavky

JEL klasifikácia: O15, O54

Abstract: Author deals with one of the Sustainable Development Goals – reduce inequalities. The aim of the article is to analyse reasons why reducing of inequalities is a challenge in Latin America and the Caribbean and why is important to identify this goal. The region of Latin America and the Caribbean is the most unequal region worldwide, that's why a fulfilment of this goal is a big challenge for the region. We concluded that the inequality will reduce if the labour productivity increases and social spending remain high.

Key words: inequality, sustainable development goals, labour productivity, social spending

JEL Classification: O15, O54

Úvod

V predkladanom článku sa venujeme desiatemu cieľu udržateľného rozvoja, t. j. znižovaniu nerovností. Ciele udržateľného rastu nadväzujú na Miléniové rozvojové ciele, ktoré sa uplatňovali do roku 2015. Jeden z nich sa zameriaval na odstránenie chudoby a hladu vo svete, pričom obsahoval aj zámer zníženia príjmovej nerovnosti. Splnenie, resp. čiastočné naplnenie Miléniových cieľov umožnilo implementovať spomínané ciele udržateľného rozvoja, ktoré sú obširnejšie, podrobnejšie a zameriavajú sa na konkrétnejšie oblasti, pričom jednou z nich je už vyššia spomínaná nerovnosť a jej znižovanie.

Nutnosť a potrebu riešiť a všímať si problematiku nerovnosti si odborníci a politici uvedomujú, nakoľko sa nerovnosť vo svete stále zvyšuje. Ani úspechy v znížení chudoby nedokázali napomôcť výraznejšej redukcii rozdielov v rámci krajín a medzi nimi. V súčasnosti iba 10 % najbohatších obyvateľov Zeme vlastní až 40 % celkových príjmov celosvetovej spoločnosti. Naopak, 10 % najchudobnejších vlastní iba 2 % až 7 % všetkých globálnych

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

príjmov.² Zvyšovanie nerovnosti nie je len problémom rozvojových štátoch, objavuje sa a v súčasnosti v čoraz väčšej miere aj v rozvinutých ekonomikách.

Dostupné výskumy ukazujú, že znižovanie nerovností je kľúčové v boji proti chudobe a v zabezpečení udržateľného rastu. Aj z tohto dôvodu sa objavuje cieľ 10 v Agende 2030, ktorej primárnym cieľom je dosiahnuť globálny inkluzívny a trvalo udržateľný rast.

Napriek tomu, že sa väčšinou v súvislosti s redukciou rozdielov hovorí o príjmovej nerovnosti, v rámci Agendy 2030 sa nezabúda ani na ostatné formy nerovností. Napokon, ak ide o akékoľvek rozdiely (rasa, pohlavie, etnické, náboženské etc.), odzrkadlia sa v príjmoch jednotlivých skupín. V jednotlivých krajinách sú práve tieto marginalizované skupiny obyvateľstva najnižšie príjmové, nakoľko kvôli diskriminácii nemajú možnosť sa plnohodnotne zapojiť na pracovnom trhu, resp. získať rovnaké vzdelanie ako zvyšok populácie. V mnohých prípadoch dlhodobá diskriminácia vedie k napätiu, konfliktom až dokonca zvýšenej kriminalite v spoločnosti, čo sa následne premieta v ekonomickom živote štátu. Vo vysoko polarizovaných spoločnostiach sa zvyšuje, resp. stagnuje redukcia chudoby a tiež je ohrozený ekonomický rast. Navyše, v rámci Agendy 2030 sa hovorí o tzv. inkluzívnom raste, a teda raste, z ktorého by mali prospech všetky spoločenské a príjmové skupiny spoločnosti, čo by viedlo k spravodlivejšiemu rozdeleniu vo svete.

V nasledujúcich častiach sa venujeme konkrétnym bodom, zámerom a spôsobom implementácie, ktoré boli vytýčené pre cieľ 10 – znižovanie nerovností. Následne sa zameriame na región Latinskej Ameriky a Karibiku ako najnerovnejšej časti sveta z hľadiska rozdelenia príjmov v spoločnosti. Cieľom príspevku je analyzovať dôvody, prečo znižovanie nerovností v regióne predstavuje výzvu, a prečo identifikovanie tohto bodu v rámci cieľov udržateľného rozvoja je prínosné.

1 Nerovnosť v rámci agendy 2030

Znižovanie nerovností v rámci krajín a medzi jednotlivými štátmi sa stalo jednou z priorít v rámci agendy 2030. Predstavuje desiaty cieľ, ktorý pozostáva z nasledujúcich zámerov:

- Do roku 2030 postupne dosiahnuť a udržať rast príjmov pre 40 % najmenej príjmových obyvateľov, a to úrovňou vyššou ako národný priemer
- Do roku 2030 posilniť sociálne, ekonomické a politické začlenenie všetkých, bez ohľadu na vek, pohlavie, postihnutie, rasu, etnickú príslušnosť, pôvod, náboženstvo alebo hospodársky či iný štatút
- Zaistiť rovnakú príležitosť a znižovať nerovnosti, prostredníctvom odstránenia diskriminačných zákonov, politík a praktík a podporou príslušných právnych predpisov, politík a opatrení v tejto oblasti
- Prijíť politiky, predovšetkým v oblasti rozpočtu, miezd a sociálnej ochrany s cieľom postupne dosiahnuť väčšiu rovnosť
- Zlepšiť reguláciu a monitorovanie globálnych finančných trhov a inštitúcií a posilniť implementáciu takýchto nariadení
- Zabezpečiť zastúpenie a hlasovanie pre rozvojové krajiny pri rozhodovaní v globálnych medzinárodných hospodárskych a finančných inštitúciách s cieľom poskytnúť efektívnejšie, dôveryhodnejšie, zodpovednejšie a legitímnejšie inštitúcie
- uľahčiť riadnu, bezpečnú, pravidelnú a zodpovednú migráciu a mobilitu ľudí, vrátane vykonávania plánovaných a dobre riadených migračných politík

Ďalej sa odporúčajú pre dosiahnutie zníženia rozdielov nasledovné opatrenia:

² UNDP. *SDGs: Goal 10: Reduced inequalities*. [online]. [cit. 2017-08-17]. Dostupné na internete: <<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-10-reduced-inequalities.html>>

- uplatňovať zásadu osobitného a odlišného zaobchádzanie s rozvojovými štátmi, predovšetkým s najmenej rozvinutými krajinami, v súlade s dohodami Svetovej obchodnej organizácie
- podporovať oficiálnu rozvojovú pomoc a finančné toky vrátane priamych zahraničných investícií v štátoch, kde sú najviac potrebné, najmä v najmenej rozvinutých štátoch, afrických krajinách, malých ostrovných rozvojových štátoch a vo vnútrozemských rozvojových krajinách v súlade s ich národnými plánmi a programami
- Do roku 2030 znížiť transakčné náklady remitencií na menej ako 3 % a odstrániť koridory s nákladmi vyššími ako 5 %.³

2 Nerovnosť v Latinskej Amerike a Karibiku

Zahrnutie znižovania nerovností ako samostatného cieľu a bodu v rámci novej agendy predstavuje pre región Latinskej Ameriky a Karibiku veľkú výzvu. Čo sa týka redukcie chudoby v rámci Miléniových cieľov, hodnotíme splnenie tohto prvého cieľa pozitívne, nakoľko bol splnený už k roku 2011 s hodnotou miery chudoby 4,6 %.⁴ Pod hranicou chudoby dnes v Latinskej Amerike a Karibiku žije 28 % populácie (168 miliónov), čo predstavuje výrazné zníženie oproti 90. rokom, kedy miera chudoby dosahovala 48 % pre región, a dokonca v roku 2002 stále 44 %.⁵ teda môžeme vidieť, že k najvýraznejšiemu poklesu chudoby dochádza až v 21. storočí.

Za posledné dve desaťročia došlo k percentuálne najvýraznejšiemu zníženiu chudoby v subregióne tzv. južného kužľa⁶ a Andskom regióne, v ktorom východisková pozícia miery chudoby bola najvyššia. Nakoľko práve andské krajiny boli najchudobnejšie a s najvyššou mierou chudobnej populácie, hovoríme v ich prípade o veľkom úspechu, pretože vďaka radikálnemu zníženiu chudoby už naďalej nie sú najchudobnejší subregión Latinskej Ameriky. Naopak, Stredná Amerika a Karibik si svoju pozíciu v regióne zhoršili, napriek tomu, že ich východisková pozícia miery chudoby bola priaznivejšia. Avšak, v znižovaní chudoby neboli príliš efektívny a úspešní (graf č. 1).

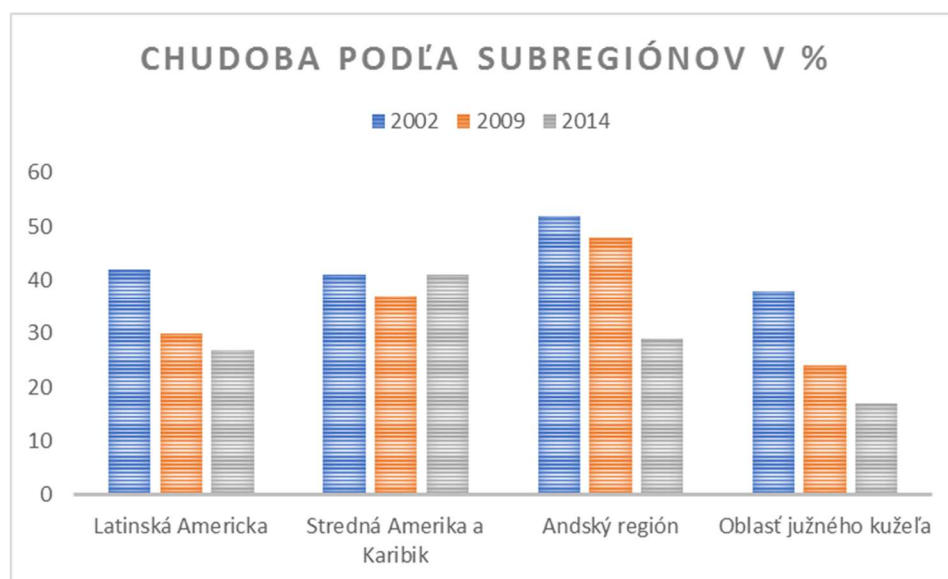
³ United Nations- ECLAC.(2017): *The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals An opportunity for Latin America and the Caribbean*, s. 33-34.

⁴ UN - ECLAC. (2015): *Latin America and the Caribbean: looking ahead after the Millennium Development Goals: Regional monitoring report on the Millennium Development Goals in Latin America and the Caribbean, 2015*. UN, 2015, s. 19.

⁵ UN - ECLAC. (2016): *Horizon 2030 Equality at the Centre of Sustainable Development*. UN, Santiago, 2016, s. 117.

⁶ Angl. Southern Cone, šp. Cono Sur- geograficky najjužšia oblasť Južnej Ameriky (Argentína, Čile, Uruguaj), socioekonomicky zahŕňa aj Paraguaj a Brazíliu.

Graf č. 1: Obyvateľstvo žijúce pod hranicou chudoby v jednotlivých subregiónoch a v Latinskej Amerike

Prameň: UN - ECLAC. (2016): *Horizon 2030 Equality at the Centre of Sustainable Development*. UN, Santiago, 2016, s. 117.

Výrazné zníženie chudoby za posledné dve desaťročia bolo dosiahnuté vďaka relatívne vysokému hospodárskemu rastu v regióne, kedy sa zároveň zvýšila aj zamestnanosť a tvorba pracovných miest. Medzi ďalšie faktory zaradíme nárast transferových platieb, výraznejšie zastúpenie žien na trhu práce a preferenciu nižšieho počtu členov v rodine.

Čo sa týka naplnenia prvého Miléniového cieľa, konkrétne znížiť mieru chudoby pod 5 % do roku 2015, úspešné boli nasledovné štáty: Čile, Mexiko, Peru, Kostarika, Dominikánska republika, Ekvádor, Brazília, Honduras, Nicaragua, Panama, Guatemala a El Salvador. Dôležitá je aj miera obyvateľstva zraniteľného voči chudobe, a teda časť populácia, ktorá pri zhoršení socioekonomických podmienok, resp. pri environmentálnych hrozbách sa môže ľahko presunúť pod hranicu chudoby. Práve v Latinskej Amerike a Karibiku je aj táto časť obyvateľstva výrazne zastúpená.

V súčasnosti avšak dochádza k stagnácii v znižovaní chudoby v regióne, a to z dôvodu spomalenia hospodárskeho rastu až recesie, čo vplýva na znižovanie zamestnanosti a dostupnosti dôstojnej práce. Druhou príčinou je inflačný tlak, ktorý ovplyvňuje ceny tovarov krátkodobej spotreby. Nakoľko spotrebný kôš najchudobnejších tvoria z veľkej časti práve potraviny, zvýšenie ich cien znamená prehĺbenie chudoby. Napríklad v Kostarike tvoria potraviny až jednu tretinu spotreby najchudobnejšieho kvintilu spoločnosti a v Peru dokonca dve tretiny.⁷

Síce spoločne s chudobou došlo aj k zníženiu príjmovej nerovnosti v regióne, v prípade redukcie nerovnosti nejde o taký významný progres. K určitému zníženiu došlo z podobných dôvodov, ktoré sme vyššie uviedli pri znižovaní chudoby. Konkrétne ide o zvýšenie hospodárskeho rastu s tvorbou nových pracovných miest, čo sa odzrkadilo na zvýšenej zamestnanosti, transfery a sociálnu reformu. Takisto došlo k zníženiu príjmového rozdielu medzi kvalifikovanejšou a nižšie kvalifikovanou prácou. Práve zlepšenie podmienok na trhu práce a tvorba nových pracovných miest hrajú najdôležitejšiu úlohu v znižovaní nerovností cez vytvárania vyššej produktivity. V novom miléniu došlo k zlepšeniu štatistických ukazovateľov

⁷ UN - ECLAC. (2016): *Horizon 2030 Equality at the Centre of Sustainable Development*. UN, Santiago, 2016, s. 118. ISBN: 978-92-1-358028-8.

ako miera zamestnanosti, miera zamestnanosti v nižšie kvalifikovanej práci v mestách (tabuľka č. 1). Samozrejme, v jednotlivých štátoch sa výsledky výrazne líšia. Zamestnanosť v nízko kvalifikovaných prácach v mestách je najnižšia v Čile a najvyššia v Bolívii.

Tabuľka č. 1: Miera nezamestnanosti, zamestnanosti a zamestnanosť v nižšie kvalifikovanej práci v mestách

	2000	2001	2002	2005	2008	2010	2012	2013	2014
Miera zamestnanosti	52,7	52,5	52,0	53,7	54,9	54,9	55,3	55,7	-
Miera nezamestnanosti	10,4	10,2	11,2	9,0	7,3	7,3	6,4	6,2	6,0
Zamestnanosť v nižšie kvalif.prácach v mestách	-	-	50,1	50,4	48,3	47,4	46,7	46,4	-

Prameň: UN - ECLAC. (2015): Latin America and the Caribbean: looking ahead after the Millennium Development Goals: Regional monitoring report on the Millennium Development Goals in Latin America and the Caribbean, 2015. UN, 2015, s.15. ISBN: 978-92-1-057225-5.

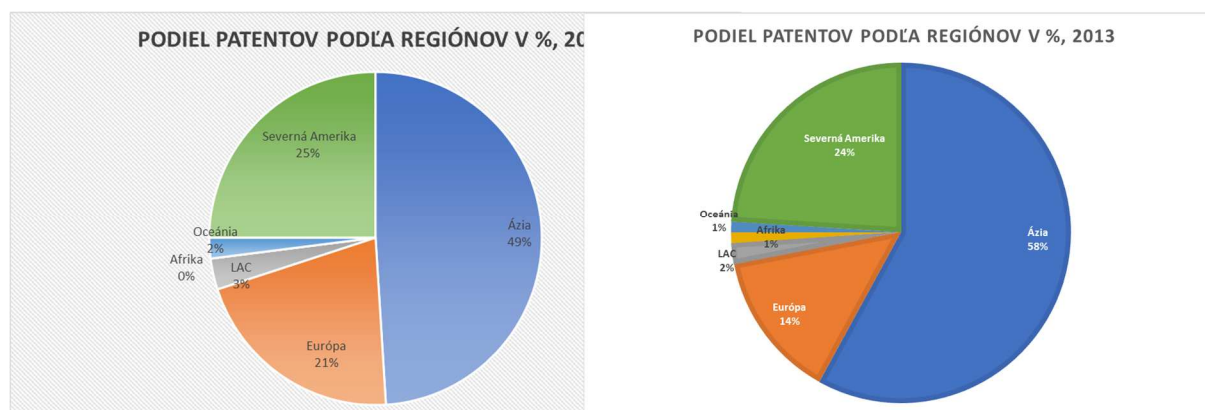
Vysoká zamestnanosť v neformálnom sektore predstavuje ďalšiu, v Latinskej Amerike stále výraznú prekážku v dosiahnutí vyššej rovnosti. Dôležitou skutočnosťou je aj fakt, že vyššie zastúpenie v neformálnom sektore majú ženy. Celkovo pozícia žien na pracovnom trhu je komplikovanejšie ako mužov. Z tohto a aj z iných dôvodov (najmä horší prístup k vzdelaniu) sú viac zraniteľné voči chudobe. Z tohto dôvodu konštatujeme, že znižovanie rodovej nerovnosti predstavuje tiež dôležitý moment pre zníženie celkovej príjmovej nerovnosti.

3 Znižovanie nerovností ako výzva v Latinskej Amerike a Karibiku

Redukcia nerovností predstavuje výzvu pre latinskoamerické a karibské štáty z niekoľkých dôvodov. Najprimárnejším je skutočnosť, ako aj vyššie spomíname, že je tento región najnerovnejším z hľadiska distribúcie príjmov. Napriek implementovaniu viacerých sociálnych reforiem a zavedeniu sociálnych programov sa latinskoamerickým krajinám stále nedarí znížiť nerovnosť výraznejšou mierou.

Iba sociálne výdavky, či už formou priamych dotácií a transferov, či daňovým zaťažením, alebo nepriamo prostredníctvom verejných výdavkov do školstva a zdravotníctva, nestačia na zvýšenie produktivity práve v ekonomike. Práve produktivita predstavuje základný pilier pre dosiahnutie vyššej rovnosti v distribúcii príjmov aj všeobecne. Produktivitu práce ovplyvňuje prístup k novým technológiám a investíciám, ktoré sa ukazujú ako nezanedbateľné pre prínos v riešení nerovnosti, nakoľko umožnia vytvorenie nových pracovných pozícií a lepšie kvalifikovaných. Úroveň technológií a inovácií v Latinskej Amerike je enormne nízka v komparácii s ostatnými regiónmi, a navyše stagnuje od začiatku milénia. Tento fakt nám znázorňuje aj úspešnosť v získavaní patentov, v čom región Latinskej Ameriky zostáva posledné miesta, a tiež konštatujeme, že od začiatku milénia nedošlo v tejto oblasti k pokroku (graf č. 2). Ich výsledky sú porovnateľné s Afrikou a Oceániou, čo z hľadiska výroby HDP nie je adekvátne.

Graf č. 2: Podiel patentov podľa regiónov v 2004 a 2013 v %

Prameň: UN - ECLAC. (2016): *Horizon 2030 Equality at the Centre of Sustainable Development*. UN, Santiago, 2016, s. 115.

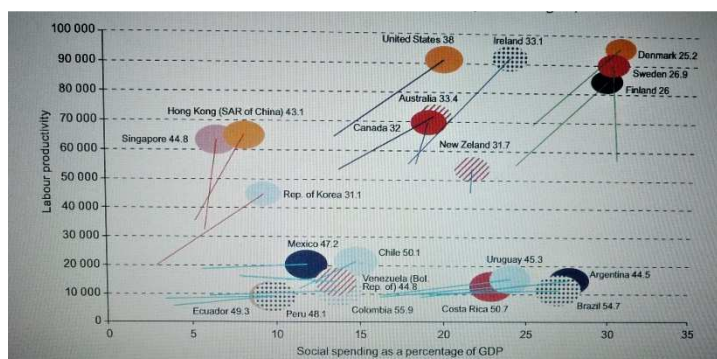
V boji za znižovanie nerovností hrá dôležitú úlohu okrem vývoja technológií a inovácií aj postavenie inštitúcií a ich transparentnosť. Ako aj vyššie spomíname, zavedenie niektorých opatrení (zavedenie, zvýšenie minimálnej mzdy, regulácia monopolov etc.) a sociálnych politík (redistribúcia cez daňový systém, finančné transfery, príspevky a nepriamo cez verejné financovanie školského a zdravotníckeho systému) je v kompetencii štátnych inštitúcií, ktorých konanie je pre redukciu nerovností podstatné. Latinskoamerické krajiny za posledné desaťročia dosiahli prostredníctvom transferov a daní iba 6 % zníženie nespravodlivej distribúcie, pričom krajiny OECD až o 35 %.⁸ Avšak, ako dokazujú výskumu, nestačí iba zdravý a stabilný systém, ktorý podporuje redistribúciu na zabezpečenie vyššej rovnosti.

Súčasne s vhodne navrhnutou a implementovanou sociálnou politikou by malo dochádzať k zvyšovaniu pracovnej produktivity. Ako príklad uvádzame škandinávské krajiny, ktoré dosahujú vysokú produktivitu a zároveň vynakladajú dostatočné prostriedky na sociálnu politiku, vďaka čomu sa zaraďujú medzi najrovnejšie krajiny sveta (graf č. 3). Druhou skupinou, ktorá za nimi nasleduje, sú štáty ako Austrália, Kanada, Írsko, USA, ktoré dosahujú obdobnú produktivitu ako škandinávské krajiny, avšak ich výdavky na sociálny systém sú pomerne nižšie, čo vedie k vyššej nerovnosti. Zaujímavou skupinou sú aj ázijské krajiny s vysokým rastom vďaka využívaniu nových technológií, v ktorých došlo za posledné dekády aj k výraznému zníženiu príjmovej nerovnosti. Avšak, po dosiahnutí určitého prahu, redukcia začala stagnovať, a to z dôvodu, že nie sú vynakladané potrebné výdavky do sociálnej oblasti.

Naopak, latinskoamerické štáty sú príkladom krajín, ktoré vynakladajú relatívne vysoké náklady na sociálne programy, avšak nevedie to k zníženiu nerovnosti, iba ak z krátkodobého hľadiska. Problém je práve nízka produktivita práce v regióne (graf č. 3). Z vyššie uvedeného je zrejmé, že iba vysoké sociálne výdavky nevedú k zníženiu nerovnosti, musia byť sprevádzané aj vysokou produktivitou práce, ktorú v súčasnosti prinášajú inovácie a technológie. Ak sa vzájomne sociálne výdavky a vysoká produktivita práce nedopĺňajú, nedosiahne sa zníženie nerovnosti. A teda najväčšou výzvou na dosiahnutie cieľa 10, t. j. zníženie nerovností je práve dosiahnutie vyššej produktivity práce a zameranie sa na prostriedky, ktorými to je možné dosiahnuť.

⁸ UN – ECLAC. (2014): *Compacts for Equality: Towards a Sustainable Future*. Santiago, UN, 2014, s. 14.

Graf č. 3: Produktivita práca a sociálne výdavky ako % HDP

Prameň: UN – ECLAC. (2014): *Compacts for Equality: Towards a Sustainable Future*. Santiago, UN, 2014, s. 15.

Záver

V predkladanom príspevku sme sa venovali znižovaniu nerovnosti v Latinskej Amerike a Karibiku, jednému z cieľov udržateľného rozvoja. Nakoľko úspešné naplnenie Miléniových cieľov aj v oblasti znižovania chudoby predstavuje dobrú východiskovú pozíciu pre zníženie nerovnosti, plnenie agendy 2030 znamená pre Latinskú Ameriku veľkú výzvu.

Podľa dostupných informácií, údajov a výskumov dochádzame k záveru, že síce zníženie chudoby je nevyhnutnou podmienkou pre znižovanie nerovnosti rovnako ako hospodársky rast, nie sú to jediné zásadné faktory, ktoré ovplyvňujú mieru nerovnosti. V článku sa venujeme aj vplyvu sociálnych výdavkov, ktoré sa vo väčšine latinskoamerických štátov do značnej miery využívajú, avšak tiež nie sú schopné znížiť mieru nerovnosti z dlhodobého hľadiska. Jedine v spojení s vysokou produktivitou práce redukcia nerovnosti môže dosiahnuť, čo dokazuje príklad škandinávskych krajín. A teda najväčšou výzvou na dosiahnutie cieľa 10, t. j. zníženie nerovností je práve dosiahnutie vyššej produktivity práce a zameranie sa na prostriedky, ktorými to je možné dosiahnuť.

Použitá literatúra:

1. UN – ECLAC. (2014): *Compacts for Equality: Towards a Sustainable Future*. Santiago, UN, 2014, 73s.
2. UN – ECLAC. (2016): *Horizon 2030 Equality at the Centre of Sustainable Development*. UN, Santiago, 2016, 172 s. ISBN: 978-92-1-358028-8.
3. UNDP. *SDGs: Goal 10: Reduced inequalities*. [online]. [cit. 2017-08-17]. Dostupné na internete: <<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals/goal-10-reduced-inequalities.html>>
4. United Nations - ECLAC. (2017): *The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals An opportunity for Latin America and the Caribbean*. Santiago, United Nations, 2017. 58 s.

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: barbora.janubova@euba.sk

ZNIŽOVANIE NEROVNOSTI MEDZI KRAJINAMI A MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE¹

Milan Kurucz

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: milan.kurucz@euba.sk

Abstrakt: V súvislosti so znižovaním nerovností medzi štátmi ako jedným z cieľov udržateľného rozvoja vytýčených OSN, sa príspevok sa zameriava na skúmanie toho, ako sa mocenské pomery v Medzinárodnom menovom fonde a Svetovej obchodnej organizácii, posudzované z hľadiska postavenia vyspelých a rozvojových štátov v rozhodovacom procese, môžu prejavovať v ich politike. Aj keď sa pozície niektorých rozvojových krajín v medzinárodných finančných a obchodných inštitúciách budú posilňovať, nedá sa očakávať zásadná zmena v pomere síl rozvinutých a rozvojových štátoch v systéme riadenia týchto organizácií. Preto je veľmi pravdepodobné, že ich politiky len v malej miere umožnia znížiť nerovnosti medzi štátmi.

Kľúčové slová: ciele udržateľného rozvoja, nerovnosť, Medzinárodný menový fond, Svetová obchodná organizácia

JEL klasifikácia: O 19, F 53

Abstract: In the context of reducing inequalities among states as one of the Sustainable Development Goals set by the UN, this contribution focuses on examining how the power relations of the International Monetary Fund and the World Trade Organization, assessed in terms of the status of developed and developing countries in the decision-making, may show up in their policies. Although the positions of some developing countries in international financial and trade institutions will be strengthened, there is no expectation of a fundamental change in the balance of power between developed and developing countries in the governance of these organizations. Therefore, it is very likely that their policies will reduce the inequalities among these states only to a small extent.

Key words: Sustainable Development Goals, inequality, International Monetary Fund, World Trade Organization

JEL Classification: O 19, F 53

Úvod

Zaradenie cieľa znížiť nerovnosť v rámci a medzi krajinami do Agendy 2030 súvisí s akceptovaním skutočnosti, že ekonomické a sociálne rozdiely, a to tak vnútroštátne, ako aj medzi štátmi, patria medzi najväčšie prekážky udržateľného rozvoja. Generálna riaditeľka Medzinárodného menového fondu (MMF) Ch. Lagardová na Svetovom ekonomickom fóre v Davose vyhlásila, že fond sa rozhodne obracia k dôležitosti nerovnosti, skúma ju a vypracúva politiky na jej riešenie.² Toto stanovisko potvrdzujú niektoré štúdie MMF, ktoré na základe analýzy príjmových nerovností prichádzajú k záveru, že hospodársky rast je ohrozený globálnym

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

² Lagarde admits IMF's „harsh“ conversion to inequality crisis (2017).

rozdeľením na bohatých a chudobných.³ Sú to náznaky možnosti posunu v prístupoch tejto vplyvnej organizácie, ktorá doteraz otázkam nerovnosti a z nich vyplývajúcich problémov nevenovala pozornosť a za posledné tri desaťročia preferovala neoliberálne štrukturálne reformy, ktoré viedli skôr k prehľbovaniu nerovností tak vnútri jednotlivých krajín, ako aj medzi nimi. Ide aj o určitý signál, že globálni aktéri aspoň začali vnímať dôležitosť zložitých otázok nerovnosti pre ekonomický i politický vývoj.

Na druhej strane je tu niekoľko desaťročí trvajúce úsilie rozvojových štátov o spravodlivejší medzinárodný hospodársky systém, ktorý považujú za rozhodujúci z hľadiska riešenia vnútorných i vonkajších nerovností. Rozdielne postavenie bohatých a chudobných štátov v medzinárodnom hospodárskom a politickom systéme sa odráža aj v ich predstavách o cestách a tempách znižovania existujúcich disproporcií. Ak by sa mal skutočne dosiahnuť pokrok v znižovaní nerovnosti, potom je potrebné, aby sa všetci aktéri globálnej ekonomiky a politiky dokázali zhodnúť na nevyhnutných krokoch vedúcich k tomuto cieľu.

V súvislosti s cieľom znížiť nerovnosti medzi krajinami OSN vytýčila dva čiastkové ciele: 1. „zabezpečiť lepšie zastúpenie a hlas pre rozvojové krajiny pri rozhodovaní v globálnych medzinárodných ekonomických a finančných inštitúciách s cieľom vytvorenia efektívnejších a legitímnejších inštitúcií“, 2. „implementovať zásadu osobitného a diferencovaného zaobchádzania pre rozvojové krajiny, zvlášť najmenej rozvinuté krajiny, v súlade s dohodami Svetovej obchodnej organizácie“.⁴ Z týchto formulácií vyplýva dôležitá úloha medzinárodných organizácií v realizácii tých Strategických cieľov udržateľného rozvoja, ktorá sa týka znižovania nerovností medzi krajinami a v tejto súvislosti posilnenia postavenia rozvojových štátov v týchto organizáciách.

1. Súčasná nerovnosť medzi krajinami

Jednou z hlavných charakteristík svetovej ekonomiky sú nerovnosti úrovni hospodárskeho rozvoja krajín, vyplývajúce z ich rozdielneho postavenia v medzinárodnej deľbe práce a mechanizmov fungovania svetového trhu. Stupeň hospodárskeho vývoja sa nevyhnutne premieta do životnej úrovne obyvateľstva, zdravotníctva, školstva a ďalších oblastí ovplyvňujúcich kvalitu života, ale takisto patrí medzi kľúčové činitele pôsobiace na politické vzťahy daného štátu na medzinárodnej scéne.⁵ Tieto závislosti ukazujú na viac rozmernosť nerovností medzi krajinami a tým aj nesprávnosť ich redukovania na jeden ukazovateľ. Napriek tomu je však možné považovať za odôvodnené brať pri skúmaní rozdielov a nerovností krajín ako východiskové hospodárske indikátory.

Svetová banka na základe kritéria GNI per capita člení krajinu na štyri skupiny: na ekonomiky s nízkym príjmom, stredne nízkym príjmom, vyšším stredným príjmom a vysokým príjmom, pričom, indikátory sú stanovené vždy na finančný rok (tab. 1) a za rozvojové štáty sú považované krajiny zaradené do prvých troch kategórií.

Tabuľka 1: Skupiny štátov podľa GNI per capita na finančný rok 2017 – 2018

skupina	GNI (\$)
Ekonomiky s nízkym príjmom	do 1 005
Ekonomiky so stredne nízkym príjmom	1 006 – 3 955
Ekonomiky s vyšším stredným príjmom	3 956 -12 235
Ekonomiky s vysokým príjmom	viac ako 12 235

Prameň: www. blogs.worldbank.org

³ Napríklad Causes and consequences of income inequalities: A global perspective (2015).

⁴ Transforming our world: the 2030 Agenda for sustainable development. (2015).

⁵ HILL, CH. (2003): The changing politics of foreign Policy, s. 244-245.

Z hľadiska odstraňovania nerovností medzi krajinami venuje OSN osobitnú pozornosť najmenej rozvinutým krajinám (v klasifikácii Svetovej banky sú to ekonomiky s nízkym príjmom), ktoré zápasia s problémami vyvolanými mimoriadne nízkou výkonnosťou ekonomiky. OSN od roku 1971 pravidelne raz za tri roky aktualizuje ich zoznam na základe hrubého domáceho príjmu na jednu osobu, indexu ľudského rozvoja a indexu hospodárskej zraniteľnosti. V uvedenom roku sa nachádzalo v tejto skupine 25 krajín a v súčasnosti je do nej zaradených 47 krajín, teda takmer štvrtina všetkých členských štátov OSN. Aj keď podľa údajov Svetovej banky za posledných 26 rokov prišlo k istému, nie však podstatnému zníženiu rozdielov medzi rozvinutými a najmenej rozvinutými štátmi (tab. 2), nedarí sa dosiahnuť také zlepšenie ich vývoja podľa stanovených kritérií, ktoré by umožnilo väčšiemu počtu krajín presun z kategórie najmenej rozvinutých štátov. Od roku 1971 sa to podarilo len štyrom krajinám (Botswana, Cabo Verde, Maledivy, Samoa).⁶

Tabuľka 2: GNI per capita v krajinách OECD a najmenej rozvinutých štátoch, v PPP (medzinárodný \$)

rok	OECD	LDCs	koeficient
1990	16 518	804	20,54
2016	41 909	2 569	16,31

Prameň: www.data.worldbank.org, vlastný výpočet

Dosiahnutie výraznejších výsledkov v tejto oblasti komplikuje od r. 2012 pokles hospodárskeho rastu najmenej rozvinutých krajín na 3,6 % v r. 2015, čo je najpomalší rast v tomto storočí a ďalej zaostáva za 7 % rastom odporúčaným pre túto skupinu krajín Istanbulským akčným programom na desaťrocie 2011 – 2020.⁷ Výrazný pokles hospodárskej dynamiky ohrozuje aj splnenie ďalšieho cieľa Istanbulskeho akčného plánu, ktorým je zníženie počtu najmenej rozvinutých krajín do roku na 2020 na polovicu.⁸

2. Mocenské pomery v MMF a WTO

Ekonomické a sociálne nerovnosti medzi štátmi v podstatnej miere závisia nielen od systémových faktorov fungovania svetovej ekonomiky, ale v nemenej významnej miere sú ovplyvňované aj politickými faktormi, pričom ich dôležitou súčasťou sú aj medzinárodné organizácie, osobitne tie, ktoré určujú pravidlá svetového finančného a obchodného systému.

Z tohto pohľadu sú MMF, Svetová banka, WTO nielen špecializovanými organizáciami, ale v rovnakej miere mocenskými inštitúciami, ktoré sú vybudované a pôsobia na základe princípov ekonomickej sily a sú pod rozhodujúcim vplyvom najbohatších štátov na čele s USA, pričom takáto konštrukcia je zvlášť výrazná v systéme riadenia a rozhodovania MMF.⁹ Vo všetkých troch organizáciách už dlhodobo prebieha zápas o zvýšenie vplyvu rozvojových štátov v rozhodovacom procese, a tým aj rozšírenia ich možností účinnejšie zasahovať do určovania politiky týchto inštitúcií v súlade s ich záujmami.

Už v procese negociácií Cieľov udržateľného rozvoja Africká skupina v OSN navrhovala, by súčasťou mandátu finančných inštitúcií bolo znižovanie medzinárodnej nerovnosti,¹⁰ čo by malo za následok podstatnú modifikáciu cieľov a úloh tak MMF ako aj SB. Pravdepodobne preto sa tento návrh stretol s nesúhlasom najvplyvnejších členských štátov

⁶ The least developed countries Report (2016), s. 52.

⁷ Tamtiež s. 2.

⁸ Report on the fourth United Nations conference on the least developed countries (2011).

⁹ BARNETT, M., FINNEMORE, M. (2004): Rules for the World, s. 49.

¹⁰ How global financial institutions impact inequality (2016).

oboch inštitúcií a konečný text dokumentu odporúča len zvýšenie reprezentácie rozvojových krajín v týchto inštitúciách.

Proces reformy MMF v takom duchu, ako je to zafixované v Agende 30, začal už v roku 2010, keď bol schválený presun 6 % kvót v prospech rastúcich trhov (emerging markets) a rozvojových štátov, čím sa zvýšila ich volebná sila a podiel kvót najchudobnejších štátov zostal zachovaný. Znížilo sa zastúpenie členských štátov EÚ vo Výkonnej rade o dve miesta a po prvýkrát za celú históriu MMF sú všetci výkonní riaditelia volení.¹¹ Podiel USA sa síce znížil zo 17,8 na 17,4, čo im však ešte stále zabezpečuje faktickú dominanciu v tejto inštitúcii, keďže majú 16,52 % všetkých hlasov a na prijatie dôležitých rozhodnutí sa vyžaduje 85 % hlasov, čím si zachovali faktické právo veta. Uvedené zmeny napriek tomu Kongres USA ratifikoval až v roku 2015 a za toto meškanie musia USA zaplatiť určitou stratou vplyvu, keďže v danom časovom rozpätí vznikla Nová rozvojová banka, ktorú založili štáty BRICS a Ázijská banka pre infraštruktúrne investície, o členstvo v ktorých USA neprejavili záujem.¹² Ide o inštitúcie, ktoré podľa správy OSN o svetovej ekonomickej situácii majú potenciál na zvýšenie financovania udržateľného rozvoja.¹³

Na základe rozhodnutia o zvýšení kvót sa Brazília, Čína, India a Rusko dostali medzi 10 najväčších štátov IMF. Top10 členov fondu tvoria spolu s USA, Japonskom, Francúzskom, Nemeckom, Talianskom a Veľkou Britániou (tab.3).

Tabuľka 3: Štáty s najvyšším podielom hlasov v MMF

Štát	Podiel na SDR (%)	Podiel na počte hlasov (%)
USA	17,46	16,52
Japonsko	6,48	6,15
Čína	6,41	6,09
Nemecko	5,6	5,32
Francúzsko	4,24	4,03
Veľká Británia	4,24	4,03
Taliansko	3,17	3,02
India	2,76	2,64
Rusko	2,71	2,59
Brazília	2,32	2,22

Prameň: <http://www.imf.org>

Súčet hlasov šiestich ekonomicky najsilnejších krajín tvorí 40 % všetkých hlasov a takmer 50 % všetkých hlasov nevyhnutých na schvaľovanie zásadných rozhodnutí MMF. Pri zachovaní súčasného systému, v ktorom rozhoduje ekonomická sila členského štátu, len ťažko môže dôjsť k takej zmene mocenských pomerov v MMF, v ktorých by sa zásadným spôsobom zvýšil vplyv rozvojových krajín, alebo by došlo k výraznejšiemu zníženiu súčasných disproporcií. Občianske združenia a organizácie navrhujú podľa Bretton Woods Project radikálnejšie reformy v systéme rozhodovania finančných inštitúcií v porovnaní s tými, ktoré

¹¹ IMF managing director Christine Lagarde welcomes U.S. congressional approval of the 2010 quota and governance reforms (2015).

¹² KRIPKE, G., GRIESGABER, J. M.(2016): The IMF will have new-and-improved governance this month.

¹³ World economic situation and prospects 2015 (2015), s. 73.

boli doteraz uskutočnené:¹⁴

1. zavedenie hlasovania dvojakou väčšinou, ktoré by vyžadovalo prijatie rozhodnutia väčšinou hlasov podielov a väčšiny štátov, čím by rozvojové krajiny získali väčší vplyv;

2. väčšie zastúpenie rozvojových štátov vo Výkonnej rade, kde sú európske štáty v nepomerne veľkom počte;

3. výber generálnych riaditeľov MMF a Svetovej banky voľbou na základe kvalifikačných predpokladov a nie na základe gentlemanských dohôd USA a európskych krajín, ktoré si tradične rozdeľujú medzi sebou oba tieto posty.

Ak by požiadavka OSN na zvýšenie zastúpenia rozvojových štátov v rozhodovacom systéme MMF (ale aj ďalších organizácií) bola formulovaná v zmysle týchto návrhov mimovládnych organizácií, potom by sme mohli hovoriť o prielome v súčasných vzťahoch medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami. Čiastkovým zmenám pri zachovaní existujúceho systému budú s najväčšou pravdepodobnosťou zodpovedať aj primerané, teda z hľadiska znižovania nerovností nedostatočné zmeny v politike MMF.

Medzinárodný menový fond by sa podľa mimovládnej organizácie Oxfam mal usilovať o vytvorenie globálneho konsenzu o takom smerovaní menovej, finančnej a hospodárskej politiky, ktorá umožní znižovanie nerovností vnútri krajín, ale aj medzi nimi.¹⁵ Organizácia zároveň analyzovala, do akej miery sa MMF darí presadzovať deklarovanú zmenu prístupu k otázkam nerovnosti, ako aj výsledky niektorých vlastných výskumov fondu v danom tematickom okruhu do praktickej politiky.

Oxfam preskúmal 15 pilotných monitorovacích správ, ktoré mali obsahovať prehľady o jednotlivých členských štátoch aj z hľadiska problému nerovnosti. Podľa zistení organizácie sa správy realizované na základe článku IV Zmluvy (sú hlavným nástrojom ovplyvňovania politik členských štátov) sústreďujú na štrukturálne reformy a nezahŕňajú hodnotenie distribučných vplyvov hlavných makroekonomických cieľov. Dôraz je v nich kladený viac na kompenzáciu negatívnych sociálnych dopadov ako na revíziu samotných štrukturálnych reforiem. Na základe vlastných analýz Oxfam prichádza k záveru, že agenda fondu týkajúca sa nerovnosti je zatiaľ ďaleko od toho aby bola operacionalizovaná.¹⁶ V praktickej rovine teda zatiaľ nedochádza k presadzovaniu takých prístupov, ktoré by umožnili realizáciu teoretických záverov týkajúcich sa nerovností vnútri jednotlivých členských štátov MMF, čo by vo významnej miere mohlo ovplyvniť i vývoj nerovností medzi štátmi. S najväčšou pravdepodobnosťou to vyplýva tak zo súčasnej mocenskej konštelácie v MMF a s pripravenosťou bohatých krajín definitívne sa rozísť s washingtonským konsenzom, ako aj skutočným odhodlaním byrokratických štruktúr fondu podieľať sa na uskutočnení takéhoto obratu.

Vo významnej miere ovplyvňuje fungovanie svetového obchodu a hospodárstva a v konečnom dôsledku aj stupňa nerovnosti medzi štátmi WTO. Na pôde tejto organizácie sa určujú pravidlá obchodných vzťahov, dojednávajú sa obchodné dohody a riešia obchodné spory. Na rozdiel od MMF platí v rozhodovacom systéme WTO zásada jeden štát - jeden hlas, ale prevažná väčšina rozhodnutí sa prijíma konsenzom členských krajín. Na prvý pohľad by sa teda mohlo zdať, že rozhodnutia sú prijímané demokraticky a s rešpektovaním všetkých účastníkov rozhodovacieho procesu. Vzhľadom na to, že rozvojové štáty tvoria dve tretiny zo všetkých 169 členov WTO, bolo by úplne prirodzené predpokladať, že ich vplyv je primeraný ich počtu. Takéto očakávanie je však značne vzdialené od reálneho stavu. V odbornej literatúre sa vyslovuje tvrdenie, že pravidlá rozhodovania nie sú neutrálne, ale sú skôr nevýhodné pre rozvojové krajiny.¹⁷ Zvlášť sa v tejto súvislosti poukazuje na spôsob tvorby konsenzu v tzv. koncentrovaných kruhoch (zdôvodňovaných potrebou efektívneho vyjednávania

¹⁴ IMF and World Bank decision-making and governance (2016).

¹⁵ Great expectations. Is the IMF turning words into action on inequality? (2017), s. 4.

¹⁶ Tamtiež, s. 3.

¹⁷ ROLLAND, E. S. (2007): Developing country coalitions at the WTO: In Search of Legal Support, s. 516.

v podmienkach veľkého počtu účastníkov), v ktorej zohrávajú hlavnú úlohu USA, EÚ, Kanada a Japonsko a len obmedzený počet rozvojových štátov (20 – 30) je v určitej fáze prizývaných na konzultácie, ktorých pravidlá však nie sú presne stanovené a sú skôr neformálne, čo slúži záujmom hospodársky a politicky silných štátov.¹⁸ Dá sa povedať, že tieto voľné, nedostatočne organizačne a právne vymedzené vzťahy vytvárajú dostatočný priestor na to, aby sa v rozhodujúcej miere uplatnili výhody rozvinutých štátov vyplývajúce z ich hospodárskej a politickej prevahy v medzinárodnom systéme na úkor väčšiny rozvojových štátov.

Možnosti najmä najmenej rozvinutých rozvojových štátov presadzovať svoje záujmy rokovaniach sú limitované aj ich personálnymi a inštitucionálnymi kapacitami. Nemajú dostatok odborníkov s takým ekonomickým a právnym vzdelaním, ktoré by im umožňovalo efektívne sa zúčastniť rokovaní a problematické je aj udržiavanie stálych misií týchto krajín v sídle WTO vytvárajúcich možnosti pre participáciu na formálnych i neformálnych rokovaniach o otázkach týkajúcich sa záujmov ich krajín. V prípade, že by došlo k zmene spôsobu prijímania rozhodnutí a doterajšia metóda konsenzu by bola nahradená hlasovaním, absencia diplomatických zastúpení v sídle WTO by sťažovala účasť najchudobnejších štátov na hlasovaniach, a teda aj ich možnosti ovplyvňovať prijímané rozhodnutia.¹⁹

Nedostatok odborníkov v rozvojových krajinách sa prejavuje aj v personálnom zložení sekretariátu WTO. V roku 2016 z celkového počtu 634 zamestnancov pochádzalo z rozvinutých štátov až 459, čiže 70 % pochádzalo z rozvinutých krajín. Tento údaj je významný najmä vzhľadom na úlohu sekretariátu v príprave a koordinácii jednotlivých rokovaní a existujúce pochybnosti o nestrannosti jeho pôsobenia.²⁰

Medzi čiastkovými cieľmi znižovania nerovností medzi krajinami figuruje aj implementovanie „zásady osobitného a diferencovaného zaobchádzania s rozvojovými krajinami, predovšetkým s najmenej rozvinutými v súlade s dohodami WTO“. Tento cieľ je založený na predpoklade, že kolo vyjednávaní WTO z Doha bude úspešne ukončené a prinesie pozitívne zmeny pre rozvojové štáty vo svetovom obchode. Záverečný dokument Ministerskej konferencie WTO, ktorá sa konala v roku 2015 v Nairobi však podľa názoru niektorých analytikov zmenil túto premisu nezvratne.²¹ Dokument otvorene hovorí o rozdieloch v prístupoch členských štátov k agende z Dohy, keď konštatuje, že časť z nich nepotvrdila mandát z Dohy, lebo sú presvedčené, že pre dosiahnutie zmysluplných výsledkov multilaterálnych rokovaní sú nevyhnutné nové prístupy.²²

Výsledky z Nairobi výrazne zvyšujú pravdepodobnosť toho, že WTO nebude inštitúciou pre univerzálne dohody o globálnom obchodnom systéme, ale stane sa fórom pre dosahovanie viacstranných, plurilaterálnych obchodných dohôd typu TTP alebo TTIP. To je zároveň faktickým pripustením toho, že uzavieranie univerzálnych dohôd ako je Rozvojová agenda z Dohy je príliš zložitá, a preto ťažko dosiahnuteľná. Je teda otáznou, či WTO môže byť v súčasnosti reálnym aktérom v realizácii Strategických cieľov rozvoja a prispieť k znižovaniu nerovností medzi štátmi prostredníctvom multilaterálneho obchodného systému.²³

Zatiaľ nič nenasvedčuje tomu, že by do r. 2030 mohlo dôjsť takým zmenám v súčasnom systéme svetového hospodárstva, ktoré by smerovali k citel'nému znižovaniu ekonomických a sociálnych nerovností medzi štátmi. Ešte stále je silná snaha hospodársky najsilnejších štátov zachovať tie základné pravidlá fungovania globálneho trhu, ktoré pôsobia práve v opačnom smere. V každom prípade súčasný vývoj vo WTO neposkytuje veľa šancí na univerzálne, celosvetové riešenie tohto problému.

¹⁸ KWA, A. (2003): Power Politics in the WTO, s. 38.

¹⁹ ROLLAND, E.S. (2007) Developing country coalitions at the WTO: In Search of Legal Support, s. 517.

²⁰ KWA, A. (2003): Power Politics in the WTO, s. 37.

²¹ WILKINSON, R. (2016): The WTO, Nairobi and the 2030 Agenda.

²² Nairobi ministerial declaration. adopted on 19 December 2015.

²³ Wilkinson, R. (2016): The WTO, Nairobi. and the 2030 Agenda.

Záver

Aké sú teda vyhliadky na zníženie nerovností medzi štátmi do roku 2030 z hľadiska pôsobenia MMF a WTO? V MMF je možné predpokladať ďalšie, postupné narastanie váhy Číny a ďalších tzv. rastúcich (emerging) ekonomík. Bez radikálnejšej zmeny celého rozhodovacieho systému, ktorý by umožnil zvýšiť vplyv širšieho okruhu rozvojových štátov, sa však nedajú očakávať také zmeny v politike tejto organizácie, ktoré by umožnili globálne znižovanie nerovností medzi štátmi. Vývoj vo WTO zatiaľ tiež nenasvedčuje tomu, že by mohlo prísť k takým systémovým zmenám v medzinárodných obchodných vzťahoch, ktoré by vytvorili predpoklady pre rýchlejšie napredovanie najmenej rozvinutých štátov a ich približovanie sa tak k rastúcim ekonomikám, ako aj k rozvinutým krajinám. Zachovanie hlavných princípov súčasného liberálneho systému svetového obchodu spolu s tými mechanizmami produkujúcimi nerovnosti, ktoré sú v ňom zabudované, vôbec nemusí byť v rozpore so záujmami Číny ale aj ďalších rozvojových krajín nachádzajúcimi sa dnes na vzostupe. Všetky tieto skutočnosti naznačujú, že do roku 2030 sa s najväčšou pravdepodobnosťou nepodarí významne znížiť nerovnosti medzi štátmi.

Použitá literatúra:

1. BARNETT, M. – FINNEMORE, M. (2004): *Rules for the world*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2004, ISBN 978-0-8823-8
2. Causes and consequences of income Inequalities. A global perspective. (2015). Washington: IMF. [online]. In: www.imf.org, [citované 29. 10. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2015/sdn1513.pdf>
3. Great expectations. Is the IMF turning words into action on inequality? (2017). Oxford: Oxfam House, 2017. [online]. In: www.oxfam.org [citované 29.10.2017.] Dostupné na internete: https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp-great-expectations-imf-inequality-101017-en.pdf
4. HILL, Ch. (2003): *The changing Politics of foreign policy*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2003, ISBN 978-0-333754238
5. How global financial institutions Impact Inequality. (2016). [online]. In: www.new-rules.org [citované 30. 10. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.new-rules.org/storage/documents/Workshop-Report-How-Global-Financial-Institutions-Impact-Inequality-FINAL.pdf>
6. IMF managing director Christine Lagarde welcomes U.S. congressional approval of the 2010 Quota and governance reforms (2015) [online]. In: www.imf.org [Citované 30. 10. 2017.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2015/09/14/01/49/pr15573>
7. IMF and World bank decision-making and governance. (2016). [online]. In: www.brettonwoodsproject.org [Citované 1. 11. 2017.] Dostupné na internete: <http://www.brettonwoodsproject.org/2016/03/imf-world-bank-decision-making-and-governance-existing-structures-and-reform-processes/>
8. KRIPKE, G. – GRIESGABER, J.M. (2016) *The IMF will Have new-and-improved governance on this month*. [online]. In: www.politicsofpoverty.oxfamamerica.org [Citované 3. 11. 2017.] Dostupné na internete: <https://politicsofpoverty.oxfamamerica.org/2016/02/the-imf-will-have-new-and-improved-governance-this-month/>
9. KWA, A. (2003): *Power politics the WTO*. [online]. In: www.citizen.org [Citované 5. 11. 2017] Dostupné na internete: <https://www.citizen.org/sites/default/files/powerpoliticskwa.pdf>
10. Lagarde admits IMF's „harsh“ conversion to inequality crisis. (2017). [online]. In: *Independent*, 31. 1. 2017. [Citované 16. 11. 2017] Dostupné na internete: <https://www.independent.co.uk/lagarde-admits-imfs-harsh-conversion-inequality-crisis/>

11. The Least developed countries report 2016: the path to graduation and beyond – making the most of the process. (2016) New York a Ženeva: OSN, 2016.
12. Nairobi ministerial declaration. Adopted on 19 December 2015 (2015). [online]. In: www.wto.org [Citované 5. 11. 2017]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/mc10_e/mindecision_e.htm
13. Report on the fourth United Nations conference on Least developed countries (2011). New York: OSN, 2011.
14. ROLLAND, E.S. (2007): Developing country coalitions at the WTO: In search of legal support. In: *Harvard International Law Journal*, 2007, roč. 48, č. 2, s. 483-551
15. Transforming our world: the 2030 Agenda for sustainable development (2015) [online]. In: www.un.org [Citované 4.11.2017] Dostupné na internete: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E
16. WILKINSON, R. (2016): The WTO, Nairobi and the 2030 Agenda. [online]. In: www.ictsd.org [Citované 4.11.2017]. Dostupné na internete: <https://www.ictsd.org/bridges-news/biores/news/the-wto-nairobi-and-the-2030-agenda>
17. World economic situation and prospects 2015. (2015). New York: OSN, 2015.

Kontakt:

doc. Milan Kurucz, CSc.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: milan.kurucz@euba.sk

ČÍNSKY POHLAD NA CIELE UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA¹

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@email.com

Abstrakt: Cieľom príspevku je objasniť východiská prístupu Číny voči rozvojovým cieľom milénia (SDG). Najprv sa práca pozrie na historické pozadie čínskeho postoja. Potom sa stručne zmieni o medzinárodnej dimenzii čínskeho postoja. Nakoniec sa bližšie zameria na Národný program na implementáciu agendy 2030 pre trvalý rozvoj. V rámci toho sa bližšie pozrie na základné princípy a všeobecné prístupy, o ktoré sa Čína hodlá oprieť pri implementácii SDG. Z výskumu vyplýva, že Čína dokáže využiť SDG na presadenie svojich cieľov, aj to, že čínsky prístup k jej pozícii vo svete sa mení. Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných oficiálnych zdrojov a mediálnych portálov, ako aj čínskych vládnych dokumentov. Spoliehanie sa na internetové zdroje je dané aktuálnosťou témy.

Kľúčové slová: ciele udržateľného rozvoja, Čína, zahraničná politika Číny, 2030 Agenda

JEL klasifikácia: F5, O1, O53

The aim of this article is to explain the reasoning behind China's approach to the sustainable development goals (SDG). First, the article will look at the historical background of the Chinese approach. Then it will briefly mention the international dimension of China's stance. Finally, the focus will turn to the National program for the implementation of the 2030 agenda for sustainable development. Within the scope of the program the work will look closer at the guiding thoughts, general principles and overall approaches which China intends to rely on in the implementation of the SDG. The research shows that China is able to use the SDG to further its own goals, as well as that its approach to its own global position is changing. Among the methods used were the study and analysis of internet sources, especially websites of the relevant official sources and media portals, as well as Chinese government documents. Reliance on online sources is due to the currency of the topic.

Key words: Sustainable Development Goals, China, foreign policy of China, agenda 2030

JEL Classification: F5, O1, O53

Úvod

Článok má za cieľ predstaviť čínske postoje k agende 2030 a k cieľom udržateľného rozvoja (ďalej len SDG – Sustainable Development Goals) a vysvetliť dôvody a východiská týchto postojov. Zameriava sa viac na teoretické východiská a dôvody pohľadu Číny než na konkrétne plány implementácie SDG. Preto bude praktickým krokom Číny venovaná len okrajová pozornosť, keď to bude nevyhnutné. Článok sa najprv venuje všeobecnej charakteristike čínskeho pohľadu na SDG. Konkrétne poukazuje na čínsku ostražitosť voči

¹ Článok je vypracovaný v rámci projektu EDGE - Environmental Diplomacy and Geopolitics.. Projekt EDGE získal finančné prostriedky z výskumného a inovačného programu Európskej únie Horizon H2020 na základe dohody o grante č. 692413.

stavaniu sa do pozície lídra v naplňaní SDG na rovnakej úrovni ako rozvinuté štáty. Vysvetľuje historické pozadie takéhoto prístupu aj potenciál na jeho zmenu a na väčšiu iniciatívu Číny za súčasnej, piatej generácie čínskeho vedenia. Takisto si všíma čínske zdôrazňovanie ekonomických a sociálnych aspektov rozvoja (čiže oblastí, v ktorých Čína vyniká) na úkor napr. politických a environmentálnych, kde Čína zaostáva. Následne sa práca veľmi stručne pozrie na medzinárodný rozmer čínskeho postoja voči SDG a agende 2030. Relevantná je predovšetkým miera prepojenia tejto agendy so strategickými medzinárodnými projektmi ekonomickej spolupráce, ktoré Čína presadzuje. Patrí sem aj čínska podpora posilnenej úlohy pre OSN v implementácii SDG a agendy 2030. Posledná kapitola sa venuje Národnému programu na implementáciu agendy 2030 pre trvalý rozvoj (*China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development*). Ide o oficiálny dokument čínskej vlády, v ktorom predstavuje svoju stratégiu naplnenia SDG. Článok sa venuje najmä základným ideám a princípom ako aj všeobecným prístupom, ktorými sa Čína chce riadiť pri naplňaní agendy 2030. Táto agenda, spolu s SDG, bola prijatá členskými štátmi OSN v septembri 2015. SDG mali nahradiť a nadviazať na MDG, ktoré mali byť naplnené do r. 2015. V porovnaní s ôsmimi MDG, 17 SDG sú rovnaké pre rozvinuté aj rozvojové krajiny. SDG, tak ako MDG pred nimi, mali určiť méty, ku ktorým sa mali štáty približovať v rámci ich úsilia o ľudský a ekonomický rozvoj, ako aj napomôcť ich vzájomnej koordinácii.²

Metódami práce boli štúdium a analýza internetových zdrojov, najmä webových stránok relevantných oficiálnych zdrojov a mediálnych portálov, ako aj čínskych vládnych dokumentov. Spoliehanie sa na internetové zdroje je dané aktuálnosťou témy SDG aj predstavenia Národného plánu. Článok vychádza z neorealistickej školy medzinárodných vzťahov, podľa ktorej sú štáty považované za unitárnych aktérov v medzinárodných vzťahoch.

1 Všeobecná charakteristika čínskeho postoja

Pri charakterizovaní svojho vzťahu k SDG, Čína zdôrazňuje svoj status rozvojovej krajiny.³ Napriek tomu, že podľa Medzinárodného menového fondu je Čína od r. 2014 už najväčšou ekonomikou na svete podľa parity kúpnej sily, Čína stále samu seba označuje iba za druhú najväčšiu ekonomiku.⁴ Za touto skromnou rétorikou môžeme vidieť pragmatickú snahu Číny zmenšovať svoj význam a teda aj záväzky a zodpovednosť za vedenie sveta v implementácii SDG. To je v súlade s princípom *taoguang yanghui* či *Tao Guang Yang Hui* (voľne preložené ako „skrývať lesk, posilňovať nevýraznosť“), ktorý formuloval ešte najvyšší vodca ČĽR Teng Siao-pching v období po prelome 70. a 80. rokov 20. storočia, keď sa Čína otvárala svetu.⁵ Zatiaľ čo ale v minulosti bolo hlavným dôvodom uplatňovania tohto princípu snaha Číny nepútať na seba pozornosť v medzinárodnej politike, aby nepôsobila ako neprimerane asertívna až agresívna mocnosť, ktorá sa snaží revidovať medzinárodný poriadok vo svoj prospech, dnes sa pohnútky Číny do istej miery zmenili. Čína je opatrná v preberaní čoraz významnejšej úlohy na svetovej scéne úmerne svojej rastúcej ekonomickej, politickej, ale aj vojenskej moci. Za týmto opatrným postojom už nie je ani tak obava z vyvolania negatívnej reakcie potenciálnych partnerov (aj keď táto obava je stále do istej miery prítomná najmä v regióne juhovýchodnej Ázie), ale skôr obava z prijímania prehnaných záväzkov, ktoré Čína nebude môcť splniť. Táto obava bola prítomná v istých kruhoch čínskeho vedenia už od prvotných úvah o zapojení Číny do svetového ekonomického poriadku, keď kritici takého postupu v Číne poukazovali, že môže ísť o snahu Číne zviazať ruky, alebo ju zdiskreditovať

² (2015): Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development.

³ (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 1.

⁴ Ibid., s. 3.

⁵ BRESLIN, S. (2013): China and the global order: signalling threat or friendship?, s. 619.

práve tým, že bude musieť prijať záväzky, ktoré nebude schopná zvládnuť.⁶ Hoci integrácia Číny do svetového ekonomického systému prebehla úspešne, čínske vedenie si určitú opatrnosť ponechalo dodnes, hoci s pokračujúcim hospodárskym rozmachom v poslednom desaťročí (a súvisiacim zvýšením politického vplyvu) Čína začína meniť svoje stanovisko. Veľký nárast čínskeho sebavedomia predstavovalo obdobie globálnej finančnej a hospodárskej krízy po r. 2008, ktorú Čína prekonala úspešne relatívne k veľmociam rozvinutého sveta, čo viedlo k nárastu jej prestíže. Čína začala požadovať reformu tých aspektov medzinárodného ekonomického a finančného systému, ktoré sa jej zdali byť nespravodlivé voči rozvojovým štátom, kam sa radila aj ona sama, a za koho hovorcu sa považovala. Tento nový, asertívnejší čínsky postoj sa ešte utvrdil po nástupe prezidenta Si Ťin-pchinga v r. 2012 – 2013. Ale až na 19. zjazde Komunistickej strany Číny v októbri 2017 upustil prezident Si od doterajšej opatrnosti a vyhlásil, že Čína má ambíciu byť svetovým lídrom a šíriť svoj model rozvoja.⁷ Bude zaujímavé sledovať, nakoľko to povedie k zmene praktickej politiky Číny. Jedným zo signálov zmeny je práve čínska snaha byť vnímaná ako vedúca veľmoc v udržateľnom rozvoji a aplikácie SDG a agendy 2030, ako aj v boji proti klimatickým zmenám.

S týmto poukazovaním na rozvojový status krajiny súvisí aj dôraz Číny na ekonomické a sociálne aspekty rozvoja a SDG. Čína vníma tieto ciele najmä prizmou hospodárskeho pokroku a zvyšovania životnej úrovne jej obyvateľov predovšetkým v ekonomickej sfére. To sa dá vysvetliť skutočnosťou, že ide o oblasti, kde Čína dosahuje najväčšie úspechy, preto ich zdôrazňuje na úkor napr. politických a environmentálnych aspektov rozvoja. Tento dôraz sa prejavuje napr. tým, že tak ako pri MDG, aj pri SDG kladie Čína hlavný dôraz na to, koľko svojich občanov sa podarilo vyzdvihnúť z chudoby, resp. koľko ešte plánuje v rámci SDG.⁸ V prvej časti národného plánu, ktorá sa venuje úspechom Číny v napĺňaní MDG, je spomenuté, že počet obyvateľov žijúcich v chudobe medzi r. 1990 až 2015 klesol z 689 miliónov na 57 miliónov.⁹ V rámci SDG chce Čína vymaniť z chudoby zvyšných 57 miliónov obyvateľov do r. 2020.¹⁰ Postupne ale rastie aj význam environmentálnej dimenzie rozvoja. To je dané úpadkom životného prostredia spôsobeným prudkou industrializáciou Číny v posledných desaťročiach, spoliehaním sa na zastarané či neefektívne technológie a najmä na uhlie ako zdroj energie, ktorý poháňal tento priemyselný rozmach. Takisto je to dedičstvo zanedbávania prijímania environmentálnych predpisov, nedodržiavanie tých, ktoré boli prijaté. To sa najviditeľnejšie prejavuje zhoršujúcou sa kvalitou života v čínskych mestách, najmä kvôli znečistenému ovzdušiu a smogu. Vzhľadom na to, že čínske vedenie si uvedomuje potrebu udržať podporu rýchlo sa rozvíjajúcej strednej triedy v mestách, postupne sa menil aj pohľad na environmentálne aspekty ľudského rozvoja, čo sa odráža vo vyhláseniach čínskych predstaviteľov¹¹ ako aj v Národnej stratégii,¹² ktorá je rozvinutá nižšie.

Jeden z najvýznamnejších prvkov čínskeho postoja k SDG je miera, do akej nich Čína dokázala prepojiť s jej vlastnými medzinárodnými strategickými projektmi ekonomickej spolupráce. Najvýznamnejší z týchto projektov je Iniciatíva pásu a cesty, zvaná aj Nová hodvábná cesta. Tá je zložená jednak z Hospodárskeho pásu hodvábnnej cesty, ktorý prepája Čínu so západnou Európou prostredníctvom strednej Ázie, blízkeho a stredného východu a postsovietskych štátov, a jednak z Námornej hodvábnnej cesty, ktorá spája Čínu so západnou Európou a štátmi vyvážajúcimi ropu z Perzského zálivu prostredníctvom štátov obmývaných Juhočínskym morom a Indickým oceánom. Ide primárne o projekty budovania infraštruktúry

⁶ LI, M. (2011): *Rising from Within: China's Search for a Multilateral World and Its Implications for Sino-US Relations*, s. 343.

⁷ DOSHI, R. (2017): Xi Jinping just made it clear where China's foreign policy is headed.

⁸ (2016): China releases national plan for implementation of UN sustainable development agenda.

⁹ (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 3.

¹⁰ *Ibid.*, s. 19.

¹¹ (2016): China Exchanges with UN Leaders on the Sustainable Development Goals.

¹² (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 9.

a rozširovania čínskych investícií v týchto rozvojových štátoch, ktoré ležia medzi oboma koncami týchto trás. Čína toto vyzdvihuje ako napomáhanie ekonomickému rozvoju štátov globálneho Juhu.¹³ Táto vzájomne výhodná či prospešná spolupráca, alebo *win-win cooperation*, je jedným z najvýznamnejších prvkov čínskej zahraničnej politiky aj čínskeho pohľadu na SDG.

Toto prepojenie SDG a čínskych medzinárodných ekonomických a rozvojových projektov poukazuje na multilateralizáciu rozvojovej agendy z pohľadu Číny. Predchádzajúce MDG Čína využila na predstavenie svojich rozvojovými úspechmi, a teda na propagáciu robustnosti svojho ekonomického zázraku a rozvojového modelu pred svetovým spoločenstvom. V porovnaní s tým, v prípade SDG Čína oveľa viac zdôrazňuje prepojenosť globálneho rozvoja a úlohu, ktorú môže ona (ale aj rozvinuté krajiny globálneho Severu) zohrávať pri pomoci rozvoja iných štátov, hlavne chudobných štátov globálneho Juhu. S uvedeným posilnením multilaterálneho prístupu súvisí aj čínska podpora silnejšej úlohy OSN v monitorovaní pokroku v napĺňaní SDG.

2 Národný plán

Kľúčový oficiálny dokument čínskej vlády, ktorý rozoberá čínsku stratégiu plnenia SDG, sa nazýva Národný plán na implementáciu agendy 2030 pre trvalý rozvoj. Tento plán bol predstavený čínskym premiérom Li Ke-čiangom 19. 9. 2016 na pôde Valného zhromaždenia OSN v New Yorku počas zasadnutia sympózia na tému agendy 2030 a SDG.¹⁴

Samotný dokument má 64 strán a je rozdelený do piatich častí.¹⁵ Prvá časť zhodnocuje čínske úspechy a skúsenosti v implementácii MDG. Druhá časť identifikuje príležitosti a výzvy pri implementácii SDG. Tretia časť predkladá päť základných ideí a princípov, podľa ktorých zamýšľa Čína postupovať pri napĺňaní agendy SDG. V poradí uvedenom v dokumente ide o:¹⁶

- Rozvoj poháňaný inováciami
- Koordinovaný rozvoj
- Zelený rozvoj
- Otvorený rozvoj
- Zdieľaný rozvoj

Tieto princípy sú orientované viac na vnútroštátny rozvoj. Prvý princíp, rozvoj poháňaný inováciami je odrazom čínskych snáh podporovať rozvoj odvetví s vysokou pridanou hodnotou, ktoré sú založené na inováciách a na vývoji nových technológií.¹⁷ Hoci na prvý pohľad ide o racionálny a chvályhodný cieľ, pri hlbšom pohľade to môže naznačovať kontroverziu v budúcnosti, vzhľadom na obvinenia zo strany západných štátov a podnikov, že Čína a čínske podniky často získavajú nové technológie s využitím priemyselnej špionáže. Druhý princíp, teda koordinovaný rozvoj, znamená zosúladenie rozvoja rôznych úrovní a zložiek čínskej spoločnosti a štátu, napr. koordinácia medzi jednotlivými úrovňami samosprávy, od mestskej po celoštátnu, a v rámci toho regionálnu spoluprácu či koordináciu rozvoja miest a vidieka. Hlavne zaostalosť vidieckych oblastí v porovnaní s dynamicky sa rozvíjajúcimi mestami je jedným z najpálčivejších príkladov nerovnováhy inak imponujúceho čínskeho rozvoja. Rovnako vážna je otázka regionálnej nerovnosti, hlavne medzi bohatým východom a juhovýchodom a chudobným západom krajiny (spolu s kedysi prosperujúcim severovýchodom). Tu má pomôcť Nová hodvábna cesta, ktorá má revitalizovať západné provincie Číny. Patrí sem však aj súlad medzi materiálnou a duchovnou stránkou rozvoja. Tretí princíp, t. j. zelený rozvoj, odkazuje práve na zhoršujúcu sa situáciu životného prostredia v Číne

¹³ HE, L.-Y. – REN, K.-Y. (2015): China's role for G20 and UN's 2030 sustainable development.

¹⁴ (2016): China Releases National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development.

¹⁵ LU, Y. (2016): China Releases Plan for Implementation of UN SDGs.

¹⁶ (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 9.

¹⁷ MORRISON, W. M. (2017): China-U.S. Trade Issues, s. 28, 38, 41.

a je jedným zo signálov, že Čína svoje záväzky v oblasti boja proti klimatickým zmenám, rozvoja environmentálnych technológií a znižovania závislosti od fosílnych palív myslí vážne. Otvorený rozvoj, teda štvrtý princíp, spočíva z ekonomickej a z medzilidskej dimenzie. Ekonomická otvorenosť predstavuje záväzok čínskej vlády pokračovať v liberalizačných ekonomických reformách a znižovať úlohu štátu v hospodárstve. Ide hlavne o reformy v oblasti finančníctva a bankovníctva, ale aj v zmysle pokračujúceho znižovania či rušenia obchodných bariér alebo uvoľňovania sektorov s dominantným postavením podnikov vlastnených štátom či nižšími úrovňami samosprávy. Medzilidská dimenzia spočíva predovšetkým vo vzájomných medzilidských výmenách s ostatnými štátmi, ktoré majú prispieť k šíreniu najlepších praktík a posilniť prepojenosť sveta. Nakoniec zdieľaný rozvoj, piaty princíp, vyjadruje presvedčenie, že majú byť uspokojené základné potreby všetkých ľudí a vyzdvihuje potrebu dôsledne presadzovať rovnosť príležitostí. To je relevantné predovšetkým v kontexte zvyšovania nerovnosti medzi jednotlivými vrstvami čínskeho obyvateľstva.

Štvrtá časť ponúka všeobecné prístupy, ktoré chce Čína aplikovať v rámci implementácie SDG. V uvedenom poradí sú to:¹⁸

- Mierový rozvoj
- Vzájomne výhodná spolupráca (win-win cooperation)
- Integrácia a koordinácia
- Inkluzívnosť a otvorenosť
- Suverenita a dobrovoľnosť
- Spoločné ale diferencované úlohy pre jednotlivé štáty

Z uvedeného je vidno, že tieto prístupy sa už netýkajú len vnútroštátnej roviny, ale aj medzinárodnej. Čína si tu pomáha mnohými heslami, ktoré dlhodobo razí ako súčasť svojej diplomatickej stratégie. Prvý prístup, mierový rozvoj, je často spomínaným heslom v zahraničnej politike Číny. Toto heslo siaha do obdobia začiatkov vlády predchádzajúceho čínskeho prezidenta Chu Ťin-tchaa a štvrtej generácie čínskeho vedenia. Prudký rast čínskej ekonomickej moci vtedy viedol k nervozite regionálnych susedov Číny, a stál za rozvojom tzv. „teórie čínskej hrozby“, podľa ktorej je čínsky vzostup negatívnym fenoménom, ktorý povedie k destabilizácii regionálnej rovnováhy, a potenciálne aj medzinárodného systému na globálnej úrovni – najprv v ekonomicko-finančnej sfére, ale takisto aj v politicko-bezpečnostnej oblasti. V snahe bojovať proti šíreniu teórie čínskej hrozby Čína vypracovala niekoľko teoretických konceptov, ktoré majú vyjadrovať jej mierové úmysly, aby znížila stále pretrvávajúce obavy týchto štátov. Od nástupu prezidenta Chu začala Čína v r. 2003 presadzovať heslo o svojom „mierovom vzostupe“ resp. „mierovom raste“. Základom tohto hesla bol „*dôraz na dobré medzinárodno-politické vzťahy Číny so všetkými krajinami a zdržanlivé vystupovanie (možno s výnimkou Taiwanu). Jej cieľom je rozptýliť obavy medzinárodného spoločenstva z rastúcej ekonomickej a vojenskej sily Číny, predovšetkým voči svojim susedom v juhovýchodnej Ázii, ale i vo vzťahu k USA a Ruskej federácii.*“¹⁹ Tento slogan bol teda pokračovaním politiky v tradícii *taoguang yanghui*. Toto heslo sa ale stretlo s negatívnou odozvou najmä v susedných štátoch. „Mierový vzostup“ evokoval zmenu relatívnej moci v prospech Číny – teda rast moci na úkor ostatných krajín. To z definície znamená zmenu statusu quo a relatívny pokles významu partnerov, čo vyvolávalo obavy v krajinách, na ktoré Čína týmto sloganom mierila.²⁰ Kvôli negatívnemu prijatiu v zahraničí a na upokojenie obáv bolo teda heslo „mierového vzostupu“ používané čoraz zriedkavejšie v prospech „mierového rozvoja“, pričom ale obsah a zámer tejto myšlienky ostal nezmenený. V súčasnom národnom pláne pre implementáciu agendy 2030 je mierový rozvoj definovaný ako snaha o stabilné a harmonické medzinárodné a regionálne

¹⁸ (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 12.

¹⁹ ČÁKY, M. (2011): Čínske súvislosti. O politickom vývoji k modernizujúcej sa Číne, s. 236-237.

²⁰ BRESLIN, S. (2013): China and the global order: signalling threat or friendship?, s. 620.

prostredie.²¹ Stále tu teda vidíme úsilie znížiť nervozitu štátov hraničiacich s Čínou ako aj kľúčových veľmocí.

Druhý prístup vzájomne prospešnej spolupráce, je takisto dlhodobo využívaným sloganom čínskej zahraničnej politiky. Čína ho využíva najmä (no nielen) v rámci svojich vzťahov s rozvojovými štátmi globálneho Juhu, na kontrastovanie svojej rozvojovej a investičnej politiky s politikami vyspelých krajín, ktoré podľa tejto interpretácie znevýhodňujú rozvojové krajiny, resp. prinášajú prospech len politickým a ekonomickým elitám zmienených štátov. Naproti tomu, čínska politika údajne sleduje napĺňanie nielen svojich záujmov, ale aj záujmov bežných obyvateľov rozvojových krajín. Tretí prístup, t. j. integrácia a koordinácia, je skôr vnútroštátne orientovaný, hoci má aj medzinárodnú dimenziu. Pod ním Čína rozumie dodržovanie sociálnej spravodlivosti, princípu rovnosti, či boj proti chudobe. Cieľom je zabezpečiť taký rozvoj, ktorého stredobodom pozornosti je ľudská bytosť. Štvrtým prístupom je inkluzivita a otvorenosť, ktoré sú znovu orientované na medzinárodné spoločenstvo. Tieto pojmy v čínskej stratégii znamenajú, že rast a rozvoj by mali priniesť úžitok všetkým ľuďom planéty. Čína pod tento princíp zahŕňa aj úsilie o reformu svetového ekonomického poriadku. Tým sa má dosiahnuť jeho väčšia spravodlivosť, hlavne čo sa týka posilnenia postavenia rozvojových krajín. Suverenita a dobrovoľnosť predstavujú piaty prístup k implementácii SDG. Dôraz na rešpektovanie suverenity je takisto často skloňovaný pojem v čínskej zahraničnopolitickej rétorike.²²

Posledným princípom je dôraz na spoločné ale diferencované úlohy jednotlivých štátov svetového spoločenstva. Podľa tohto princípu by úlohy, teda naplnenie SDG aj ich jednotlivých terčov, mali platiť pre všetky zúčastnené štáty (v tom sú tieto úlohy spoločné), avšak spôsob či prostriedky, aké si konkrétny štát zvolí, by mali závisieť od špecifických podmienok uvedeného štátu. Tým dáva Čína najavo, že odmieta rovnaký meter pre všetky krajiny. Za tým stojí ďalšia dôležitá zásada čínskej zahraničnej politiky, ktorou je rešpekt voči politickým a ekonomickým špecifikám partnerských krajín. Čína odmieta, že by bolo možné predpísať jeden politický, ekonomický či rozvojový model pre všetky krajiny sveta. Tým sa vymedzuje voči štátom Západu, ktoré sa z čínskeho pohľadu snažia nanútiť celému svetu svoje hodnoty, svoj výklad demokracie a ekonomické usporiadanie podľa Washingtonského konsenzu.²³ Kritici, prevažne zo Západu, Číne vyčítajú, že túto rétoriku používa len ako zámienku, ktorá legitimizuje nedemokratické režimy (ako aj tesné ekonomické a politické väzby Číny s nimi) a umožňuje im zapájať sa do globálnej ekonomiky bez sankcií, ktoré by ich nútili demokratizovať sa. Označujú proklamované teoretické princípy a zásady zahraničnej politiky Číny za propagandu a tvrdia, že Čína ich využíva na podvrátenie existujúceho ekonomického, finančného a politického poriadku. Čína na tieto obvinenia reaguje tým, že nie je viazaná presadzovať západné hodnoty a koncepcie – hlavne keď samotné štáty Západu uplatňujú svoje zásady selektívne, podľa realpolitických zásad. Číňania trvajú na tom, že každá civilizácia má vlastné hodnoty, ktoré sú prispôbosené jej historickým, socioekonomickým a kultúrnym špecifikám. Tieto súbory hodnôt sú pritom rovnako legitímne ako západné. Podľa Číny nastáva voľná súťaž hodnôt, z ktorých si každá spoločnosť môže prostredníctvom šírenia najlepších praktík vybrať tie, ktoré jej najlepšie vyhovujú.

Poslednej, piatej časti je venovaný najväčší priestor v národnom pláne, spolu 45 strán, teda takmer tri štvrtiny textu. Vzhľadom na to, že článok sa zameriava na východiská čínskeho postoja a nie na samotné napĺňanie SDG, bude táto časť zmienená len stručne. Táto časť vymenúva každý zo sedemnástich cieľov a terčov a ku každému z nich akčný plán, ktorým sa Čína zamýšľa riadiť pri napĺňaní uvedeného cieľa či terča. Tieto akčné plány predkladajú

²¹ (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, s. 10.

²² LIU, T.-W. (2012): China and Responsibility to Protect: Maintenance and Change of Its Policy for. *Intervention*, s. 158-159.

²³ RAMO, J. C. (2004): The Beijing Consensus.

spôsoby, ako naplniť uvedený cieľ ako aj časové ohraničenie naplnenia týchto akčných plánov. Národný plán každému cieľu venuje jednu až štyri strany, spravidla podľa počtu terčov. Platí však, že oblastiam, v ktorých sa Číne darí a s ktorých plnením má dlhodobé skúsenosti, je venovaný väčší priestor, napr. ciele 3 (zdravý život pre všetkých bez ohľadu na vek), 8 (udržateľný a inkluzívny hospodársky rast, plná a produktívna zamestnanosť a dôstojná práca pre všetkých), 12 (udržateľné vzorce spotreby a výroby). Prekvapujúce je, že medzi ciele, ktoré dostali najmenej priestoru (jedna strana) patrí cieľ 13, ktorý sa venuje klimatickým zmenám. To môže naznačovať, že čínske vedenie si nie je isté svojím postupom v tejto oblasti, resp. že si chce nechať voľné ruky aby mohlo skúšať, ktoré prístupy fungujú najlepšie.

Záver

Z článku je vidieť, že Čína dokáže veľmi šikovne nájsť prieniky medzi SDG na jednej strane a jej vlastnými strategickými projektmi medzinárodnej ekonomickej spolupráce, predovšetkým s Novou hodvábnou cestou, na druhej strane. Takisto sa jej poradilo previazať princípy a slogany jej zahraničnej politiky s princípmi SDG. Ide napr. o dôraz na vzájomne prospešnú spoluprácu, suverenitu, solidaritu s ostatnými rozvojovými krajinami apod. To súvisí s ďalším veľkým prvkom čínskeho postoja k SDG, ktorým je dôraz na ekonomickú a sociálnu stránku rozvoja. To sa prejavuje vyzdvihovaním čínskych úspechov v boji proti chudobe, v rozširovaní sociálnych programov, zdravotnej starostlivosti, vzdelávania či ubytovania. Tento dôraz ide na úkor ostatných aspektov rozvoja, akými sú napr. ochrana životného prostredia a boj proti klimatickým zmenám, politický rozvoj, vláda práva, boj proti korupcii atď. Napriek tomu v otázke životného prostredia a klimatických zmien sa Čína stáva čoraz relevantnejším hráčom na svetovej scéne, čo môže ovplyvniť aj relatívny význam týchto cieľov v čínskej rozvojovej stratégii.

Jedným z charakteristických prvkov čínskej zahraničnopolitickej rozvojovej stratégie donedávna bolo to, že napriek zdôrazňovaniu svojich skúseností a prínosov, bola Čína opatrná voči myšlienke prijať vedúce postavenie v svetovom rozvoji, resp. voči prijímaniu záväzkov na podobnej úrovni ako rozvinuté krajiny globálneho Severu. Boli za tým obavy z pôsobenia ako agresívna revizionistická mocnosť či preberania neúmerne veľkých záväzkov, ktoré by nebola schopná naplniť. Okrem toho za tým bolo (a stále je) aj úsilie naďalej sa identifikovať s rozvojovými krajinami, za hovorcu ktorých sa Čína považuje, najmä v rámci rôznych medzinárodných organizácii a multilaterálnych fór ako napr. Bezpečnostná rada OSN či skupina G-20. Avšak táto čínska ostražitosť klesá a za vlády prezidenta Si a súčasnej piatej generácie čínskeho vedenia vidíme nárast čínskej asertivity a deklarovanej ochoty presadzovať svoju vedúcu pozíciu vo vybraných otázkach a inštitúciách, či aktívne podporovať svoj model rozvoja. Bude potrebné ďalej sledovať, do akej miery sa táto nová čínska asertivita prejaví nielen v implementácii SDG a agendy 2030, ale v zahraničnej politike všeobecne.

Použitá literatúra:

1. (2015): Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. [online]. In: *United Nations Sustainable Development Knowledge Platform*, 2015. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>
2. (2016): China Exchanges with UN Leaders on the Sustainable Development Goals. [online]. In: *UNESCO*, 20. 9. 2016. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: http://www.unesco.org/new/en/unesco/about-us/who-we-are/director-general/singleview-dg/news/china_exchanges_with_un_leaders_on_the_sustainable_developme/
3. (2016): China's National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. [online]. In: *Foreign Ministry of the PRC*, 2016. [Citované 3. 1. 2018]

- Dostupné na: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/W020161014332600482185.pdf
4. (2016): China Releases National Plan on Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development. [online]. In: *Foreign Ministry of the PRC*, 2016. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1405596.shtml
 5. (2016): China releases national plan for implementation of UN sustainable development agenda. [online]. In: *The State Council of the PRC*, 20. 9. 2016. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: http://english.gov.cn/premier/news/2016/09/20/content_281475446661058.htm
 6. BRESLIN, S. (2013): China and the global order: signalling threat or friendship? [online]. In: *International Affairs*, máj 2013, roč. 89, č. 3, s. 615-634. ISSN 0020-5850. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na: <http://han.savba.sk:81/han/EBSCO/web.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=02a3860d-3ebb-4d89-8891-27c8069dec3f%40sessionmgr111&vid=19&hid=127>
 7. ČÁKY, M. (2011): *Čínske súvislosti. O politickom vývoji k modernizujúcej sa Číne*. Dunajská Streda: Reproffset, 2011. ISBN 978-80-970736-1-9.
 8. DOSHI, R. (2017): Xi Jinping just made it clear where China's foreign policy is headed. [online]. In: *The Washington Post*, 25. 10. 2017. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2017/10/25/xi-jinping-just-made-it-clear-where-chinas-foreign-policy-is-headed/?utm_term=.535cce6d76c2
 9. HE, L.-Y. – REN, K.-Y. (2015): China's role for G20 and UN's 2030 sustainable development. [online]. In: *China Daily*, 18. 11. 2015. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: http://www.chinadaily.com.cn/world/2015xiattendG20APEC/2015-11/18/content_22482567.htm
 10. LI, M. (2011): Rising from Within: China's Search for a Multilateral World and Its Implications for Sino-US Relations. [online]. In: *Global Governance*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 331-351. ISSN 1075-2846. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na: <http://web.b.ebscohost.com.ebsco.han2.savba.sk/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=a636a288-2646-45ec-b935-b7a9070618d2%40sessionmgr111&vid=1&hid=110>
 11. LIU, T.-W. (2012): China and Responsibility to Protect: Maintenance and Change of Its Policy for Intervention. [online]. In: *The Pacific Review*, feb 2012, roč. 25, č. 1, s. 153-173. ISSN 1470-1332. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/09512748.2011.632978>
 12. LU, Y. (2016): China Releases Plan for Implementation of UN SDGs. [online]. In: *Beijing Review*, 20. 9. 2016. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: http://www.bjreview.com/World/201609/t20160921_800067865.html
 13. MORRISON, W. M. (2017): China-U.S. Trade Issues. [online]. In: *Federation of American Scientists & Congressional Research Service*, 24. 4. 2017. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na internete: <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33536.pdf>
 14. RAMO, J. C. (2004): The Beijing Consensus. [online]. In: *The Foreign Policy Centre*, 2004. [Citované 3. 1. 2018] Dostupné na: <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf>

Kontakt:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

Názov:

*Ciele OSN v oblasti udržateľného rozvoja:
Agenda 2030/Sustainable Development Goals: The
2030 Agenda*

Zborník vedeckých prác/Volume of Scientific
Papers

Zostavovateľka:

Mgr. Eva Vlková

Rozsah:

88 strán

Formát:

zborník vydaný v elektronickej forme

Vydavateľ:

Vydavateľstvo EKONÓM

Rok vydania:

2017

ISBN 978-80-225-4489-4